

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UFUK UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

UFUK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Sahibi Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına: Rektör: Prof. Dr. Ahmet Hakan HALILOĞLU	e-ISSN: 2822-4906
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Prof. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	Baş Editör Dr. Öğr. Üyesi Vahid SİNAP
	Editör Dr. Öğr. Üyesi Yasemin YURTOĞLU
Yayın Kurulu Prof. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Alaattin PARLAKKILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Aral EGE (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa KILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Sedat Cem KARADELİ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Eda KARACAN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) Prof. Dr. Örsan AKBULUT (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Müslüme NARİN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	Yardımcı Editörler Arş. Gör. Celal Utku SEKBAN Arş. Gör. Sahra İŞIKDEMİR Arş. Gör. İrem Zeynep APAYDIN Arş. Gör. Tuğba ÜNAL Alan Editörleri Prof. Dr. Sedat Cem KARADELİ Doç. Dr. Aslıhan ERMAN ASLANOĞLU Doç. Dr. Serkan ÜNAL Doç. Dr. Fatma Rezzan ÜNALP Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ Dr. Öğr. Üyesi Rabia Burçin YAVUZ İngilizce Dil Editörü Dr. Öğr. Üyesi Sibel Elif ÖZDİLEK Türkçe Dil Editörü Öğr. Gör. Nefise Oya TOKER

Danışma Kurulu	
Prof. Dr. Aral EGE (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Türkmen DİRDİYOK (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Örsan AKBULUT (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Alaattin PARLAKKILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. M. Nail ALKAN (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Orhan AYDIN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Şenol BABUŞCU (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Deniz BÜYÜKKILIÇ ŞEREN (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Ahmet Alpay DİKMEN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Azize ERGENELİ (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Sadi GÜNDOĞDU (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR (Arel Üniversitesi) Prof. Dr. Adalet HAZAR (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Emel ERDOĞAN BAKAR (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Sedat Cem KARADELİ (Ufuk Üniversitesi)	Prof. Dr. Eda KARACAN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Raşit KAYA (ODTÜ) Prof. Dr. Mustafa KILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Müslüme NARİN (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Cemal OĞUZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Yelda Hatice ONGUN (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Leyla ÖZER (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Neşe SONGÜR (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Burak TANGÖR (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. İlhan TOMANBAY (İstinye Üniversitesi) Prof. Dr. Murat Paşa UYSAL (Başkent Üniversitesi) Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ (Ufuk Üniversitesi) Doç. Dr. Çağlar DOĞRU (Ufuk Üniversitesi) Doç. Dr. Serkan ÜNAL (Ufuk Üniversitesi) Doç. Dr. Fatma Rezzan ÜNALP (Ufuk Üniversitesi)
Yerel Süreli Yayın Yayın Tarihi: 30.06.2025	

Dergimizin temel amacı; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, sosyal bilimler alanında tercih edilen nitelikli ve özgün çalışmaları yayımlayarak akademik alana katkıda bulunmaktır. Dergiye gönderilecek yazılar, derginin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanarak değerlendirme sürecine girmek üzere <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufuksbedergi> adresinden gönderilmelidir.

Copyright©Haziran2025

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Tüm hakları mahfuzdur.

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin dil ve bilim sorumluluğu yazara aittir. Dergide yer alan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Elektronik ve mekanik (fotokopi dâhil) herhangi bir şekilde izinsiz kullanılamaz ve çoğaltılamaz.

Yönetim yeri: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Mevlana Bulvarı No:86-88 06520 Balgat / Ankara	Tel: 0312 2044449 Faks: 0312 2872390 E-Posta: sbedergi@ufuk.edu.tr İnternet Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufuksbedergi
--	--

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl: 14

No: 27

Yıl: 2025

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
Vahid SİNAP	
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER FLÖRT İSTİSMARININ YORDAYICISI OLARAK BENLİK ALGISI	6-18
Yağmur Sıla DENİZTAŞ, Yasemin YAVUZER – Araştırma Makalesi	
BORSA İSTANBUL'DA FİYAT HAREKETLERİNİN İSTATİSTİKSEL VE YAPISAL SÜRDÜREBİLİRLİĞİ: BİR FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ ÖNERİSİ	19-42
Mehmet KUZU – Araştırma Makalesi	
YENİ NEOKLASİK SENTEZ VE MODERN DÜNYA-SİSTEMİ: MERKEZ-ÇEVRE İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA PARA POLİTİKASI VE EKONOMİK İSTİKRAR	43-61
Didem Nur TEZCAN – Araştırma Makalesi	
EĞİTİM EKOSİSTEMİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN YERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	62-79
Ayşe Ahsen TALU, Erdoğan TEZCİ – Derleme Makalesi	
AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI HEGEMONİK BİR GİRİŞİM Mİ? UKRAYNA ÖRNEĞİ	80-98
Sibel Elif ÖZDİLEK – Teorik Makale	
YAYIM ALANI, YAZIM KURALLARI VE YAZILARIN DEĞERLENDİRME SÜRECİ.....	99-101

UFUK UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Year: 14	No: 27	Year: 2025
----------	--------	------------

CONTENTS

PRESENTATION	5
Vahid SİNAP	
PREDICTOR OF CYBER DATING ABUSE AMONG UNIVERSITY STUDENTS: SELF-PERCEPTION ABSTRACT.....	6-18
Yağmur Sıla DENİZTAŞ, Yasemin YAVUZER – Research Article	
STATISTICAL AND STRUCTURAL SUSTAINABILITY OF PRICE MOVEMENTS IN STOCK EXCHANGE ISTANBUL (BORSA ISTANBUL): A PROPOSAL FOR A FINANCIAL SUSTAINABILITY INDEX.....	19-42
Mehmet KUZU – Research Article	
NEW NEOCLASSICAL SYNTHESIS AND MODERN WORLD-SYSTEM: MONETARY POLICY AND ECONOMIC STABILITY IN THE CONTEXT OF CENTER-PERIPHERY RELATIONS	43-61
Didem Nur TEZCAN – Research Article	
A STUDY ON THE PLACE OF ENTREPRENEURSHIP WITHIN THE EDUCATION ECOSYSTEM.....	62-79
Ayşe Ahsen TALU, Erdoğan TEZCİ – Review Article	
IS THE EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY A HEGEMONIC INITIATIVE? CASE OF UKRAINE.....	80-98
Sibel Elif ÖZDİLEK – Theoretical Article	
GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS	99-101

SUNUŞ

Bilgi üretiminin ve akademik etkileşimin temel taşı olan hakemli bilimsel dergiler, yalnızca birer yayın organı değil; aynı zamanda düşünsel gelişimin, eleştirel tartışmanın ve disiplinler arası yaklaşımın sürdürülebilirliğini sağlayan platformlardır. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak, bu sorumluluğun bilinciyle yayın hayatımızda on dördüncü yılımıza ulaşmış olmanın gururunu taşıyoruz. 27. sayımızla, sosyal bilimler alanındaki çok boyutlu çalışmaları siz değerli okuyucularımızla yeniden buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda yer alan çalışmalar, ekonomi politikası, finansal analiz, eğitim ekosistemi, psikolojik değerlendirmeler ve uluslararası ilişkiler gibi farklı ama birbirini tamamlayan alanlarda özgün ve güncel katkılar sunmaktadır. Her biri titizlikle değerlendirilmiş bu beş makale, sadece kuramsal bir zemin sunmakla kalmayıp aynı zamanda uygulamaya dönük düşünsel açılımlar da içermektedir.

İlk araştırma makalesi, Yağmur Sıla Deniztaş ve Prof. Dr. Yasemin Yavuzer tarafından kaleme alınan **“Üniversite Öğrencilerinde Siber Flört İstismarının Yordayıcısı Olarak Benlik Algısı”** başlıklı çalışmadır. Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma, siber flört ilişkilerinde istismar eğilimlerini ve bu durumun benlik algısıyla ilişkisini istatistiksel olarak inceleyerek önemli bulgular sunmaktadır.

İkinci araştırma makalesi, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Kuzu tarafından hazırlanmış olan **“Borsa İstanbul’da Fiyat Hareketlerinin İstatistiksel ve Yapısal Sürdürülebilirliği: Bir Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Önerisi”** adlı çalışmadır. Bu özgün çalışmada, BIST-100 endeksinin finansal sürdürülebilirliği istatistiksel ve yapısal boyutlarıyla değerlendirilmiş; makroekonomik değişkenlerin etkisiyle şekillenen bir sürdürülebilirlik endeksi önerilmiştir.

Üçüncü sırada yer alan makale, Arş. Gör. Didem Nur Tezcan tarafından kaleme alınan **“Yeni Neoklasik Sentez ve Modern Dünya-Sistemi: Merkez-Çevre İlişkileri Bağlamında Para Politikası ve Ekonomik İstikrar”** başlığını taşımaktadır. Bu çalışmada, Yeni Neoklasik Sentez ve Modern Dünya-Sistemi teorileri bir araya getirilerek, merkez ve çevre ülkeler arasında para politikalarının etkinliği bağlamında yapısal farklılıklar analiz edilmiştir. Küresel eşitsizliklerin makroekonomik istikrar üzerindeki etkileri teorik ve ampirik bir çerçevede ortaya konmuştur.

Dördüncü çalışmamız, Arş. Gör. Dr. Ayşe Ahsen Talu ve Prof. Dr. Erdoğan Tezci tarafından hazırlanan **“Eğitim Ekosisteminde Girişimciliğin Yeri Üzerine Bir İnceleme”** başlıklı derleme makalesidir. Girişimcilik becerilerinin eğitim sistemi içerisinde nasıl desteklenebileceğini tartışan bu kapsamlı çalışma, girişimci bireylerin yetiştirilebilmesi için eğitim ortamlarının ve politikalarının yeniden yapılandırılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Beşinci ve son makalemiz ise Dr. Öğr. Üyesi Sibel Elif Özdilek’in hazırladığı İngilizce olarak kaleme alınmış, **“Is the European Neighbourhood Policy a Hegemonic Initiative? Case of Ukraine”** adlı teorik bir çalışmadır. Bu makale, Avrupa Komşuluk Politikası’nı Neo-Gramsciye’nin bir perspektiften ele alarak, Avrupa Birliği’nin bölgesel stratejilerini ve hegemonik yönelimlerini sorgulayan özgün bir analiz sunmaktadır.

Bu sayımızın hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, titiz değerlendirme süreçlerinde katkı sunan hakemlerimize, yayım öncesi ve sonrası her aşamada özveriyle çalışan yayın kurulu ve editöryal ekibimize içten teşekkürlerimizi sunarız. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak, bilimsel üretimin nitelikli paylaşımına alan açmayı sürdüreceğimizi; yeni fikirlerin, disiplinler arası etkileşimlerin ve özgün katkılarının her daim destekçisi olacağımızı bir kez daha ifade etmek isteriz. Yeni sayımızın siz değerli akademisyen ve araştırmacılar için verimli, ilham verici ve yol gösterici olmasını dileriz.

Saygılarımla,
Dr. Öğr. Üyesi Vahid SİNAP
Baş Editör

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER FLÖRT İSTİSMARININ YORDAYICISI OLARAK BENLİK ALGISI*

Yağmur Sıla DENİZTAŞ**

Yasemin YAVUZER***

Araştırma Makalesi

ÖZ

Üniversite öğrencileriyle yapılan bu çalışmada, siber flört istismarı uygulama ve siber flört istismarına maruz kalma ile benlik algısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın evreni 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İç Anadolu bölgesinde bir üniversitede öğrenim gören 19-26 yaş aralığındaki en az 3 aylık siber flört ilişkisi olan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcıları 450 kadın ve 285 erkek olmak üzere toplam 735 gönüllü üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Kişisel bilgi formu, Siber Flört İstismarı Ölçeği ve Benlik Kuramı Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 22 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Değişkenleri cinsiyete göre incelemek için bağımsız örneklem için t-testi yapılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu ve Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Sonuçlar, erkeklerin siber flört istismarı uygulama ve siber flört istismarına maruz kalma puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Benlik algısı ise cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Regresyon analizi sonuçları, benlik algısının siber flört istismarı uygulama ve siber flört istismarına maruz kalmanın negatif yordayıcısı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Siber Flört İstismarı, Benlik Algısı, Üniversite Öğrencileri

Yasal İzinler: Bu araştırma Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (Tarih: 04.06.2024; Belge No: 22504254-050.04).

*Bu çalışma Prof. Dr. Yasemin Yavuzer'in danışmanlığında 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında yürütülen projeden üretilmiştir.

**Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, ysdeneztas@gmail.com, ORCID: 0009-0003-5825-8610

***Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, yyavuzer@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3061-4615

PREDICTOR OF CYBER DATING ABUSE AMONG UNIVERSITY STUDENTS: SELF-PERCEPTION ABSTRACT

Research Article

ABSTRACT

This study examined the relationships between cyber dating abuse and self-perception among university students. A correlational survey model was used in this study. The population of the study consisted of students between the ages of 19-26 who were studying at a university in the Central Anatolia region in the 2024-2025 academic year and who had a cyber-dating relationship of at least 3 months. The participants of the study consisted of a total of 735 volunteer university students, 450 female and 285 male. Personal information form, Cyber Dating Abuse Scale and Self Theory Scale were used as data collection tools. Data analysis was carried out using SPSS 22 package program. Independent samples t-test was performed to examine the variables according to gender. Pearson Product Moment Correlation and Hierarchical Regression Analysis were used in line with the purpose of the study. According to the research results, men have higher scores for cyber dating abuse and exposure to cyber dating abuse than women. Self-perception does not differ by gender. Regression analysis results showed that self-perception is a negative predictor of cyber dating abuse perpetration and exposure to cyber dating abuse.

Keywords: Cyber-Dating Abuse, Self-Perception, University Students

Legal Permissions: This research was approved by the Niğde Ömer Halisdemir University Ethics Committee (Date: 04.06.2024; Document No: 22504254-050.04).

1. GİRİŞ

Siber flört istismarı (SFİ), modern çağda bazı kişilerarası ilişkilerin gelişiminde bir iletişim aracı olarak internetin kullanılması nedeniyle ortaya çıkan bir flört şiddeti biçimidir (Draucker ve Martsolf, 2010). SFİ, romantik bir partneri kontrol etmek ve taciz etmek için yeni teknolojilerin (yani sosyal ağ sitelerinin) kullanılmasını içerir (Zweig vd., 2014). SFİ, yakın partner şiddetinin çevrimiçi bir biçimi olarak kavramsallaştırılmıştır (Cheyne ve Guggisberg, 2018). SFİ, flört eden kişinin yeni teknolojiler ve medyayı kullanarak bir kontrol ve taciz biçimi olarak tanımlanmıştır (Zweig vd., 2014), bu da dijital etkileşim yoluyla birden fazla taciz edici davranışı içerebilir, örneğin: mevcut ya da eski flörtün facebook, twitter veya diğer sosyal ağlar aracılığıyla günlük kontrolü ve gözetimi; saldırgan veya aşağılayıcı yorumlar gönderme/paylaşma; farklı tehditler içeren e-postalar veya mesajlar göndermek; aşağılamak ve/veya ona zarar vermek amacıyla sosyal ağlar üzerinden fotoğraf veya hatta video göndermek; şifrelerini, onu gözetlemek amacıyla onun izni olmadan kullanmak (Burke vd., 2011; Lucero vd., 2014; Zweig vd., 2013). SFİ, farklı taciz tipolojilerini (örn. Burke vd., 2011; Zweig vd., 2013) entegre etmesi anlamında çok boyutlu bir yapı olarak tanımlanmıştır; bunlar arasında yakın tarihli bir incelemede (Gámez-Guadix vd., 2018) tanımlananlar da vardır: siber psikolojik kontrol veya izleme (örn. flört edilen kişinin her an nerede olduğunu ve kiminle olduğunu bilme ihtiyacı), siber taciz (örn. tekrarlanan ve sinsi aramalar) ve siber psikolojik ve sözlü saldırganlık (örn. hakaretler, tehditler ve aşağılamalar). Yakın ilişkilerde çiftlerin birbirlerine ulaşmalarını sosyal medya uygulamaları kolaylaştırmaktadır. Bu durum beraberinde siber zorbalığa olan yatkınlığı ve kişilerin birbirlerini kontrol etmelerini artırmaktadır (Kaplan ve Kaplan, 2023). Bu durum duygusal yoğunluk ve kimlik karmaşası yaşayan aynı zamanda teknolojiyi daha sık kullanan gençler arasında daha sık görülmektedir (Açıkalın ve Şahin, 2021). SFİ hakkındaki yeni literatür, bunun genç yetişkinler arasında yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Örn. Brem vd., 2021; Kellerman vd., 2013; Leisring ve Giumetti, 2014; Morelli vd., 2018; Toplu-Demirtaş vd., 2022). Çeşitli araştırmalarda SFİ uygulamanın ilişkili olduğu faktörler incelenmiştir. Bunlar: erkekler tarafından SFİ'nin daha fazla meşrulaştırılması (Borrajo vd., 2015); davranışsal veya romantik kıskançlık (Deans ve Bhoga, 2019; Rodríguez-Domínguez vd., 2018); aşkla ilgili mitlere inanç (Borrajo vd., 2015); cinsiyetçi inançlar (Rodríguez-Domínguez vd., 2018), narsisizm ve kırılabilirlik (Zerach, 2016); diğer geleneksel psikolojik şiddet biçimlerini deneyimleme (Ouytsel vd., 2020); çevrimdışı flört istismarına (fiziksel) maruz kalma ve daha önce SFİ gerçekleştirme (Temple vd., 2016); zorbalık (Ouytsel vd., 2020), siber zorbalık (Borrajo vd., 2015), yüksek depresif semptomlar ve anksiyete (Borrajo ve Gámez-Guadix, 2016), yalnızlık (Kaplan vd., 2023), beden imgesi (Bakır ve Kalkan, 2019), öfke/düşmanlık (Zweig vd., 2014) ve düşük öz saygıdır (Bakır ve Kalkan, 2019; Smith vd., 2018). SFİ'ye maruz kalmak, depresyon ve anksiyete (Borrajo ve Gámez-Guadix, 2016), kilo değişikliği, uyku bozuklukları ve kendine zarar verme (Sheridan ve Lyndon, 2012) dahil olmak üzere olumsuz psikolojik ve fiziksel sonuçlarla ilişkilidir. Bu ciddi fiziksel ve psikolojik sonuçlar, siber flört istismarı ile ilgili faktörleri araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Bu faktörlerden biri de benlik algısıdır.

Benlik kavramını ilk olarak William James ele almıştır ve hemen hemen tüm kişilik kuramlarının temel kavramları arasındadır. Hümanistik yaklaşım, benlik kavramını, bireylerin dünyayı ve çevreyi anladıkça 'benim' olarak etiketledikleri deneyimler olarak ele alır (Murdock, 2012). Alternatif olarak, bilişsel yaklaşım, benlik kavramını, bir bireyin öz algılarının, kişisel atıflarının, geçmiş deneyimlerinin, gelecekteki hedeflerinin ve zihinsel sosyal rollerinin temsili olarak ele alır (Burger, 2006). Sembolik etkileşim yaklaşımında, kişilerarası etkileşim veya daha geniş bir perspektifte dünya, herkesin kendi rollerini oynadığı bir tiyatro sahnesine benzer. Bireyler, sosyal etkileşimler sırasında karşılaştıkları insanlarda izlenim bırakmak için çeşitli roller oynamaya ve maskeler takmaya zorlanırlar. Bu maskeler

her kişi için bir benlik haline gelir (Bacanlı, 1997). Bu görüşe dayanarak, modern sosyal psikologlar bireylerin sosyal rolleri kadar benliğe sahip olduklarını kabul ederler. Özetle, kişinin kendisiyle ilgili sahip olduğu bir dizi imge benlik kavramı olarak tanımlanır. Bu imgeler, değişime dirençli olan karmaşık bir benlik teorisinin bileşenidir (Berg ve Snyder, 2010). Benlik kavramı, bireyin bilişsel farkındalığı, başkalarıyla olan ilişkileri hakkındaki algıları ve bu algılara yüklenen değerler gibi kişisel özelliklerin değerlendirilmesini içerir (Özen ve Gulacı, 2010). Bu değerlendirmeler olumlu olduğunda, birey içinde bulunduğu koşullarla sağlıklı bir şekilde başa çıkabilir. Ancak, olumsuz benlik algılarına sahip olanlar, benlikleri hakkında net bir görüşe sahip değildir ve öz değerlerini yükseltmekte zorluk çekerler (Josephs vd., 2003). Beck ve meslektaşları tarafından kullanılan bilişsel üçlü kavramı, bir bireyin benlik, dünya ve gelecek hakkında sahip olduğu karamsar görüştür. Bu düşünce tarzına sahip bir birey, kendini öz değerini azaltacak şekilde tanımlar; kendini eksik, yetersiz, değersiz veya sorunlu olarak algılar (Hiçdurmaz ve Öz, 2011). Bu anlamda, bireyin kendini nasıl algıladığı, psikolojik refahı açısından önemli bir rol oynar ve sosyal etkileşimini şekillendirir. Dışa veya içe dönük yoğun bir öfke deneyimi, olumsuz kişilerarası ilişkiler ve olumsuz bir benlik algısı ile birleşebilir (Şahin vd., 2011). Çeşitli çalışmalar, saldırgan davranışlar gösteren bireylerin daha olumsuz benlik algısına sahip olduğunu göstermiştir (örn. Androu, vd., 2013; Donnellan vd., 2005; Yavuz, 2007). Bu görüş, düşük benlik saygısına sahip bireylerin kendi benlik saygılarını yükseltmek için aktif olarak baskın veya saldırgan davrandıklarını iddia etmektedir.

Önceki açıklamalarda görülebileceği gibi, literatürde SFİ hakkında birçok çalışma olmasına rağmen, SFİ ve benlik algısı arasındaki ilişkiye dair sınırlı araştırma vardır. Benlik algısının SFİ üzerindeki etkisine ilişkin eksikliği, bu çalışmanın başlangıç noktasıdır. Bu çalışmayı önemli kılan diğer özelliği, benlik algısının SFİ üzerindeki etkisinin hem SFİ uygulayan hem de SFİ'ye maruz kalanlar açısından incelenmesidir. Araştırma bulgularına göre, SFİ deneyimi için en yüksek risk grubunu genç yetişkinler oluşturmaktadır (Açıkalın ve Şahin, 2021; Brem vd., 2021; Kellerman vd., 2013; Leisring ve Giumetti, 2014; Morelli vd., 2018; Toplu-Demirtaş vd., 2022). Bu nedenle 19-26 yaş aralığındaki en az 3 aylık siber flört ilişkisi olan genç yetişkinlerle çalışılmıştır. Araştırma bulgularının üniversite psikolojik danışma ve rehberlik merkezlerinde çalışan psikolojik danışmanlara yol göstereceği düşünülmektedir.

Hisse senedi getirilerine etki eden faktörleri anlamak bütün yatırımcılar için önemlidir. Birçok faktörün hisse senedi getirileri üzerinde etkisi olmakla birlikte, belki de en etkin faktörlerin başında faiz oranları belirtilebilir (Ünal, 2020). Merkez bankaları faiz aracını kullanarak hem ekonomik aktivitenin istikrarlı bir şekilde devam etmesini sağlamaya çalışmakta hem de fiyat istikrarını hedeflemektedirler. Merkez bankasının belirlediği faiz oranları şirketlerin borçlanma faizleri ve vadeli mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranları gibi birçok farklı faiz oranı üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır. Bu yüzden de faiz oranlarının şirketler üzerindeki etkisi farklı şekillerde oluşabilmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinde siber flört istismarına maruz kalma ve uygulama ile benlik algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yanıt aranacak sorular şunlardır:

1. Üniversite öğrencilerinde siber flört istismarı uygulama, siber flört istismarına maruz kalma, ve benlik algısı cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Üniversite öğrencilerinde benlik algısı siber flört istismarına maruz kalmanın (doğrudan saldırganlık ve izleme/kontrol) istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

3. Üniversite öğrencilerinde benlik algısı siber flört istismarı uygulamanın (doğrudan saldırganlık ve izleme/kontrol) istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Mevcut çalışmada siber flört istismarına maruz kalan ve uygulayan üniversite öğrencilerinin benlik algıları arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Bu nedenle nicel araştırma yöntemlerinden tarama araştırma modelleri arasından ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model; birden fazla değişkenin arasında var olan ilişkinin hiçbir müdahale olmadan evrenin özelliklerinin belirlenmesi için yapılan araştırmalarda kullanılan modeldir (Büyüköztürk vd., 2021).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın evreni 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İç Anadolu Bölgesindeki bir üniversitede öğrenim gören 19-26 yaş aralığındaki en az üç aylık siber flört ilişkisi olan ve araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilen 450 (%61.12) kadın ve 285 (%38.88) erkek olmak üzere toplam 735 gönüllü üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Nicel araştırmalarda da kullanılan ölçüt örnekleme yönteminde, örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan, belli özellikleri taşıyan (en az üç aylık siber flört ilişkisi) kişiler örnekleme alınır (Büyüköztürk vd., 2010).

2.3. Veri Toplama Araçları

Siber Flört İstismarı Ölçeği (SFI): Borrajo ve diğerleri (2015) tarafından geliştirilmiş, Bakır ve Kalkan (2019) tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçek 18-30 yaş aralığındaki bireylerde siber flört istismarı yaşantılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Ölçek, SFI'ni dört boyutta [Doğrudan saldırganlık uygulama (DSU), izleme/kontrol uygulama (İKU), doğrudan saldırganlığa maruz kalma (DSMK) ve izleme/kontrole maruz kalma (İKMK)] ölçmektedir. Ölçek 6'lı likert tipindedir. Ölçeğin boyutlarından alınan puanların yüksek olması siber flört istismarı uygulama veya maruz kalmanın yüksek olduğu anlamına gelmektedir. İzleme/Kontrol boyutunun iç tutarlılık katsayıları şiddete maruz kalma için 0,85, şiddet uygulama için 0,84'dür. Doğrudan Saldırganlık boyutunun iç tutarlılık katsayıları şiddete maruz kalma için 0,78, şiddet uygulama için 0,79'dur (Bakır ve Kalkan, 2019). Bu çalışma kapsamında Cronbach alfa değerleri sırasıyla DSMK için 0,88; İKMK için 0,90; DSU için 0,87 ve İKU için 0,86 olarak bulunmuştur.

Benlik Kuramı Ölçeği (BKÖ): Ölçek Berg ve Snyder (2010) tarafından geliştirilmiş, Yavuzer ve diğerleri (2017) tarafından Türkçe uyarlaması üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme yapılmıştır. BKÖ bireylerin çeşitli yaşam alanlarında kendilerini nasıl algıladıklarını ölçmektedir. Türkçe formunda toplam 36 madde bulunmaktadır. BKÖ, 5'li likert tipi bir ölçektir. Her bir boyuttan elde edilen puanın yüksekliği olumlu benlik algısını işaret etmektedir. Ölçeğin bütünü için iç tutarlılık katsayısı 0,84; alt boyutlara dair iç tutarlılık katsayısı ise 0,52 ile 0,88 arasında değişmektedir (Yavuzer vd., 2017). Bu çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,74 olarak bulunmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Veri analizleri SPSS 22 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veri analizinde ilk aşama olarak eksik ve uç değerler ele alınmış, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. İlk olarak 735 veriden 16 uç değere sahip veri çıkarılmış ve 735 veri ile analizler yapılmıştır. İkinci olarak değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiksel değerler (ortalama, standart sapmalar,

çarpıklık ve basıklık) belirlenmiştir. Sonuçlar çarpıklığın -0,20 ile 2,20 arasında, basıklığın ise -0,03 ile 2,16 arasında değiştiğini ve normallik ölçütleri içerisinde olduğunu göstermiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri için ideal aralık ± 1 belirtilse de ± 2 arasındaki değerler de kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir (Karaatlı, 2006). Değişkenlerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek için bağımsız örneklem için t-testi, araştırma sorularını test etmek üzere Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu ve Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Regresyon analizinin normallik ve doğrusallık varsayımlarının karşılandığı belirlenmiştir. Otokorelasyonu test etmede kullanılan Durbin-Watson değerleri 1,642 ile 1,764 arasındadır. Değişkenler arasındaki en yüksek korelasyon 0,792 olduğu için çoklu bağlantı problemi olmadığı görülmüştür. Tolerans (0,998) ve VIF (1,002) değerleri kabul edilebilir sınırlar içindedir.

3. BULGULAR

3.1. Siber Flört İstismarı Ölçeği ve Benlik Kuramı Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Korelasyon Değerlerine İlişkin Bulgular

Korelasyon analizi sonuçları, DSMK ile BK arasında ($r = -0,278, p < 0,01$), DSU ile BK arasında ($r = -0,276, p < 0,01$), İKMK ile BK arasında ($r = -0,278, p < 0,01$), İKU ile BK arasında ($r = -0,200, p < 0,01$) orta düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler ve betimleyici istatistikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Korelasyon Analizi ve Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	1	2	3	4	Ort.	Ss
1. BK	-				134,725	12,251
2. DSMK	-0,278**	-			13,923	5,781
3. DSU	-0,276**	0,784**	-		13,159	5,127
4. İKMK	-0,191**	0,614**	0,471**	-	16,095	8,181
5. İKU	-0,200**	0,541**	0,530**	0,792**	15,732	7,363

Not. BK= Benlik Kuramı, DSMK= Doğrudan Saldırganlığa Maruz Kalma, DSU= Doğrudan Saldırganlık Uygulama, İKMK= İzleme/Kontrol Maruz Kalma, İKU= İzleme/Kontrol Uygulama

N= 735, ** $p < 0,01$

3.2. Siber Flört İstismarı ve Benlik Kuramı Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Tablo 2’de sunulan bulgular, üniversite öğrencilerinin DSMK ($t = -7,891, p < 0,001$), DSU ($t = -7,282, p < 0,001$), İKMK ($t = -5,009, p < 0,001$) ve İKU ($t = -3,720, p < 0,001$) puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Erkeklerin siber flört istismarı uygulama (DSU ve İKU) ve siber flört istismarına maruz kalma (DSMK ve İKMK) puanları kadınlara göre daha yüksektir. Bu bulguya göre, siber flört ilişkisinde çiftlerin birbirine karşılıklı SFİ uyguladıkları söylenebilir. Üniversite öğrencilerinin BK puanları cinsiyete göre değişmemektedir ($t = -1,032, p > 0,05$).

Tablo 2. Siber Flört İstismarı ve Benlik Kuramı Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	Ort.	Ss	$t_{(733)}$
Siber Flört İstismarı				
DSMK	K	12,637	3,333	-7,891*
	E	15,957	7,883	
DSU	K	12,102	2,339	-7,282*
	E	14,835	7,401	
İKMK	K	14,917	7,478	-5,009*
	E	17,971	8,88	
İKU	K	14,935	6,861	-3,720*
	E	16,993	7,955	
Benlik Kuramı	K	135,257	13,464	1,032
	E	133,908	11,196	

N= 735, ** $p < 0,001$

3.3. Benlik Kuramının Siber Flört İstismarı Boyutlarını Yordamasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Regresyon analizlerinde siber flört istismarı uygulama (DSU ve İKU) ve siber flört istismarına maruz kalma (DSMK ve İKMK) puanları cinsiyete göre farklılık gösterdiği için cinsiyet değişkeni kontrol değişkeni olarak analize dahil edilmiştir. İki kategoriden kadın kategorisi “0” olarak kodlanmış ve regresyon analizine dummy değişken olarak dahil edilmiştir.

Tablo 3. Benlik Kuramının Siber Flört İstismarı Boyutlarını Yordamasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

	Model	Değişken	β	t	R^2	R^2_{ch}	F	F_{ch}
DSMK	1	Cinsiyet	0,268	7,548*	0,072	0,072	56,970*	56,970*
	2	Cinsiyet	0,258	7,527*	0,143	0,071	61,313*	60,999*
		Benlik Kuramı	-0,267	-7,810*				
DSU	1	Cinsiyet	0,246	6,888*	0,061	0,061	47,451*	47,451*
	2	Cinsiyet	0,236	6,840*	0,132	0,071	55,522*	59,792*
		Benlik Kuramı	-0,266	-7,733*				
İKMK	1	Cinsiyet	0,169	4,657*	0,029	0,029	21,684*	21,684*
	2	Cinsiyet	0,162	4,524*	0,060	0,034	24,514*	26,588*
		Benlik Kuramı	-0,185	-5,156*				
İKU	1	Cinsiyet	0,130	3,562*	0,017	0,017	12,688*	12,688*
	2	Cinsiyet	0,122	3,408*	0,055	0,038	21,263*	29,347*
		Benlik Kuramı	-0,195	-5,417*				

* $p < 0,001$

Regresyon analizi sonuçları, benlik kuramının doğrudan saldırganlığa maruz kalmanın ($R^2 = 0,143$, $\beta = -0,267$, $t = -7,810$, $p < 0,001$), izleme/kontrole maruz kalmanın ($R^2 = 0,060$, $\beta = -0,185$, $t = -5,156$, $p < 0,001$), doğrudan saldırganlık uygulamanın ($R^2 = 0,132$, $\beta = -0,266$, $t = -7,733$, $p < 0,001$) ve izleme/kontrol uygulamanın ($R^2 = 0,055$, $\beta = -0,195$, $t = -5,417$, $p < 0,001$) negatif ve anlamlı bir yordayıcısı olduğunu göstermiştir.

4. TARTIŞMA

Üniversite öğrencilerinde SFİ uygulama ve SFİ'na maruz kalma ile benlik algısı arasındaki ilişkileri inceleyen bu araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin DSU, İKU, DSMK ve İKMK

puanları kadınlara göre daha yüksektir. Benlik algısı ise cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Araştırmalar cinsiyete göre SFİ oranlarına ilişkin farklı bulgular ortaya koymaktadır. Bakır ve Kalkan'ın çalışmasında (2019), DSMK, DSU ve İKMK boyutlarında erkekler, İKU boyutunda ise kadınlar daha yüksek puanlar almışlardır. Burke ve diğerleri (2011), kadınların daha fazla aşırı telefon görüşmesi yaptığını, arama geçmişlerini kontrol ettiğini ve partnerlerinin sosyal medya hesaplarını daha sık izlediğini, erkeklerin ise partnerlerini izlemek için küresel konumlandırma sistemi (GPS) cihazlarını, gizli kameraları ve partnerlerinin şifrelerini daha sık kullandığını bulmuştur. Erkeklerin ve kadınların flört şiddeti kurbanı olma oranlarının benzer olduğunu öne süren araştırmalar da bulunmaktadır (örn. Kaura ve Lohman, 2007; Simonelli ve Ingram 1998). Geleneksel olarak, sadece kadınlar, tacizci erkek partnerler tarafından işlenen flört şiddetinin kurbanı olarak kabul edilse de (Straus vd., 2017) kapsamlı incelemeler bu varsayımı karmaşık hale getirmiş ve hem erkeklerin hem de kadınların flört şiddeti uygulayabildiği belirlenmiştir (Archer, 2000). Genel olarak SFİ uygulanmasında cinsiyet farkı bulunmayan çalışmalar da vardır (Borrajó vd., 2015; Leisring & Giumetti, 2014; Reed vd., 2016; Zapor vd., 2017). Bu araştırmanın bulgusu, erkeklerin hem SFİ'ye maruz kalma hem de SFİ uygulama puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğudur. Bu durumda siber flört ilişkisinde her iki taraf da birbirine siber şiddet uyguluyor gibi görünmektedir. Bu çalışmada katılımcılar en az üç aylık siber flört ilişkisi olan kişilerdir. Çiftler birlikte katılmamışlardır. Dolayısıyla literatürdeki araştırma bulgularındaki farklılıklar da bu durumdan kaynaklanıyor olabilir. Romantik ilişkide partnerlerden birinin yaşadığı bir yaşam durumu diğerinin üzerinde bir etkiye sahiptir (Aydoğan ve Özbay, 2015). Her iki romantik partnerin de birbirleriyle etkileşime girdiği ve birbirlerinin davranışlarını karşılıklı olarak etkilediği göz önüne alındığında, aktör-partner modeli (ikili/dyadic analiz teknikleri) kullanılarak partner ilişkisindeki dinamiklerin daha fazla araştırılması gerekmektedir.

Regresyon analizi sonuçları, benlik algısının DSMK, DSU, İKMK ve İKU'nın negatif yordayıcısı olduğunu göstermiştir. Bu bulguyla tutarlı olarak, birkaç çalışma saldırgan davranışlar gösteren bireylerin (örn. Donnellan vd., 2005; Wallace vd., 2012; Yavuzer vd., 2019) ve mağdurların (Marsh vd., 2001; Wirman vd., 2021) olumsuz benlik algısına sahip olduğunu göstermiştir. Olumlu benlik algısına sahip bireylerin öz güvenleri yüksektir ve kendilerine değer verirler; kişiler arası ilişkilerde sorun yaşamazlar; yeni durumlara daha kolay uyum sağlarlar. Olumsuz benlik algısına sahip bireyler ise, kendilerini değersiz kişiler olarak algılarlar, öz yeterlik inançları düşük olduğu için daha içe dönüktürler (Baumeister vd., 2003). Benlik algısı olumsuz olan kişiler başkaları tarafından kolay yönlendirilirler, engellenmişlik hissederek, anti sosyal davranışlar gösterirler, kişisel uyumları zayıftır, yeteneklerini yeterince kullanamazlar. Kişi kendisini olumsuz algıladığı için olumlu özelliklerini göremez ve bu engellenmişlik duygusu saldırganlığa dönüşebilmektedir (Odacı ve Berber Çelik, 2017). Mağdurlar daha düşük genel öz-kavramlara (Marsh vd., 2001) ve akranları tarafından sosyal yeterlilikleri ve kabulleri konusunda daha olumsuz öz-algılara sahip olma eğilimindedirler (Hawker ve Boulton, 2000). Başkaları tarafından reddedilmeye ilişkin benlik algıları, bir kişiyi belirsiz bir sosyal durumda saldırganca tepki vermeye yatkın hale getirebilirken, olumlu benlik algısına sahip kişiler daha az tehdit altında olabilir ve bu nedenle saldırganlıkla tepki verme olasılıkları daha düşük olabilir (Hay, 2000). İlgili literatürde boyamsal analizlerde, düşük genel benlik kavramın ve özellikle düşük sosyal benlik kavramın kurbanlaştırmanın hem nedenleri hem de sonuçları olduğuna dair kanıtlar vardır. Başka bir ifadeyle başlangıçta düşük benlik kavramı artan mağduriyete yol açarken, sonrasında mağduriyet te daha düşük benlik kavramına yol açıyordu (Marsh vd., 2001).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma sonuçlarına göre, erkek üniversite öğrencilerinin hem SFİ'na maruz kalma hem de SFİ uygulama puanları kadınlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca benlik algısının DSMK, İKMK, DSU ve DSMK'nın negatif yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Başka bir ifadeyle olumsuz benlik algısı SFİ uygulama ve SFİ'na maruz kalma seviyesini etkilemektedir. Mevcut çalışma sonuçlarına göre, romantik ilişkisinde SFİ uygulayan ve SFİ'na maruz kalan üniversite öğrencileriyle çalışan psikolojik danışmanlar bu öğrencilerin olumsuz benlik algısını göz ardı etmemelidir.

Bu çalışmanın sonuçları sınırlılıkları açısından dikkatlice değerlendirilmelidir. Öncelikle, çalışma sonuçları çalışma grubuna katılan bireylerin öz değerlendirmelerine dayanmaktadır ve aynı sosyokültürel yapı ve gelişim aşamasındaki genç bireyler açısından yorumlanmalıdır. Veriler, katılımcıların kendi değerlendirmelerine dayanarak elde edildiği için katılımcıların yanıtları gerçek yaşam davranışlarına benzer olmayabilir. Bir diğer sınırlama ise mevcut çalışmanın kesitsel bir tasarım kullanmasıdır. Romantik ilişkilerdeki tutum ve davranışların statik olmadığı ve zaman zaman, hatta günden güne değişebileceği akılda tutularak uzunlamasına bir tasarım kullanan çalışmalar yürütmek, farklı bakış açılarını ve romantik ilişki sürecini anlamaya önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkalın, N., & Şahin, B. (2021). Flört şiddetinin farklı görünüşleri: Mersin Üniversitesi örneği. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 880-820.
- Archer, J. (2000). Sex differences in aggression between heterosexual partners: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 126(5), 651–680. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.651>
- Aydoğan, D., & Özbay, Y. (2015). Çiftlerde ilişkisel yılmazlık ve ilişkisel profesyonel yardım arama: İkili (dyadic) analiz. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(44), 109-121.
- Bacanlı, H. (1997). *Sosyal ilişkilerde benlik kendini ayarlamamanın psikolojisi*. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Dizisi.
- Bakır, A., & Kalkan, M. (2019). Siber Flört İstismarı Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 75-95.
- Berg, C. J., & Snyder, C. R. (2010). Assessing self-perceptions of college students across life domains: Development and validation of the self-theory scale. *College Students Journal*, 44, 952–969.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?. *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44. <https://doi.org/10.1111/1529-1006.01431>
- Brem, M. J., Stuart, G. L., Cornelius, T. L., & Shorey, R. C. (2021). A longitudinal examination of alcohol problems and cyber, psychological, and physical dating abuse: The moderating role of emotion dysregulation. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(19–20) NP10499–NP10519. <https://doi.org/10.1177/0886260519876029>
- Borrajo, E., & Gámez-Guadix, M. (2016). Abuso "online" en el noviazgo: relación con depresión, ansiedad y ajuste diádico. *Behavioral Psychology/Psicología Conductual*, 24(2), 221-235.
- Borrajo, E., Gamez-Guadix, M., & Calvete, E. (2015). Cyber dating abuse: Prevalence, context, and relationship with offline dating aggression. *Psychological Reports*, 116(2), 565-585. <https://doi.org/10.2466/21.16.PR0.116k22w4>
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (Çev. I. D. E. Sarıoğlu). Kaknüs Yayınları.
- Burke, S. C., Wallen, M., Vail-Smith, K., & Knox, D. (2011). Using technology to control intimate partners: An exploratory study of college undergraduates. *Computers in Human Behavior*, 27, 1162–1167. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.12.010>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (29. Baskı). Pegem Akademi.
- Cheyne, N., & Guggisberg, M. (2018). Stalking: An age old problem with new expressions in the digital age. M. Guggisberg, & J. Henricksen (Eds.), *Violence against women in the*

- 21st century: Challenges and future directions* (pp. 161–190). Nova Science Publishers.
- Deans, H., & Bhogal, M. S. (2019). Perpetrating cyber dating abuse: A brief report on the role of aggression, romantic jealousy and gender. *Current Psychology*, 38, 1077-1082. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9715-4>
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16(4), 328–335.
- Draucker, C. B., & Martsolf, D. S. (2010). The role of electronic communication technology in adolescent dating violence. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(3), 133e142. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00235.x>
- Gámez-Guadix, M., Borrajo, E., & Calvete, E. (2018). Abuso, control y violencia en la pareja a través de internet y los smartphones: Características, evaluación y prevención. *Papeles del Psicólogo*, 39(3), 218–227. <https://doi.org/10.23923/pap.psicol2018.2874>
- Hay, I. (2000). Gender self-concept profiles of adolescents suspended from high school. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(3), 345-352.
- Hawker, D. S., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(4), 441-455. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00629>
- Hiçdurmaz, D., & Öz, F. (2011). Benliğin bilişsel yaklaşımla güçlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Nursing Journal*, 18, 68–78.
- Josephs, R. A., Bosson, J. K., & Jacobs, C. G. (2003). Self-esteem maintenance processes: Why low self-esteem may be resistant to change. *Society for Personality and Social Psychology*, 29(7), 920–933. <https://doi.org/10.1177/0146167203029007010>
- Kaplan, Ö., Kaplan, A., & Mucuk, S. (2023). Gençlerde siber flört istismarının yalnızlıkla ilişkisi. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 150-160.
- Karaatlı, M. (2006). Verilerin düzenlenmesi ve gösterimi. (Ed S. Kalaycıoğlu), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistiksel teknikler*, 2. baskı, (s. 3-47). Asil Yayın.
- Kaura, S. A. & Lohman, B. J. (2007). Dating violence victimization, relationship satisfaction, mental health problems, and acceptability of violence: A comparison of men and women. *Journal of Family Violence*, 22(6), 367-381.
- Kellerman, I., Margolin, G., Borofsky, L. A., Baucom, B. R., & Iturralde, E. (2013). Electronic aggression among emerging adults: Motivations and contextual factors. *Emerging Adulthood*, 1(4), 293–304. <https://doi.org/10.1177/2167696813490159>
- Leisring, P. A., & Giumetti, G. W. (2014). Sticks and stones may break my bones, but abusive text messages also hurt: Development and validation of the Cyber Psychological Abuse Scale. *Partner Abuse*, 5, 323–341. <https://doi.org/10.1891/1946-6560.5.3.323>
- Lucero, J., Weisy, A., Smith-Darden, J., & Lucero, S. (2014). Exploring gender differences: Socially interactive technology use/abuse among dating teens. *Affia: Journal of Women and Social Work*, 29(4), 478–491. <https://doi.org/10.1177/0886109914522627>

- Marsh, H. W., Parada, R. H., Yeung, A. S., & Healey, J. (2001). Aggressive school troublemakers and victims: A longitudinal model examining the pivotal role of self-concept. *Journal of Educational Psychology*, 93(2), 411–419. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.2.411>
- Morelli, M., Bianchi, D., Chirumbolo, A., & Baiocco, R. (2018). The Cyber Dating Violence Inventory: Validation of a new scale for online perpetration and victimization among dating partners. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(4), 464–471. <https://doi.org/10.1080/17405629.2017.1305885>
- Murdock, N. L. (2012). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları* (Çev. Ed. F. Akkoyun). Nobel Yayıncılık.
- Odacı, H., & Berber Çelik, Ç. (2017). Kendilik algısı ve saldırganlık arasındaki ilişki: Yalnızlığın aracı rolü. *Journal of Mood Disorders*, 7(4), 219–225. <https://doi.org/10.5455/jmood.20171101063228>
- Ouytsel, J., Ponnet, K., & Walrave, M. (2020). Cyber dating abuse: Investigating digital monitoring behaviors among adolescents from a social learning perspective. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–22. <https://doi.org/10.1177/0886260517719538>
- Özen, Y., & Gülaçtı, F. (2010). Benlik-kavramı ve benliğin gelişimi bilen benliğe gereksinim var mı? *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 21–37.
- Reed, L., Tolman, R., & Ward, M. (2016). Snooping and sexting: Digital media as a context for dating aggression and abuse among college students. *Violence Against Women*, 22(13), 1556–1576. <https://doi.org/10.1177/1077801216630143>
- Rodríguez-Domínguez, C., Segura, M. D., & Martínez-Pecino, R. (2018). Cyber aggressor in dating relationships and its relation with psychological violence, sexism, and jealousy. *Health and Addictions*, 18(1), 17–27.
- Sheridan, L., & Lyndon, A. (2012). The influence of prior relationship, gender, and fear on the consequences of stalking victimization. *Sex Roles*, 66, 340–350. <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9889-9>
- Simonelli, C. J., & Ingram, K. M. (1998). Psychological distress among men experiencing physical and emotional abuse in heterosexual dating relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 667–681.
- Smith, K., Cénat, J. M., Lapierre, L., Dion, J., & Hébert, M. (2018). Cyber dating violence: Prevalence and correlates among high school students from small urban areas in Quebec. *Journal of Affective Disorders*, 234, 220–223. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.02.043>
- Straus, M. A., Gelles, R. J., & Steinmetz, S. K. (2017). *Behind closed doors: Violence in the American family*. Routledge.
- Şahin, N. H., Batıgün, A. D., & Koç, V. (2011). The relationship between depression, and interpersonal style, self-perception, and anger. *Turkish Journal of Psychiatry*, 22(1), 17–25.
- Temple, J., Choi, H., Brem, M., Wolford-Clevenger, C., Stuart, G., Peskin, M., & Elmquist, J. (2016). The temporal association between traditional and cyber dating abuse among

- adolescentes. *Journal Youth Adolescence*, 45, 340–349. <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0380-3>
- Toplu-Demirtaş, E., Akcaboza-Kayabol, N. B., Araci-Iyiydin, A., & Fincham, F. D. (2022). Unraveling the roles of distrust, suspicion of infidelity, and jealousy in cyber dating abuse perpetration: An attachment theory perspective. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(3-4), NP1432-NP1462. <https://doi.org/10.1177/0886260520927505>
- Yavuz, S. (2007). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Selçuk Üniversitesi.
- Yavuzer, Y., Albayrak, G., & Kılıçarslan, S. (2019). Relationships amongst aggression, self-theory, loneliness, and depression in emerging adults. *Psychological Reports*, 122(4), 1235-1258. <https://doi.org/10.1177/0033294118784866>
- Wallace, M. T., Barry, C. T., Zeigler-Hill, V., & Green, B. A. (2012). Locus of control as a contributing factor in the relation between self-perception and adolescent aggression. *Aggressive Behavior*, 38, 213–221.
- Wirman, W., Sari, G. G., Hardianti, F., & Roberto, T. P. (2021). Dimensi konsep diri korban cyber sexual harassment di Kota Pekanbaru. *Jurnal Kajian Komunikasi*, 9(1), 79-93.
- Zapor, H., Wolford-Clevenger, C., Elmquist, J., Febres, J., Shorey, R. C., Brasfield, H., ...Stuart, G. (2017). Psychological aggression committed through technology: A study with dating college student. *Partner Abuse*, 8(2), 127–145. <https://doi.org/10.1891/1946-6560.8.2.127>
- Zerach, W. (2016). Pathological narcissism, cyberbullying victimization and offending among homosexual and heterosexual participants in online dating websites. *Computers in Human Behavior*, 57, 292–299. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.12.038>
- Zweig, J. M., Dank, M., Yahner, & Lachman, P. (2013). The rate of cyber dating abuse among teens and how it relates to other forms of teen dating violence. *Journal of Youth Adolescence*, 42, 1063–1077. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9922>
- Zweig, J., Lachman, P., Yahner, J., & Dank, M. (2014). Correlates of cyber dating abuse among teens. *Journal of Youth and Adolescence*, 43, 1306–1321. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0047-x>

BORSA İSTANBUL'DA FİYAT HAREKETLERİNİN İSTATİSTİKSEL VE YAPISAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: BİR FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ ÖNERİSİ

Mehmet KUZU*

Araştırma Makalesi

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, BIST-100 endeksinin istatistiksel ve yapısal düzeyde finansal sürdürülebilirliğini ölçen sürdürülebilirlik endeks formülleri önermek, bunları hesaplamak ve sonuçları analiz etmektir. Bu bağlamda araştırmanın literatüre en önemli katkısı; çevresel faktörlerden ziyade, finansal sürdürülebilirliği istatistiksel ve yapısal bir zeminde inceleyen özgün sürdürülebilirlik endeksleri hesaplama çerçeveleri önermesidir. İstatistiksel çerçevede finansal sürdürülebilirlik endeksi faktörleri; BIST-100 zaman serisi trend, döngüsellik ve volatilité yapıları değişkenleridir. Yapısal düzeyde finansal sürdürülebilirlik endeksi faktörleri; CDS, enflasyon, döviz kuru ve faiz oranı değişkenleridir. İstatistiksel anlamda finansal sürdürülebilirlik yapısal sürdürülebilirliğe bölünerek finansal sürdürülebilirliğin makro ekonomik faktörlere bağımlılığı ölçülmüştür. Araştırmanın yöntemleri, Hodrick - Prescott (HP) filtresi ve önemli bileşenler analizidir. Python programında çalıştırılan HP filtresi ile BIST-100 endeksi zaman serisi içinden trend ve döngüsellik bileşenleri ayrıştırılmıştır. Excel hesaplaması ile BIST-100 için volatilité serisi de elde edilmiştir. E - Views v.12 paket programı yardımıyla, uygulanan önemli bileşenler analizi yöntemiyle BIST-100 endeksinin hedef değişken olduğu modeller vasıtasıyla endekslerde yer alacak faktörlerin ağırlıkları saptanmıştır. Finansal sürdürülebilirlik endeksi sonuçları; 2020'lere kadar yatay ve durağan bir sürdürülebilirlik dinamiğini işaret etmektedir. 2020 sonrası volatıl bir şekilde sürdürülebilirlik artmıştır. BIST-100'ün yapısal ve finansal sürdürülebilirliği, makroekonomik kırılganlık dönemlerinde düşerken, 2020 sonrası enflasyon kaynaklı yatırım yönelimiyle yeniden artış göstermiş ve büyük ölçüde makro koşullara bağlı kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik, Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik, Borsa İstanbul, HP Filtresi, Önemli Bileşenler Analizi

Yasal İzinler: Çalışmada yalnızca kamuya açık bilgiler kullanılması ve insandan veri toplanılmaması sebebiyle, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

*Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, mehmetkuzu86@gmail.com, ORCID:0000-0001-5354-4368

STATISTICAL AND STRUCTURAL SUSTAINABILITY OF PRICE MOVEMENTS IN STOCK EXCHANGE ISTANBUL (BORSA ISTANBUL): A PROPOSAL FOR A FINANCIAL SUSTAINABILITY INDEX

Research Article

ABSTRACT

This research aim is to develop, compute, and examine mathematical-statistical and structural sustainability criteria to assess the financial sustainability of the BIST-100 index. The principal contribution of the study to literature is the development of novel sustainability indices that evaluate financial sustainability via mathematical and structural components rather than environmental factors. The financial sustainability index evaluates trends, cyclical, and volatility patterns and structures. The structural sustainability index influences credit default swaps, inflation, exchange, and interest rates. Divide the two indices to ascertain the correlation between financial and structural sustainability. The research employs the Hodrick-Prescott (HP) filter and principal component analysis. The HP filter in Python distinguishes between trend and cyclical components of the BIST-100 index time series data. Excel calculations produced a set of volatility data. The principal components analysis method using E-views v.12 software computed the factor weights for the indices. The financial sustainability index indicates a stable sustainability trend into the 2020s. Sustainability has grown more fragile since 2020. The BIST-100 saw a decline in structural financial sustainability under macroeconomic fragility. It increased again due to inflation-induced investment post-2020 and fluctuated based on macroeconomic conditions.

Keywords: Statistical Financial Sustainability, Structural Financial Sustainability, Borsa Istanbul, HP Filter, Principal Component Analysis

Legal Permissions: The study is among the studies that do not require ethical committee approval, since it only uses publicly available information, and no data is collected from humans.

1. GİRİŞ

Bu araştırmada finansal sürdürülebilirlik, mali piyasalarda fiyat hareketlerinin belirli istatistiksel ve yapısal çerçevede sürdürülebilirliğini kapsamaktadır. Bir diğer yünden, finansal değişkenlerin çevresel faktörler çerçevesinde sürdürülebilirliği de literatürde incelenmektedir. İncelenen finansal sürdürülebilirlik konsepti çerçevesi firmaların finansal ve yönetim performansı ile çevresel bazda sürdürülebilirlik olgularını kapsamamaktadır. Bu araştırmanın literatüre en önemli katkısı, istatistiksel ve yapısal düzeyde finansal piyasalarda finansal sürdürülebilirliği ölçen bir yöntemsel çerçeve geliştirmesidir. Araştırmada bu kavram, daha derinlemesine incelenerek, istatistiksel ve yapısal sürdürülebilirlik olarak iki temel boyutta ele alınmıştır. Bu bağlamda finansal piyasalarda istatistiksel sürdürülebilirlik endeksi (İFSE), fiyat hareketlerinin trend oluşturabilme kapasiteleri yardımıyla piyasalarda oluşan varlık fiyatlama mekanizmasının rasyonel bir temelde devamlılığını ifade etmektedir. Bir bakıma finansal piyasalarda istatistiksel sürdürülebilirlik, nicel göstergelere ve zaman serisi kalıplarına dayalı piyasa davranışlarının kalıcılığı, istikrarı ve öngörülebilirliğine ilişkin bir süreklilik analizi çerçevesidir. Zaman içinde piyasa verimliliğini, oynaklık kontrolünü ve ortalamaya dönüş dinamiklerini öne çıkarır (Bollerslev, 1986; Engle, 1982; Fama, 1970; Lo, 2004). Ayrıca finansal piyasalarda istatistiksel sürdürülebilirliğin izlenmesi, tüm mali bilgilerin piyasa tarafından fiyatlama düzeyi hakkında da bir çerçeve sunarak piyasa etkinliğinin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Finansal piyasalarda yapısal sürdürülebilirlik (YFSE), fiyat hareketlerinin makroekonomik koşulları rasyonel bir şekilde fiyatlamasıyla oluşan varlık fiyatlama mekanizmasının makro ekonomik şoklara karşı direnç oluşturabilme kapasitesi anlamına gelmektedir. Bir başka ifade ile YFSE, genel olarak mali piyasaların istikrarlı, öngörülebilir ve dış şoklara karşı sürekli bir dirençli yapı gösterebilmesi olarak tanımlanabilir (Beck vd., 2000; La Porta vd., 1997; Levine, 2005; Schinasi, 2004).

Finansal piyasaların uzun vadeli bir şekilde sürdürülebilir ve istikrarlı işleyişi, yalnızca fiyat seviyelerinin yüksekliğiyle değil, aynı zamanda bu fiyatların ne ölçüde istatistik ve ekonomi teorileri açısından yapısal temellere ve istikrarlı dinamiklere dayandığıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda, finansal sürdürülebilirlik kavramı son yıllarda giderek artan bir şekilde hem teorik hem de uygulamalı finans literatüründe araştırılan konuların başında gelmektedir. İstatistiksel anlamda finansal sürdürülebilirlik fiyatların istatistiksel özellikleri üzerinden ölçülebilir. Zaman serisi analizleri ile elde edilen trend, volatilité ve döngüsel yapılar, fiyatların ne ölçüde istikrarlı ve tahmin edilebilir olduğunu analiz eder. Bu tür bir yaklaşımda fiyat serisinin deterministik ve güçlü bir trend izlemesi, volatilitenin düşük ve stabil olması, döngüsel bileşenlerin ise sınırlı etkide kalması istatistiksel sürdürülebilirliğin varlığına işaret eder (Hamilton, 1994).

Yapısal anlamda finansal sürdürülebilirlik, finansal fiyatların reel ve cari makroekonomik göstergeler ve ekonomi teorilerine uyumu anlamına gelirken, fiyat hareketlerinin temel ekonomik verilerle desteklenmesi, piyasaların şeffaf ve bilgiye dayalı işlemesi ve uzun vadeli yatırımcı davranışlarının korunması ve piyasaların etkin piyasa hipotezi doğrultusunda seyretmesi de gereklidir (Kindleberger ve Aliber, 2011). Finansal varlıkların fiyatlama mekanizmaları; firmalara dair temel ve teknik analiz göstergelerinin yanı sıra; ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranları ve ülke risk primi gibi sistematik makroekonomik faktörler çerçevesinde de işlemelidir. Yapısal olarak sürdürülebilir olmayan mali piyasalarda gözlemlenmesi muhtemel fiyat balonları, ait oldukları ekonomik sistemlerin sürdürülebilirliğini tehdit eder ve ani şoklar karşısından beklenmedik bir şekilde kriz kaynaklı risk primi fiyatlamalarını artırır (Minsky, 1986).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasalar yüksek finansal kırılganlıklar nedeniyle zaman zaman yapısal dengesizliklere, politik belirsizliklere ve dış şoklara karşı direnç gösterememektedir. Bu nedenle, yalnızca fiyat seviyeleri izlenerek piyasa sürdürülebilirliği ve istikrarına dair çıkarım yapmak yanıltıcı yorumlara neden olabilmektedir. Borsa İstanbul'da gözlemlenen fiyat hareketlerinin istatistiksel açıdan ne kadar istikrarlı olduğu ve ekonomik temellerle ne kadar uyumlu olduğu (yapısal sürdürülebilirlik), birlikte değerlendirilmelidir. Araştırmanın finansal piyasalarda istatistiksel ve yapısal sürdürülebilirliğe odaklanmasının temel nedeni, finans literatüründeki sürdürülebilirlik yazının genellikle çevresel ve yönetsel çerçevede sürdürülebilirlik analizine odaklanmasıdır. Bu bağlamda araştırma çerçevesinin; önemli bileşenler analizi, trend, volatilité, döngüsellik ve makroekonomik şoklar gibi güçlü yöntemsel ve yapısal göstergelere dayanan sürdürülebilirlik endeksleri öne sürmesinin literatüre çarpıcı bir katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Bu çalışmada, BIST 100 endeksi üzerinden trend, volatilité ve döngüsel bileşenler normalize edilerek bütüncül bir İFSE oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca hisse senedi fiyat hareketlerinin ne ölçüde makro ekonomik koşullara bağlı olduğunu ölçen YFSE hesaplaması da önerilmiştir. Endeksler, Türkiye gibi makroekonomik kırılganlıkların sık yaşandığı bir ekonomide, finansal fiyatların ne ölçüde dengeli bir seyir izlediğini izlemek adına karar vericilere, yatırımcılara ve politika yapıcılara önemli bir gösterge sunacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Günümüz küreselleşen dünyada giderek artan soyut ve somut dışsallıkların neden olduğu risklerin istikrarlı bir şekilde yönetilmesi gerekliliği her alanda sürdürülebilirlik olgusunun önemini artırmıştır. Bu önem doğrultusunda ekonomik ve finansal sürdürülebilirlik kavramları da son dönemde akademik çalışmalara giderek artan bir şekilde konu olmaktadır.

Rai ve diğerleri (2010), mikro finans kurumlarının finansal sürdürülebilirliğini ölçmek üzere yeni ve daha kapsamlı bir model önerisinde bulunmuşlardır. Yapılandırılan finansal sürdürülebilirlik modeli, risk altındaki portföy, kredi kaybı, kredi görevlisi başına borçlu sayısı gibi kritik önemde finansal değişkenleri içermektedir. Dollery ve Grant (2011), derleme niteliğindeki çalışmalarında yerel yönetimlerde “sürdürülebilirlik” yerine “mali sürdürülebilirlik” teriminin kavramsal açıdan daha doğru olduğunu vurgulamışlardır.

Slembeck ve diğerleri (2014), hükümetlerin finansal ve mali sürdürülebilirlik için uygulayabileceği kurumsal ‘çipa’ mekanizmalarını ve bu çerçevede politika tutarsızlığı risklerini tartışmıştır. Çalışmalarında bu çipaların etkili olabilmesi için belirli kurumsal koşulların sağlanması gerektiği, aksi halde zaman tutarsızlığı sorununun devam edeceğini iddia etmişlerdir. Francois (2014) ise kâr amacı gütmeyen kuruluşların finansal sürdürülebilirliğini yalnızca mali faktörlerle değil, aynı zamanda liderlik ve stratejik yönetim gibi örgütsel açıdan kurmay kavramlarla da ilişkili olduğunu açıklamıştır. Matteis ve Preite (2018), yerel yönetimler sürdürülebilirlik yönetimi içinde finansal sürdürülebilirliğin rolünü vurgulamış ve bu kapsamda uygulamalı üç unsurlu bir model önermişlerdir. Bu modelin temel unsurları:

1. Finansal sürdürülebilirliği tanımlamak, sadece özerk olarak değil, genellikle yerel yönetimlerin faaliyetlerinde yer alan tipik sürdürülebilirlik boyutları (çevresel, sosyal ve ekonomik) ile entegre bir şekilde ele almak,
2. Kilit sürdürülebilirlik alanları ve finansal sürdürülebilirliğin rolünü vurgulamak için yerel yönetimlerde sürdürülebilirlik döngüsünün ana aşamalarını belirlemek,
3. Bir yerel yönetimin sürdürülebilirlik profilinin finansal tarafını ölçen araçlar olarak finansal göstergeleri analiz etmektir.

Wang ve diğerleri (2014), sürdürülebilirlik finansmanı için bütçe kararlarında kurumsal aktörlerin siyasi davranışlarını açıklayan bir araştırma yapmışlardır. ABD şehirleri için veri tabanı temelli sürdürülebilirlik için mali kapasiteyi artırmaya yönelik etkili bir yaklaşım doğrultusunda sürdürülebilirlik için kaynak tahsisi kararlarında ihtiyaç duyulan siyasi desteği ve teknik uzmanlığı harekete geçirmek üzere paydaşların katılımının önem arz ettiğini vurgulamışlardır. Ayrıca yerel yönetimlerde sürdürülebilirlik finansmanı dinamiği için uzun vadeli ve yapılandırılmış bir çabanın parçası olarak mali kapasiteyi artırmaya yönelik belirli stratejik eylemler önerilmiştir.

Alhadhrami ve Nobanee (2019), şirketlerin sürdürülebilirlik mekanizmalarıyla finansal gelişmeyi nasıl sağlayabileceğini analiz etmişlerdir. Dolayısıyla, bu makalede önerilen yaklaşımlardan biri, firmanın finansal durumu gelişimini izlemek için karar alma ve denetim fonksiyonlarının eş güdümlü olarak yapılandırılması önerilmiştir.

Kakati ve Roy (2021), finansal sürdürülebilirlik literatürünü sentezleyen bir bibliyografya çalışmasında, iç kaynaklar ve oto-finance unsurlarıyla maliyetlerin finansmanı ve borç ödeme kapasitesi anlamında teknik likiditenin finansal sürdürülebilirliğin temel ölçütleri olduklarını vurgulamışlar.

Gleißner ve diğerleri (2022), finansal sürdürülebilirliği dört koşula dayalı kavramsal bir ölçüt tanımlamış ve bu koşulları sağlayan Avrupa firmalarının, risk minimizasyonu ile aşırı getiriler elde ettiklerini vurgulamışlardır. Bu koşullar:

1. Firmanın büyümesi,
2. Şirketin hayatta kalma kabiliyeti,
3. Kabul edilebilir bir genel kazanç riski düzeyi,
4. Cazip bir kazanç riski profili olarak sıralanabilir.

Bu koşulları sağlayan firma hisselerinin Temmuz 1990 - Haziran 2019 döneminde aylık yüzde 0,39 daha fazla getiri elde ettiklerini tespit etmişlerdir. Aşırı getiriden kasıt yatırımcıların, finansal sürdürülebilirliği yüksek firmalara yatırım yapması durumunda bu firmalardan oluşan portföy üzerinden elde edilen bir kazançları ifade etmektedir.

Akdoğan (2024), sürdürülebilirlik performansının raporlanmasında kullanılan ulusal ve uluslararası çerçeveleri karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Son gelişmeler kapsamında, küresel düzeyde ISSB tarafından yayımlanan IFRS-S1 ve IFRS-S2 ile Türkiye’de KGK tarafından yayımlanan TFRS-S1 ve TFRS-S2 standartlarının, 2024’ten itibaren sürdürülebilirlik raporlamasında şeffaflık ve tutarlılığı artırması gerektiği ifade edilmiştir.

Duranay ve Göçmen Yağcılar (2024), finansal sürdürülebilirlik kapsamında Türkiye’de sosyal sorumluluk eğilimli yatırımcı profilini araştırmışlardır. Araştırma bulguları, Türkiye’de sosyal sorumlu yatırımların düşük oranda tercih edildiğini, bu yatırımları yapanların ise genellikle yüksek eğitimli ve gelirli orta yaş bireyler olduğuna işaret etmektedir. Yatırımcıları bu yatırımlara yönlendiren en önemli etkenler sosyal ve çevresel kaygılar iken, diğer yatırımcıları sosyal sorumluluk yatırımlarına yöneltmeyen husus ise sosyal yatırımcı profili konusunda bilgi eksiklikleridir.

Kalaycı ve Cevherli (2024), katılım bankacılığı ile sürdürülebilirlik kavramlarının etik, çevresel ve toplumsal sorumluluk temelinde inceleyerek Türkiye’deki katılım bankalarının sürdürülebilir kalkınmaya katkılarını ve dijitalleşmenin bu katkıyı nasıl güçlendirdiğini araştırmışlardır. Katılım bankacılığı, faizsiz ve etik finans yaklaşımıyla sürdürülebilir projelere

yatırım imkânı sunarak daha adil ve çevreci bir finansal sistemin gelişmesine katkı sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Kaya ve diğerleri (2024), sürdürülebilir kalkınma ve yeşil finans kavramlarını Türkiye özelinde araştırmışlardır. Yeşil finansal araçların ekonomik büyümeye katkısını ve çevresel sürdürülebilirlik açısından önemine vurgulamışlardır. Yeşil finans projelerinin yaygınlaştırılması ve düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesiyle sürdürülebilir kalkınmanın somut hedeflerle desteklenmesi gerektiğini iddia etmişlerdir.

Suwarsono ve Idris (2024), mikro finans kurumlarının sürdürülebilirliğini etkileyen makroekonomik koşulları, kurumun kendi yapısını ve borçlulara ilişkin faktörleri içeren üçlü bir teorik ve ampirik çerçeve sunmuşlardır. Bu doğrultuda çeşitli ülkelerdeki mikro finans kurumlarının finansal sürdürülebilirliğini etkileyen bağımsız değişkenleri belirlemişlerdir. Sonuçlara göre finansal sürdürülebilirlik üzerinde makroekonomik faktörler, kurum içi faktörler ve borçluluk göstergeleri etkili olmaktadır.

Yıldırım (2024), sağlık kurumlarında finansal sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla geliştirilen mali göstergelerin semantik diferansiyel yöntemiyle derecelendirilmesini araştırmıştır. Sağlık hizmetlerinin etkinliğini ve verimliliğini yükseltmek amacıyla pratik uygulamalarda sağlık yöneticilerine karar süreçlerinde objektif değerlendirme sağlayacak bir model önerisinde bulunmuştur.

Yaman ve Gür (2023), BIST100’de yer alan firmaların 2010-2022 dönemi için finansal risklerin kârlılık ve finansal sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini panel regresyon analizi ile araştırmışlardır. Bulgular, likidite ve sermaye risklerinin kârlılık üzerinde negatif etki ettiğini; faiz, döviz kuru, likidite ve sermaye risklerinin ise sürdürülebilir büyüme oranlarını olumsuz yönde etkilediğini işaret etmektedir. Canikli (2022), sürdürülebilir finansın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmadaki rolünü, araçlarını ve etkilerini araştırmıştır. Çevresel, sosyal ve yönetim odaklı yatırımları destekleyen sürdürülebilir finansın, COVID-19 pandemisinin neden olduğu olumsuz etkiler bağlamında nasıl etkilendiği de incelenmiştir. Sürdürülebilir finans mekanizmaları içerisinde yeşil tahviller başta olmak üzere, yeşil krediler, yeşil endeksler, sosyal ve sürdürülebilir tahvillerin önemli rol oynadığı ileri sürülmüştür.

Korga ve Aslanoğlu (2022), Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan imalat işletmeleri için finansal performansın sürdürülebilirlik performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Analiz sonucunda, finansal performans ile sürdürülebilirlik performansı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemezken, işletme büyüklüğünün sürdürülebilirlik performansını olumlu etkilediği saptanmıştır.

Yalçın (2022), BIST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin genel ve bileşen bazlı sürdürülebilirlik performanslarının kazanç kalitesi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bulgular, sürdürülebilirliğin kazanç kalitesine pozitif ancak düşük düzeyde etkisi olduğuna; çevresel, sosyal ve yönetim alt bileşenlerinin ise istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığına işaret etmektedir.

Can ve Bakoğlu (2021), işletmelerin finansal sürdürülebilirliğini değerlendirebilmek için bir model önerisinde bulunmuşlardır. Araştırmada, 2008-2017 yılları arasında Borsa İstanbul’un piyasa değerinin yüzde 41,9’unu temsil eden beş büyük şirketin finansal sürdürülebilirlik verileri; kârlılık, nakit yaratımı ve şirket değeri göstergeleri finansal sürdürülebilirlik göstergeleri olarak belirlenmiştir. Bu göstergelerden de nakit akışı kapasitesinin en önemli değişken olduğunu vurgulamışlardır.

Düzer (2021), kurumsal yönetim, kurumsal sürdürülebilirlik ve finansal performans arasındaki ilişkileri incelemiştir. Her iki endekste yer alan şirketlerin, özellikle özkaynak kârlılığı ve diğer finansal göstergelerde daha güçlü performans sergilediğini tespit etmiştir. Ayrıca, bu şirketlerin kurumsal yönetim derecelendirme notlarının da daha yüksek olduğunu ifade ederek sürdürülebilirliğin finansal başarı ve kurumsal yönetim kalitesiyle pozitif ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.

Emir ve Kıymık (2021), BIST Metal Eşya, Makine Endeksindeki şirketlerin 2014-2018 döneminde GRI ilkelerine göre sürdürülebilirlik düzeylerini ve bu düzeylerin finansal performans üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Sonuçlar, sürdürülebilirlik bilgi düzeyi ile kârlılık göstergeleri arasında pozitif, toplam varlık büyümesi ile ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir.

Kurt (2021), 2005- 2019 yılları arasında Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin yıllık verilerini inceleyerek, ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Negatif tahakkuklar yöntemi ile ölçülen ihtiyatlılık arttıkça, kapsamlı kâr ve hisse senedi fiyatlarının arttığı; ancak dönem kârının azaldığını tespit etmiştir.

Sak ve Dalgıç (2020), BIST kurumsal sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 35 işletmenin 2013-2016 yıllarına ait verileriyle kurumsal sürdürülebilirlik uygulamalarının finansal performansa etkisini incelemişlerdir. Driscoll-Kraay yöntemiyle yapılan analiz sonucunda bu etkinin anlamlı ve pozitif olduğu hesaplanmıştır. Bulgular, sürdürülebilirlik uygulamalarının işletmelere finansal fayda sağladığını işaret etmektedir.

Turguttopbaş (2020), artan çevresel sorunlar ve iklim değişikliği karşısında sürdürülebilirliğin önemine dikkat çekerek yeşil projelerin finansmanında yeşil tahvillerin rolü ele almıştır. Türkiye'nin ilk yeşil tahvil ihracının 2016'da büyük ilgi görmesi, yeşil finansman araçlarının Türk finans sektörü için önemli bir kaynak haline gelebileceği de vurgulanmıştır.

Gürünlü (2019), Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi'ne dâhil olmanın uzun vadeli finansal etkilerini panel veri analizleriyle araştırmıştır. Bulgular, sürdürülebilirlik çabalarının şirket itibarına katkı sağladığı ancak, finansal başarıyla zayıf bir ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur. Bulgular, yatırımcıların sürdürülebilirlik çabalarını yeterince fiyatlamadığını işaret etmektedir.

Komşuoğlu Yılmaz, (2019), çevresel sürdürülebilirlik odaklı projelere finansman sağlayan yeşil finans kavramını incelemiş ve Türkiye'deki durumu değerlendirmiştir. Literatür taraması ve uygulama örnekleri ışığında, işletmeler için yeşil finans konusunda uygulanabilir bir yol haritası belirlenmiştir.

Acar ve Temiz (2018), BIST sürdürülebilirlik endeksine dâhil olma duyurusunun hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini olay çalışması yöntemiyle incelemişlerdir. Bu haberin piyasa tarafından sınırlı düzeyde fiyatlandığını tespit etmişlerdir. Bir diğer yünden, finansal göstergelere göre gruplandırılan şirketler arasında aşırı getiriler anlamında anlamlı bir fark saptanamamıştır.

Aytekin ve Erol (2018), finansal performansın Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi'ne dâhil olabilmek için yeterli bir gösterge olup olmadığını ARAS yöntemiyle araştırmışlardır. Sonuçlar finansal performansın endekse girişte büyük ölçüde belirleyici olabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca incelenen dönemlerde tahmin yüzdelерinin artış göstermesi, bu ilişkiyi desteklemektedir.

Uzun Kocamış ve diğerleri (2018), sürdürülebilirlik raporlaması ile finansal performans arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yüksek finansal performansa sahip şirketlerin sürdürülebilirlik

raporlaması yapma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Regresyon analizi sonucunda, sürdürülebilirlik raporlaması yapan ve yapmayan şirketler arasında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir.

Durak ve diğerleri (2017), sürdürülebilirliğin Türk firmalarının finansal performansı üzerindeki etkisini geniş bir örneklem üzerinden incelemişler ve pozitif yönlü bir ilişki saptamışlardır. Ayrıca, sermaye yapısı yabancı ortaklı olan firmaların hem finansal hem de sürdürülebilirlik performansı açısından yerli firmalara göre daha avantajlı olduğu sonucu saptanmıştır. Elitaş (2025), finansal sürdürülebilirliğin dört temel oran üzerinden ölçmüştür. Seçilen oranlar şirketin kârlılığı, istikrarı, risk düzeyi ve değer akışı kapasitesidir.

Özsarı (2013), artan sağlık harcamaları karşısında sağlık sistemlerinin finansal sürdürülebilirliği arayışında üniversite hastanelerinin özel bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır. Üniversite hastaneleri sadece tanı ve tedavi değil, aynı zamanda eğitim ve araştırma misyonlarıyla kamu hizmetinin temel bir parçası olarak görülmeli; finansal sorunları çözülerek, güçler ayrılığı ilkesine uygun, bütüncül bir yaklaşımla sağlık sisteminde güçlü şekilde konumlandırılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu önlemler alındığı takdirde üniversite hastanelerinde finansal sürdürülebilirliğin güçleneceği vurgulanmıştır.

Genel olarak yapılan literatür taraması, finansal sürdürülebilirliğin çok boyutlu bir yapı arz ettiğini ve yalnızca finansal performans göstergeleriyle değil; liderlik, stratejik yönetim, kurumsal yapı, yatırımcı davranışları ve makroekonomik koşullar gibi farklı yapıda değişkenlerle de ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmalar, mikro finans kuruluşlarından yerel yönetimlere, büyük ölçekli şirketlerden sağlık kurumlarına kadar farklı alanlarda finansal sürdürülebilirliğin farklı dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Öne çıkan bulgular; kurumsal yönetim kalitesinin ve sürdürülebilirlik raporlamasının finansal başarıyla pozitif ilişkisi, nakit akış kapasitesinin belirleyici rolü, yeşil finans ve sosyal sorumlu yatırımların yükselen önemi, yatırımcıların sürdürülebilirliği yeterince fiyatlamaması ve bilgi eksikliğinin sosyal yatırımların yaygınlaşmasını engellemesi olarak sıralanabilirler. Bir diğer yönden bazı araştırmacılar finansal performans ile sürdürülebilirlik arasında doğrudan anlamlı ilişki kuramamış olsalar da kurumsal itibar düzeyini artırma, risk yönetimini iyileştirme ve kurumsal dayanıklılığı güçlendirme gibi dolaylı etkiler üzerinden sürdürülebilirliğin finansal değer akış zincirine katkı sağladığı ifade edilebilir.

Literatürde yer alan araştırmalar çerçevesinde bu araştırmada gerçekleştirilen BIST-100 fiyat hareketlerinin istatistiksel ve yapısal bir çerçevede finansal sürdürülebilirlik analizi, literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

3. ARAŞTIRMA VERİ SETİ, TASARIMI VE YÖNTEMİ

3.1. Veri Seti

Araştırmada matematiksel çerçevede İFSE'yi oluşturabilmek için 04.12.1987 - 21.03.2025 gözlem döneminde BİST-100 endeks kapanış fiyatları zaman serisi elde edilmiştir. Veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) EVDS veri tabanından elde edilmiştir. Devamında HP filtresi kullanılarak İFSE'yi hesaplayabilmek için Python programı yardımıyla BIST-100 zaman serisi trend, döngüsellik ve volatilité serileri elde edilmiştir. Veri toplama aşamasının ikinci safhasında YFSE'yi hesaplayabilmek için aylık frekans ve 2008:02 - 2025:02 gözlem döneminde CDS, Tüfe aylık bazda yıllık enflasyon, BİST-100, 2 yıllık Türkiye gösterge tahvil faizi ve Dolar/TL kuru verileri elde edilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Veri Seti

Değişken	Tip	Frekans	Endeks Tipi	Veri Kaynağı
BİST_100	Ham veri	Günlük	İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik	TCMB
BİST_100	Trend	Günlük	İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik	Yazar tarafından hesaplanmıştır.
BİST_100	Döngüsel	Günlük	İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik	Yazar tarafından hesaplanmıştır.
BİST_100	Volatilite	Günlük	İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik	Yazar tarafından hesaplanmıştır.
CDS	Ham veri	Aylık	Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik	investing.com
ENFLASYON	Ham veri	Aylık	Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik	investing.com
BİST_100	Ham veri	Aylık	Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik	TCMB
DOLAR_TL	Ham veri	Aylık	Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik	investing.com
FAİZ	Ham veri	Aylık	Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik	investing.com

3.2. Araştırma Tasarımı

Araştırmada iki farklı sürdürülebilirlik endeksi hesaplanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak matematiksel çerçevede İFSE hesaplanmak istenmiştir. Devamında ise yapısal YFSE hesaplanmıştır. En son aşamada İFSE YFSE'ye bölünerek finansal sürdürülebilirliğin yapısal sürdürülebilirliğe olan bağımlılığı hesaplanmıştır. Bu hesaplama adımları tabloda detaylı bir şekilde sunulmuştur (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Araştırma Tasarımı

1.Adım: İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması
HP filtresi ile trend, döngüsel serilerinin hesaplanması
Volatilite eğrisi hesaplanması
Getiri serisi
Ortalama Ln getiri serisi
Standart sapma ile volatilite eğrisi elde edilmesi
BIST-100, trend, döngüsel ve volatilite serileri önemli bileşenler analizi ile ağırlıkların hesaplanması
Trend, döngüsel ve volatilite serilerinin normalizasyonu
Endeks hesaplaması
Endeksin normalize edilmesi
2.Adım: Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması
Önemli bileşenler analizi ile BIST-100'ü açıklayan makro değişkenlerin ağırlıklarının hesaplanması ve bu ağırlıkların normalizasyonu
Zaman serileri normalizasyonu
Endeks hesaplaması
Endeksin normalize edilmesi
3.Adım: Finansal Sürdürülebilirlik Bağımlılık Endeksi Hesaplaması
İFSE'nin YFSE'ye bölünmesi

Endeksin normalize edilmesi

3.3. Yöntem

Araştırmada kullanılan yöntem, önemli bileşenler analizi kapsamında ağırlıklandırılmış endeks oluşturulmasıdır. Ancak bunun için ilk olarak BİST-100 zaman serisi bileşiminden Trend ve döngüsellik (Cycle) serilerinin ayrıştırılması gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak Hodrick-Prescott (HP) filtresi yöntemi uygulanmıştır.

Hodrick-Prescott (HP) filtresi, zaman serilerini trend bileşeni (uzun dönem eğilim) ve çevrimsel bileşeni (kısa dönem sapmalar - cycle) olarak ikiye ayırmak için kullanılan bir yöntemdir. Özellikle GSYİH, istihdam, üretim, faiz oranı, enflasyon, döviz kuru gibi serilerin trend ve çevrimsel bileşenlerini ayırmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca HP filtresi ile elde edilen trend serisi ilgili değişkeninin doğal zaman serisi olarak da tanımlanmaktadır (Hodrick ve Prescott 1997) (Bkz. Denklem 1, 2).

$$y_t = \tau_t + c_t \quad (1)$$

- y_t : Orijinal Zaman Serisi
- τ_t : Trend Serisi
- c_t : Döngüsel – Cycle Serisi

$$\min_{\tau} \sum_{t=1}^T (y_t - \tau_t)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(\tau_{t+1} - \tau_t) - (\tau_t - \tau_{t-1})]^2 \quad (2)$$

- $\sum (y_t - \tau_t)^2$: Trendden sapmaları minimize eder.
- $\sum [(\tau_{t+1} - \tau_t) - (\tau_t - \tau_{t-1})]^2$: Trendin ikinci farklarını minimize ederek trendin düzgün (smooth) olmasını sağlar.
- λ Düzgünlük parametresi: Ne kadar büyükse, trend o kadar düzgün (daha az dalgalı) olur.

Örnek λ değerleri:

- Yıllık veriler için: $\lambda = 100$
- Çeyreklik veriler için: $\lambda = 1600$
- Aylık veriler için: $\lambda = 14400$

Genellikle günlük verilerde önerilen $\lambda = 129,600$ veya $\lambda = 1,000,000$ civarındadır (Ravn, ve Uhlig, 2002).

Volatilite eğrisinin hesaplanması için BİST-100 zaman serisi getiri serisine dönüştürülmüştür. Daha sonra her gözlem değeri için ortalama Ln değişimi uygulandıktan sonra dinamik zamana göre değişen standart sapmalar hesaplanarak volatilité eğrisi elde edilmiştir (Bkz. Denklem 3).

$$\sigma_t = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=0}^{n-1} (X_{t-i} - \bar{X}_t)^2} \quad (3)$$

- Σ_t : Zaman T'deki Standart Sapma,
- X_{t-i} : Geçmiş N Gözlem (T'den Geriye),
- $\bar{X}_t$: Bu Döneme Ait Ortalama,
- N: Gözlem Sayısı.

Önemli Bileşenler Analizi (PCA), orijinal değişkenleri ortak varyansı hesaplayarak daha az sayıda yeni bileşene dönüştürür. Yeni bileşenler birbirinden bağımsızdır ve veri setinin varyansını maksimize ederler (Hotelling, 1933).

$$X = n \text{ gözlem} \times p \text{ değişken} \quad (4)$$

- X: Veri matrisi
- n: Gözlem (satır) sayısı
- p: Değişken (sütun) sayısı

$$\text{Kovaryans matrisi } S = \frac{1}{n-1} X'X \quad (5)$$

$$\text{Özdeğer problemi: } S v_i = \lambda_i v_i \quad (6)$$

Önemli bileşenler analizi kovaryans matrisi formülüne göre X merkezlenmiş veri matrisi (yani her sütunun ortalaması çıkarılmış) olmak üzere kovaryans matrisini ifade eder (Bkz. Formül 5). Öz değer formülü ile, bu kovaryans matrisinin özdeğer (λ_i) ve özvektörlerini (v_i) hesaplamaktır (Bkz. Formül 6). Bir bakıma, v_i vektörü matrise uygulandığında kendisiyle aynı doğrultuda ilerlemesi amaçlanmaktadır. Bu denklemin sadece bir λ_i katsayısıyla ölçeklenmesi öz değer problemidir. Önemli bileşenler analizi ile seçilen değişkenlerin PC1 yüzdeleri yardımıyla ağırlık katsayıları hesaplanmıştır. Daha sonra temel değişkenin (BİST-100)'ü endeks oluşumunda çıkardığımız için kalan değişkenlerin ağırlıkları toplamı 1 olacak şekilde normalize edilmiştir (Bkz. Denklem 7).

En son adımda ise İFSE YFSE'ye bölünerek finansal sürdürülebilirlik bağımlılık endeksi hesaplanmıştır.

$$X_{t,norm} = \frac{X_t - \min(X)}{\max(X) - \min(X)} \quad (7)$$

- X_t : t zamanındaki gözlem
- $\min(X)$: serideki en küçük değer
- $\max(X)$: serideki en büyük değer

MSCI ESG, Dow Jones Sustainability, FTSE4Good endekslerinin kuramsal olarak analizi araştırmanın literatüre özgün katkısının daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. MSCI ESG, finansal risk yönetimi bağlamında ESG duyarlılığı yüksek şirketleri belirlerken; DJSI, sürdürülebilirlik stratejilerini şirket performansına entegre edebilmiş sektör liderlerini ölçer. FTSE4Good ise, belirli etik ve sorumlu iş kriterlerine göre uygunluk sağlayan şirketleri içererek sürdürülebilirliği kurumsal sorumluluk düzeyinde analiz eder. Endeks önerilerinin finans literatüründeki konumunu daha belirgin bir şekilde ortaya koyabilmek için önerilen hesaplama konsepti metodolojik ve kuramsal olarak “*FTSE4Good Index*” ile karşılaştırılabilir. FTSE4Good Index, sürdürülebilirlik odaklı yatırımcılar için tasarlanmış, çevresel, sosyal ve yönetim (ESG – Environmental, Social, and Governance) kriterlerine uygun şirketleri içeren bir borsa endeksidir. ESG puanlaması, sürdürülebilirlik yatırımının bilgi temelli yapılmasını sağlayan risk-fırsat temelli bir filtreleme mekanizmasıdır. İlk olarak FTSE Russell (LSEG – London Stock Exchange Group'a bağlı) tarafından 2001 yılında oluşturulmuştur (FTSE Russell, 2023; FTSE Russell, 2024).

FTSE4Good Endeksi, temel olarak ESG performansı yüksek olan şirketleri belirli metodolojiye göre seçerek yatırım yapılabilir bir portföy belirler (Bkz. Denklem 8). Bu yaklaşımın temelinde, kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilir yönetim uygulamalarının şirketlerin uzun vadeli değer yaratma potansiyelini artıracığı düşüncesi yatmaktadır (Eccles vd., 2014).

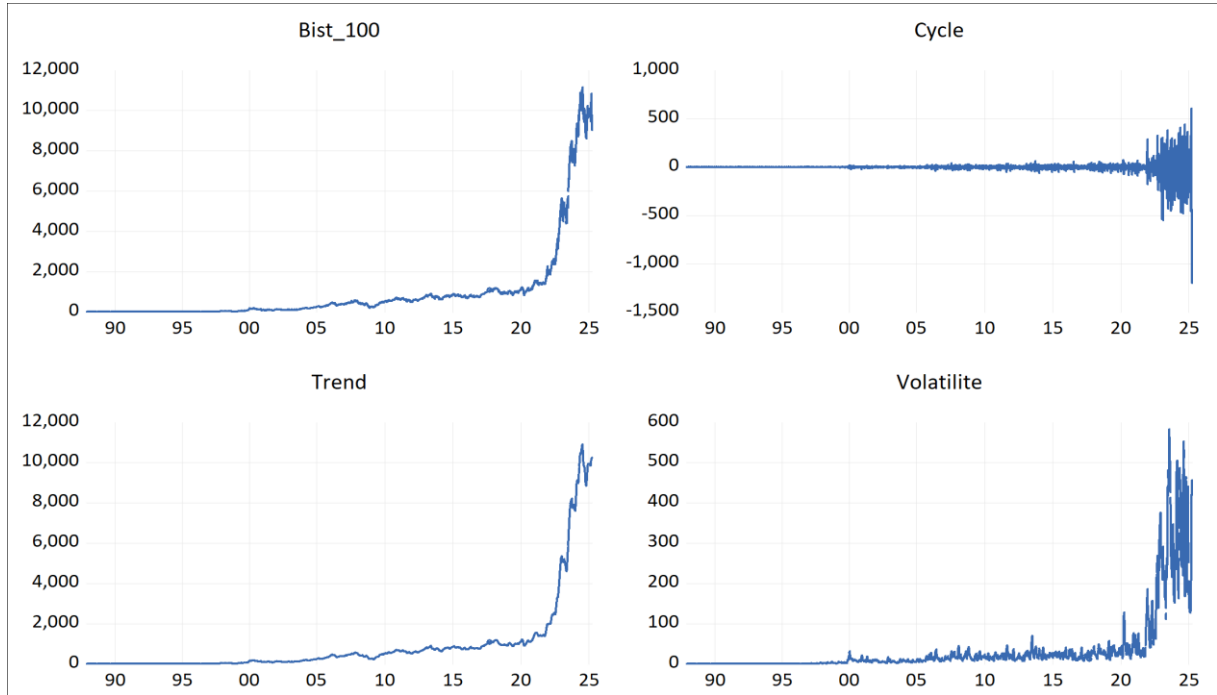
$$I_t = \frac{(\sum_{i=1}^n P_{it} \times Q_{it} \times F_{it})}{D_t} \quad (8)$$

- I_t : Endeksin t zamanındaki değeri
- $P_{i,t}$: Şirket i'nin t zamanındaki hisse fiyatı
- $Q_{i,t}$: Şirket i'nin halka açık hisse sayısı
- $F_{i,t}$: ESG uygunluk faktörü (1 = dahil, 0 = dışlanır)
- D_t : Endeksin o zamanki bölen değeri (divisor)
- n: Endekse dahil edilen şirket sayısı

FTSE4Good Endeksi çevresel, sosyal sorumluluk ve yönetim göstergeleri açısından bir skoru ifade eden ESG skorları uygunluk kriterine göre oluşturulan borsa endeksidir. Bu araştırmada önerilen istatistiksel İFSE, istatistiksel göstergeler yoluyla borsa endeksinin rasyonel davranışlar çerçevesinde fiyat mekanizması sürdürülebilirliğini ölçmektedir. Yapısal finansal sürdürülebilirlik endeksi YFSE ise borsa endeksinin makroekonomik koşullar altında sürdürülebilirliğini ölçmektedir. Bu bağlamda FTSE4Good Endeksi çevresel ve yönetsel temelli pozitif dışsallıklara dayalı bir borsa endeksi bileşimini ifade eder. YFSE ve İFSE teknik analiz ve makroekonomik koşullarına göre borsa endeksinin sürdürülebilirliğini zamana göre ölçen yöntemlerdir.

4. BULGULAR

Araştırmada ilk olarak İFSE hesaplanmıştır. Python programı yardımıyla HP filtresi uygulanarak BİST-100 serisi Trend ve Cycle zaman serileri elde edilmiştir. Daha sonra volatilite formülü yardımıyla volatilite eğrisi hesaplanmıştır (Bkz. Denklem 3), (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Trend, Cycle ve Volatilite Eğrilerinin Hesaplanması

Zaman serilerinde döngüsellik bileşeni (cyclical component), bir ekonomik ya da finansal serinin trend dışı, ancak uzun dönemli ve düzensiz aralıklarla ortaya çıkan dalgalanmalarını ifade eder. Bu bileşen, genellikle ekonomik genişleme ve daralma dönemlerini temsil eder. Trend serisi, zamanla artan veya azalan genel yönü; volatilite serisi ise zamanla değişen

oyunluk (dalgalanma) düzeyini ifade eder. Bir sonraki adımda önemli bileşenler analizi yardımıyla BİST-100 değişkeninin hedef değişken; cycle (döngüsel), trend ve volatilité ve değişkenlerinin açıklayıcı değişkenler olduğu PC1 ağırlıkları hesaplanmıştır.

Daha sonra bu ağırlıklar ile grafikteki değişkenlerin normalizasyon değerleri çarpılmıştır (Bkz. Tablo 3, Denklem 8). Endeks formülü hesaplanırken cycle ve volatilité serisi değerlerinin artması sürdürülebilirliği olumsuz bir şekilde etkileyeceği için normalize değerleri 1'den çıkarılarak hesaplamaya dahil edilmiştir (Bkz. Denklem 8).

Tablo 3. Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Ağırlıkların Hesaplanması ve Önemli Bileşenler Analizi

Ordinary Korelasyonlar				
	BIST_100	CYCLE	TREND	VOLATILITE
BIST_100	1,000,000			
CYCLE	0,022007	1,000,000		
TREND	0,999964	0,013512	1,000,000	
VOLATILITE	0,913679	0,031405	0,91355	1,000,000
Ağırlıklar				
DEĞİŞKEN	BIST_100	CYCLE	TREND	VOLATILITE
PC 1	0,584562	0,014131	0,584494	0,562542

Normalize Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi:

$$\text{Finansal Sürdürülebilirlik endeksi: } Trend * PC1ağırlık + (1 - Cycle) * PC1ağırlık + (1 - Volatilité) * PC1ağırlık \quad (8)$$

Endeks sonuçları yorumlarının daha net yapılabilmesi için hem günlük hem aylık bazda İFSE'ler hesaplanarak grafikleri çizilmiştir. Ayrıca grafiklerin daha anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için eşik değerleri ifade eden (Ortalama + 1, 2, 3 Standart Sapma) standart sapma doğruları da çizilmiştir. Buna göre bir standart sapma eşik değeri üstü düşük volatilité ve artış oranlarını, iki standart sapma eşik değeri üstü orta derece volatilitéyi ve artış oranlarını, üç standart sapma eşik değeri üstü ise yüksek derece volatilitéyi ve artış oranlarını işaret etmektedir. Bir anlamda bu eşik değerlerin üzerinde kalan eğrisel kısımlar rejim değişiklikleri ve yapısal dönüşümleri işaret etmektedir (Bkz. Tablo 4). Grafiklerin elde edilmesinde kullanılan formüllerin takibinin kolaylaşması için ayrıca bir tablo hazırlanmıştır (Bkz. Tablo 5).

Tablo 4. Eşik Değerler

Modeller	Eşik Değerler (Ortalama + Standart Sapma)		
	1 standart sapma	2 Standart Sapma	3 Standart Sapma
İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik (Günlük)	0,42	0,48	0,55
İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik (Aylık)	0,48	0,59	0,70
Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik	0,83	1,01	1,19
Bağımlılık Modeli(İFSE/YFSE)	0,09	0,17	0,25

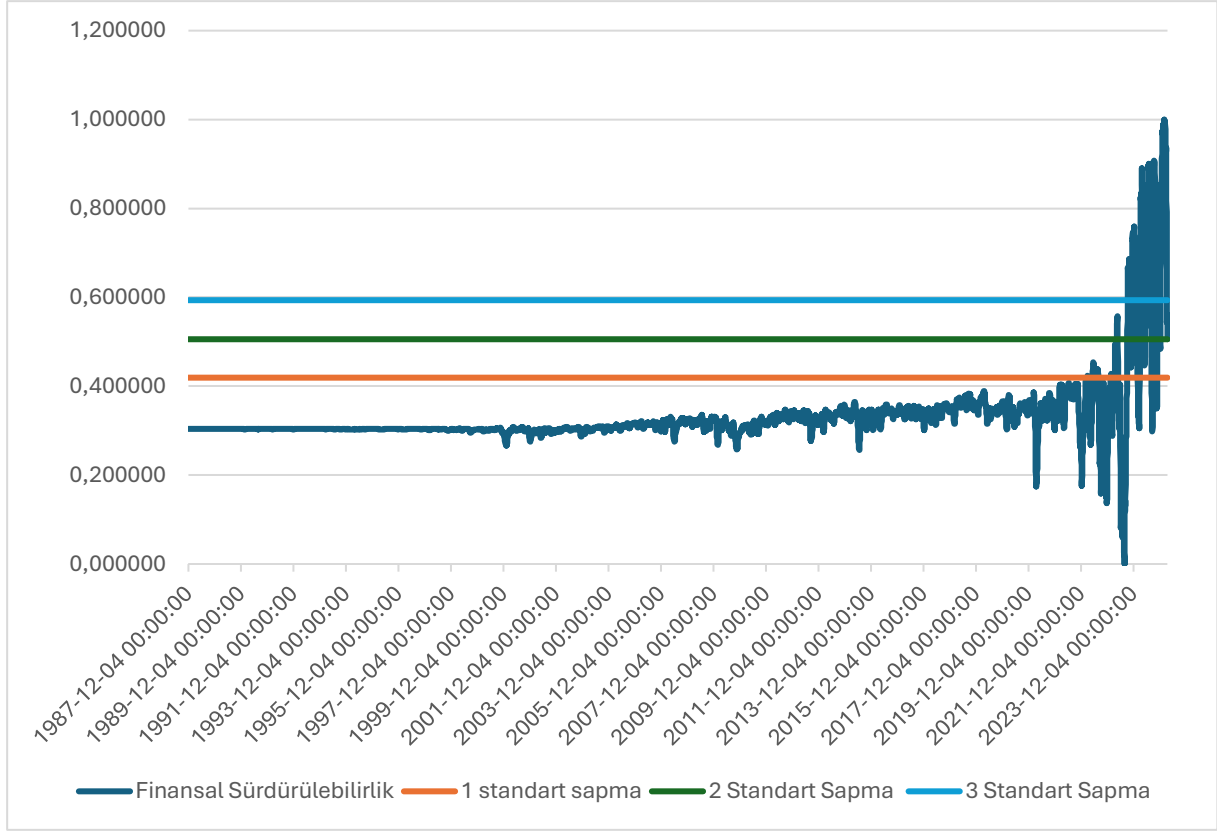
Tablo 5. Grafikler ve Denklemler

Şekil	Denklem
Şekil 1. Trend, Cycle ve Volatilite Eğrilerinin Hesaplanması	Python ile hesaplanmıştır.
Şekil 2. İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması (Günlük)	$\text{Finansal Sürdürülebilirlik endeksi: Trend} \\ * PC1ağırlık + (1 - Cycle) \\ * PC1ağırlık + (1 - Volatilite) \\ * PC1ağırlık \quad (8)$
Şekil 3. İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması (Aylık)	$\text{Finansal Sürdürülebilirlik endeksi: Trend} \\ * PC1ağırlık + (1 - Cycle) * PC1ağırlık \\ + (1 - Volatilite) * PC1ağırlık \quad E \\ - Views \text{ v. 12 ile dönüştürülmüştür} \quad (8)$
Şekil 4. Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması (Aylık)	$\text{Normalize Yapısal Sürdürülebilirlik endeksi: } 1 - \\ \left[(CDS) * PC1ağırlık + \left(\frac{Dolar}{TL} \right) * PC1ağırlık + \right. \\ \left. (Enflasyon) * PC1ağırlık + Faiz * PC1 ağırlık \right] \quad (10)$
Şekil 5. Finansal Sürdürülebilirlik Bağımlılık Endeksi Hesaplaması (Aylık)	$\text{Finansal Sürdürülebilirlik Bağımlılık Endeksi =} \\ \text{Normalizasyon} \left[\frac{\text{Finansal Sürdürülebilirlik}}{\text{Yapısal Sürdürülebilirlik}} \right] \quad (11)$

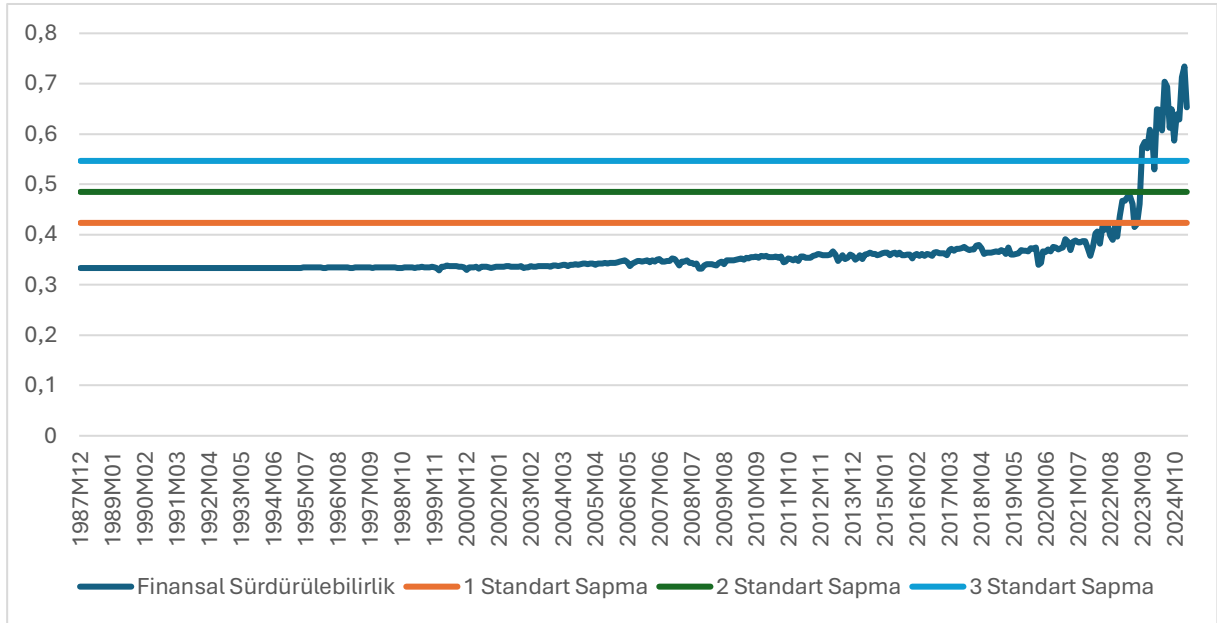
Grafiklerde 1990'dan itibaren yaklaşık 2020'ye kadar İFSE'nin oldukça yatay ve istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu dönemde endeks 0.55 seviyelerinde sabit kalmış, yalnızca 2001 krizi ve 2008 küresel kriz gibi dönemlerde kısmi dalgalanmalar gerçekleşmiştir. 2010 sonrasında sınırlı artışlar gözlenmektedir. Ancak genel görünüm itibariyle uzun süreli bir durgunluk ve düşük volatilite söz konusudur. Bu dönem, Türkiye'deki finansal piyasaların makro istikrarı sağlama çabalarının etkisiyle görece daha dengeli bir finansal yapı sunduğunu göstermektedir. 2020 sonrasında grafiklerde dikkat çekici bir yapısal kırılma göze çarpmaktadır. Çünkü endeks değerleri kademeli bir şekilde bir, iki ve üç standart sapma eşik değerlerinin üzerinde seyretmeye başlamıştır. (Bkz. Şekil 2, 3).

Pandemi sonrası dönem ve 2023- 2025 aralığında endekste kayda değer orta ve yüksek derecede bir artış gözlemlenmiştir. Bu yükselişin temelinde yatan dinamik; finansal piyasalarda yeniden yapılanma, enflasyonist süreçte hisse senedi nominal fiyat artışları ve yatırımcıların hisse senedi piyasalarına artan ilgileri gibi faktörlerle açıklanabilir. Ayrıca, yüksek sürdürülebilirlik seviyesi; finansal piyasalar ve finansal sistemde aşırı ısınma ve spekülasyon fiyat hareketlerinin de birer göstergesi olarak ileri sürülebilir. Endeksin 0,95 seviyelerine ulaşması, finansal sürdürülebilirlik açısından görece görünürde bir ilerlemeyi işaret etmektedir. Bu ilerlemenin volatil bir ilerleme olduğu da ileri sürülebilir (Bkz. Şekil 2, 3).

COVID-19 pandemisi sonrası dönemde matematiksel çerçevede artan finansal sürdürülebilirlik, volatilitesi yüksek bir finansal sürdürülebilirliktir. Bu sürdürülebilirlik yapısı daha çok enflasyon temellidir. Bir bakıma enflasyonun hisse senedi fiyatlarında neden olduğu aşırı fiyat şişmelerine bağımlı bir finansal sürdürülebilirlik dinamiği söz konusudur. Enflasyona bağımlı finansal sürdürülebilirlik dinamiğinin arkasındaki bir diğer faktör, ekonomi yönetiminin döviz kurları ve altın fiyatlarını daha stabil bir seviyede baskılaması nedeniyle yatırımcıların artan finansal getiri beklentisiyle ikame yatırım seti olarak hisse senedi yatırımlarına yönelmesidir. 2020 sonrası artan sürdürülebilirlik enflasyon ve yatırımcı beklentilerine bağımlı olarak gelişmiştir. Bir sonraki adımda İFSE yorumlarının daha anlamlı olması için YFSE hesaplanmalıdır (Bkz. Şekil 2, 3).

Şekil 2. İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması (Günlük)

Şekil 3. İstatistiksel Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması (Aylık)

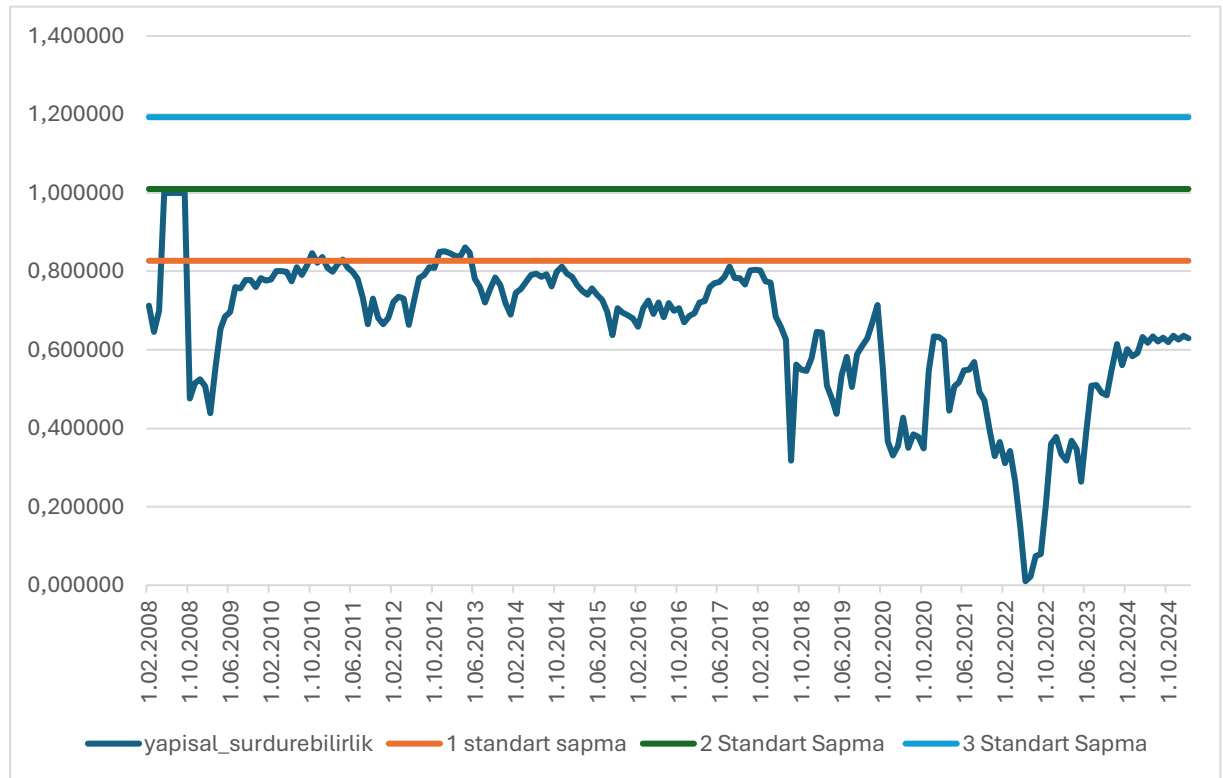
YFSE'yi hesaplayabilmek için BİST-100, CDS, Dolar/TL, enflasyon ve faiz oranı değişkenleri arasında önemli bileşenler analizi yapılmıştır. Bu analizle faktörlerin ağırlıkları belirlenmiştir (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Yapısal Sürdürülebilirlik Endeksi Ağırlıkların Hesaplanması ve Önemli Bileşenler Analizi

	Ordinary Korelasyonlar				
	BIST_100	CDS1	DOLAR_TL	ENFLASYON	FAİZ
BIST_100	1,000,000				
CDS1	0,188997	1,000,000			
DOLAR_TL	0,972318	0,374576	1,000,000		
ENFLASYON	0,78712	0,595367	0,85719	1,000,000	
FAİZ	0,790081	0,310576	0,812396	0,677398	1,000,000
DEĞİŞKEN	Ağırlıklar				
	BIST_100	CDS	DOLAR_TL	ENFLASYON	FAİZ
PC 1	0,482479	0,266943	0,508222	0,482167	0,452969

Normalize Yapısal Sürdürülebilirlik endeksi:

$$1 - \left[(CDS) * PC1ağırlık + \left(\frac{Dolar}{TL} \right) * PC1ağırlık + (Enflasyon) * PC1ağırlık + Faiz * PC1 ağırlık \right] \quad (10)$$

Şekil 4. Yapısal Finansal Sürdürülebilirlik Endeksi Hesaplaması (Aylık)

YFSE sonuçları, genellikle eşik değerlerin altında seyretmiştir. Bu durum, Borsa İstanbul'daki yapısal göstergelerin, istatistiksel göstergelere kıyasla hisse senedi fiyatlamada dinamiklerini daha rasyonel bir biçimde yansıttığını göstermektedir. Ancak, toplam sürdürülebilirlik dinamiği yine de zayıf kalmıştır. 2020 yılı itibarıyla Türkiye'nin ekonomi ve finansal istikrar

politikaları açısından diğer gelişmekte olan ülkelerden ayrışması, para ve maliye politikalarındaki belirsizlikleri artırmıştır. Bu durum, yatırımcıların makroekonomik koşullara bağlı olarak hisse senedi pozisyonlarını gerek kısa vadeli gerekse uzun vadeli güncellemede yeterince reaktif olamadıklarını ortaya koymaktadır.

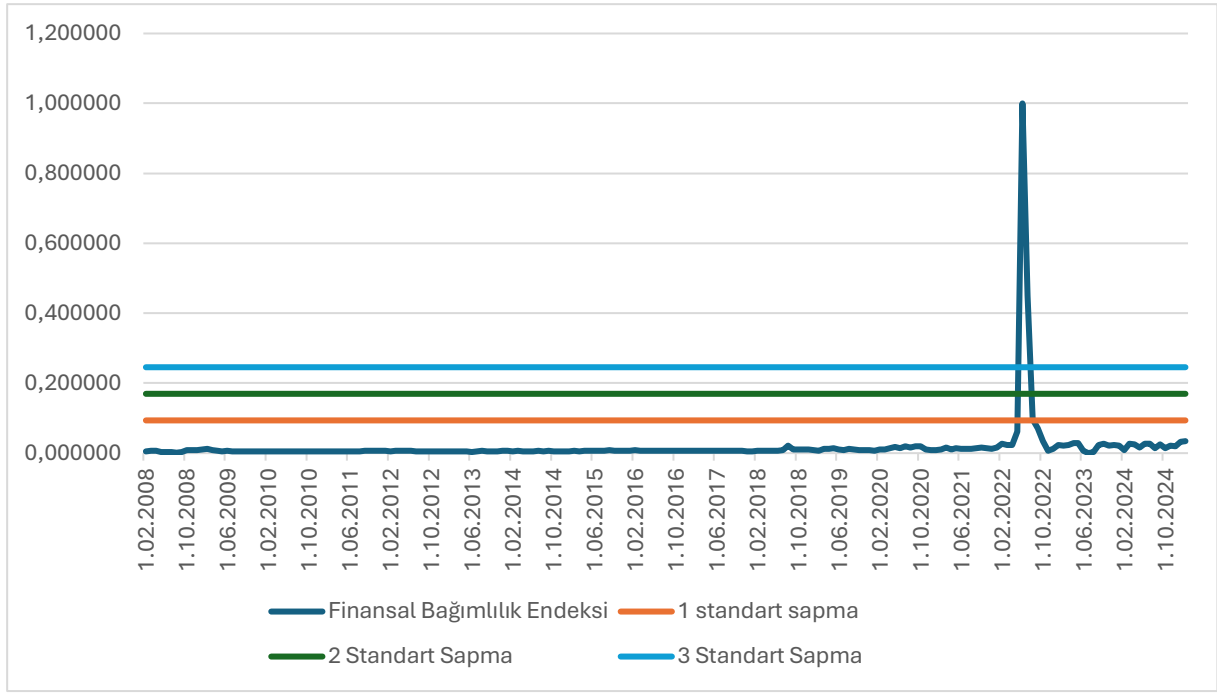
Bununla birlikte, YFSE grafiği eşik değerlerin genellikle altında istikrarlı bir şekilde seyretse de Borsa İstanbul'un YFSE sonuçlarına göre dört ana kırılma dönemi yaşanmıştır. Bunlardan birincisi 2013 Mayıs ayı FED tahvil alım programını kademeli olarak azaltacağını ilan etmesiyle başlayan finansal kırılma dönemi. İkinci kırılma dönemi Ağustos 2018 de Donald Trump'ın uygulamaya başladığı yaptırım seti ve tweetleri sonucu, döviz kurlarında yukarı yönlü dalgalanmanın başladığı dönemdir. Üçüncü dönem 2020 yılı COVID-19 kısıtlamaları dönemidir. En sert kırılma dönemi ise kur korumalı mevduat hesabının uygulanmaya başladığı dönem ile başlayan ve 2022 eylül ayına kadar devam eden kırılma dönemi. Bu dönemde ayrıca Ukrayna savaşı da yapısal sürdürülebilirliği olumsuz etkilemiştir.

Yeni başkanlık kabinesinin 2023 yılı seçimlerinden sonra göreve başlamasıyla piyasalar ile ilgili alınan önlem ve politikalarla Borsa İstanbul' un yapısal sürdürülebilirliği artmıştır. Bununla birlikte endeksin 0,62 seviyesinde direnci Borsa İstanbul'un Türkiye'nin makroekonomik görünümüne dayalı sürdürülebilirliğinin hâlâ belirli eşik değerleri aşmadığını göstermektedir. Bunun ardından yatan temel neden, makro finansal dengelenmede kur-enflasyon-faiz üçlüsü arasında yapısal açmaz temelli üçlü etkileşim yapısıdır (Bkz. Şekil 4).

Bir sonraki adımda Borsa İstanbul'un finansal sürdürülebilirliğinin ne ölçüde yapısal sürdürülebilirliğe bağımlı olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle BIST-100 hisse senedi fiyat hareketlerinin ne ölçüde Türkiye'nin makro ekonomik görünümüne bağımlı olduğu hesaplanmıştır. Hesaplama için İFSE, YFSE'ye bölünerek sonuçlar normalize edilmiştir (Bkz. Denklem 11). Endeksin 1'e yaklaşması, İFSE'nin YFSE' den daha bağımsız olduğunu; 1'den uzaklaşması ise, finansal sürdürülebilirliğin yapısal sürdürülebilirliğe daha fazla bağımlı hale geldiğini göstermektedir.

$$\text{Finansal Sürdürülebilirlik Bağımlılık Endeksi} = \text{Normalizasyon} \left[\frac{\text{Finansal Sürdürülebilirlik}}{\text{Yapısal Sürdürülebilirlik}} \right] \quad (11)$$

Endeks değerleri incelendiğinde Borsa İstanbul'un finansal sürdürülebilirliğinin büyük ölçüde yapısal sürdürülebilirliğe bağımlı olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte İFSE'nin YFSE' den bağımsız olduğu nokta 2022 Haziran ayıdır. Bu ay için veriler kontrol edildiğinde bir önceki aya göre haziran ayında Bist-100 endeksinin toplamda %18'lik bir artış sergilediği görülmektedir. Bir bakıma bu ayda borsadaki toplam artış yüzdesi yapısal değişkenlerin toplam artış yüzdesinden daha yüksek olduğu için tam bağımsızlık denge noktası gerçekleşmiştir (Bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Finansal Sürdürülebilirlik Bağımlılık Endeksi Hesaplaması (Aylık)

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu araştırmada Borsa İstanbul için rasyonel yatırımcı davranışı temelli İFSE ve fiyat hareketlerini makroekonomik faktörler temelli YFSE önerilmiştir. Belirli bir teorik ve pratik temelde önerilen endekslerin literatürdeki yerinin doğru bir şekilde konumlanması için endekslerin uygulanabilirliğine dair politika önerileri geliştirmelidir. Bu politika önerileri üç başlıkta sınıflandırılabilir. Bunlar finansal kurumlar bazlı öneriler, finansal kurumlar arası stratejik entegrasyon ve risk yönetimi-erken uyarı sistemi politika çerçeveleri olarak sıralanabilir.

Finansal kurumlar bazlı öneriler üç başlıkta sınıflandırılabilir. Bunlar, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Borsa İstanbul (BIST), yatırım fonları ve portföy yönetim şirketleri için yapılan politika önerileridir. İFSE ve YFSE, SPK için piyasa etkinliğini bozan spekülasyon faaliyetleri tespit etmede dinamik bir izleme aracı olabilir. Örneğin İFSE ve YFSE değerleri 1-3 standart sapma aralığında izlenerek piyasalardaki volatilitenin sürdürülebilirlikle olan ilişkisi daha niceliksel zeminde takip edilebilir. Bir diğer yönden İFSE'nin YFSE'ye olan bağımlılığının izlenmesi, fiyat balonları dönemlerinin önceden tahminine ilişkin güçlü bir yapısal temel oluşturur.

İFSE ve YFSE skorları ayrıca yatırım fonlarını değerlemede de kullanılabilir. Buna göre SPK, İFSE ve YFSE skorlarına göre yatırım fonları ve seçilmiş portföy performanslarını tam sürdürülebilir, yarı sürdürülebilir ve sürdürülemez olarak sınıflandırabilir. Bu bağlamda SPK'dan bağımsız olarak kendi portföylerinin sürdürülebilirlik analizini yapmak isteyen yatırımcılar için İFSE ve YFSE'ye ilişkin metodolojik kılavuzlar SPK tarafından yayınlanabilir.

Borsa İstanbul yönetimi tarafından BIST-Sürdürülebilirlik Endeksine ek olarak, İFSE ve YFSE skorlarına göre seçilen şirketlerin yer aldığı BIST-Finansal Sürdürülebilirlik ikincil endeksi oluşturulabilir. Bir diğer yönden İFSE ve YFSE skorları standart sapma ve volatilité eğrilerine göre göre hisse senetleri istikrarlı, "orta riskli", "spekülasyon" gibi kategorilere ayırarak piyasa bölümlendirilmesi gerçekleştirilebilir. Ayrıca yine borsa yönetimi tarafından yatırımcıları bilgilendirmek amacıyla aylık İFSE ve YFSE skorları yayınlanabilir. Yatırımcıların yatırım

yaptıkları hisse senedi ve portföylerin finansal ve yapısal sürdürülebilirliği hakkında bilgi sahibi olmaları Borsa İstanbul'un tam etkin piyasa formuna geçmesine katkı sağlayacaktır. Portföy ve varlık yönetim şirketleri ise finansal varlıkları İFSE ve YFSE skorlarına göre performans ölçümleri yaparak başta hisse senetleri olmak üzere finansal varlıklar için sürdürülebilirlik sertifikaları düzenleyebilir.

Kurumlar arası stratejik entegrasyon süreçleri anlamında İFSE ve YFSE skorları çarpıcı katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda TCMB, Hazine, BDDK, SPK ve BIST' in yer aldığı Finansal İstikrar Komitesi, İFSE endeksini makro-finance riskleri izlemek için seçtiği göstergelerden biri olarak değerlendirerek aylık raporlarla mali piyasaların sürdürülebilirliği raporlanabilir. Bir diğer yönden komite eşik değerleri belirleyerek finansal piyasalarda spekülasyon hareketler, fiyat balonu ve aşırı volatilité durumlarına ilişkin erken uyarı sistemi geliştirebilir.

Ayrıca İFSE ve YFSE endekslerinin hesaplanarak kamu veya özel finansal kurumlar tarafından yayımlanması, hisse senedi yatırımcılarının finansal okuryazarlık düzeyini artırarak finans disiplininin tabana yayılımına katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, yatırımcıların artan finansal okuryazarlık düzeyine bağlı olarak, hisse senedi ve diğer varlıklara yönelik yatırım kararlarında daha rasyonel profillere dönüşmeleri, artan piyasa etkinliği, finansal piyasa ve kurumların makro istikrara olan etkisini artıracaktır. Bir diğer yönden önerilen hesaplama metodolojilerinin yöntemsel esnekliği; bu yöntemlerin yalnızca borsa endekslerine değil, aynı zamanda tüm finansal piyasalara uygulanabilirliğini sağlamaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada finansal sürdürülebilirlik olgusunun, matematiksel ve yapısal boyutları ele alınarak, Borsa İstanbul (BIST-100) kapsamında sürdürülebilirlik endeksleri önerilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın sınırlılığı finansal piyasalarda fiyat hareketlerinin sürdürülebilirliğini araştırmaktır. Firmaların finansal ve yönetim performansları ile çevresel faktörlere ilişkin sürdürülebilirlik olguları bu araştırma kapsamında değildir. Bu bağlamda araştırmanın literatüre en önemli katkısı, finansal piyasalara ilişkin zaman serilerinin istatistiksel hareketleri ve yapısal makroekonomik şoklara karşı direnci çerçevesinde sürdürülebilirlik endeksleri önermesidir. Önerilen iki sürdürülebilirlik endeksine dayalı olarak hesaplanan bağımlılık endeksinin, finansal piyasalardaki fiyat hareketlerinin makroekonomik şoklardan bağımsız biçimde rasyonel fiyatlandırma davranışı sergileyip sergilemediğini ölçmesi, literatüre özgün bir katkı sunması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada ilk olarak İFSE, BIST-100 kapanış fiyatlarının trend, döngüsellik ve volatilité bileşenleri ayrıştırılarak oluşturulmuştur. Endeks hesaplamasında, faktörlerin ağırlıkları BIST-100 değişkeni esas alınarak önemli bileşenler analiziyle belirlenmiştir. Endeks hesaplamasına trend değişkeni işareti pozitif, diğer bileşenlerin işareti negatif olarak formülasyona dahil edilmiştir. Zaman serilerinde trend bileşeni, sürdürülebilirlik anlamında pozitif bir dinamiği işaret etmektedir. Döngüsellik ve volatilité yapısı ise sürdürülebilirliği negatif etkilemektedir. Sonuçların daha anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için endeks değerleri normalize edilmiştir. Elde edilen bulgular, 1990 - 2020 döneminde Borsa İFSE derecesinin kısmen yatay ve istikrarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak sürdürülebilirlik derecesi düşük düzeylerde dalgalanma göstermiştir. 2020 sonrasında pandemi, yüksek enflasyon, ekonomik kriz dönemleri ve yatırımcı davranış profillerinde gerçekleşen değişimler finansal sürdürülebilirlik dinamiğini volatil ve spekülasyon bir forma dönüştürmüştür.

Araştırmanın ikinci safhasında YFSE, BIST-100 ile makroekonomik göstergeler (CDS, enflasyon, faiz, döviz kuru) arasındaki önemli bileşenler analizi yardımıyla hesaplanan ağırlıklar temelinde hesaplanmıştır. Önemli bileşenler analizi yardımıyla makro değişkenlerin

BIST-100 ile ortak varyansını yansıtan faktör ağırlıkları belirlenmiştir. YFSE değişkenleri risk değişkenleridir. Bu nedenle tüm değişkenlerin işareti pozitif olarak belirlenmiştir. Daha sonra endeks değerleri normalize edilerek normalize değerler 1'den çıkarılmıştır. Bu hesaplama metodu ile endeksin yükselmesi yapısal sürdürülebilirliğin artması anlamına gelmesi sağlanmıştır.

YFSE açısından ise BIST-100'ün dış şoklara ve makro ekonomik finansal kırılganlıklara duyarlılığı belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Kur, enflasyon faiz ve CDS priminde yaşanan şoklar Borsa İstanbul'un yapısal sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir. Bu dönemler, 2013 FED gelişmekte olan ülkelerden çıkış sinyali, 2018 ağustos ABD ekonomik yaptırımları dönemi ve finansal krizin başlaması, 2020 COVID-19 pandemisi dönemi, kur korumalı mevduat hesabı ve Ukrayna savaşı dönemleri olarak sıralanabilir. Son aşamada ise İFSE VE YFSE arasındaki bağımlılık seviyesi analiz edilmiştir. Bunun için İFSE YFSE değerlerine bölünerek sonuçlar normalize edilmiştir. Sonuçların 1'e yaklaşması tam bağımsızlık, 0'a yaklaşması tam bağımlılık anlamına gelmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de BIST-100'ün finansal sürdürülebilirliği büyük ölçüde makroekonomik koşullara bağımlıdır. Tam bağımsızlığın sağlandığı Temmuz 2022 de BIST-100'ün bir önceki aya göre artış yüzdesi makro değişkenlerin artış yüzdesinden daha yüksektir. Bu nedenle 2022 Temmuz ayında tam bağımsızlık gerçekleşmiştir.

İFSE ve YFSE ve bağımlık endekslerinin birlikte yorumlanması araştırma sonuçlarının daha net bir şekilde ortaya konmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda özellikle 2020 sonrası dönemde finansal sürdürülebilirlik artmasına rağmen, bu artışın büyük ölçüde enflasyonist fiyat artışları ve yatırımcıların alternatif yatırım araçlarından hisse senedi piyasalarına yönelmesi kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Bağımlılık endeksi sonuçlarına göre yapısal temelli bir finansal güçlenmeden ziyade, nominal fiyat artışlarının etkili olduğu bir süreçten söz edilebilir. Ayrıca, finansal sürdürülebilirliğin yapısal sürdürülebilirliğe bağımlılık analizi, Borsa İstanbul'da fiyat hareketlerinin büyük oranda Türkiye'nin makroekonomik göstergeleriyle şekillendiği; ancak nadiren de olsa piyasa dinamiklerinin makro koşullardan bağımsızlaşabildiğini ifade etmektedir.

Bu endekslerin uygulanabilirliğini artırmak amacıyla; SPK, BIST, yatırım fonları ve portföy yönetim şirketlerine yönelik politika önerileri sunulmuş, İFSE ve YFSE'nin piyasa etkinliğini artırıcı, spekülasyon hareketleri izleyici ve yatırımcı sınıflandırmasına katkı sağlayıcı işlevlerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu skorların volatilité analizleriyle ilişkilendirilmesi, yatırım fonlarının sürdürülebilirlik açısından sınıflandırılması ve yatırımcı bilgilendirme sistemlerinde kullanılması önerilmiştir. İFSE ve YFSE'nin Finansal İstikrar Komitesi gibi kurumsal yapılar içinde erken uyarı sistemleri geliştirme ve makro-finance risk izleme aracı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmış, endekslerin yayımlanmasının finansal okuryazarlığı artırarak rasyonel yatırımcı profiline geçişi destekleyeceği belirtilmiştir. Yöntemsel esneklikleri sayesinde bu endeksler farklı finansal piyasalara da uygulanabilmektedir.

Sonuç olarak Türkiye gibi finansal kırılganlığı yüksek bir gelişmekte olan piyasa ekonomisinde Borsa fiyat hareketlerinin istikrarı yalnızca nominal fiyat düzeyleri seviyesinde değil, matematiksel ve yapısal olarak da analiz edilmesi gerekir. Elde edilen sonuçlar 2020 sonrası büyük ölçüde *makroekonomik* koşullara bağımlı olarak gerçekleşen bir finansal sürdürülebilirlik dinamiğine işaret etmektedir. BIST-100 için matematiksel ölçekte finansal sürdürülebilirliğin artması için, piyasada yatırımcıların finansal bilgileri fiyatlama düzeyinin artması ve Türkiye'nin makro finansal kırılganlıklarının azalması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M., & Temiz, H. (2018). Sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören firmaların finansal performansı: Olay çalışması örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 1971–1987. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.441200>
- Akdoğan, M. U. (2024). Sürdürülebilirlik bilgilerinin raporlanmasında kullanılan raporlama çerçevelerine toplu bakış ve tek raporlama çerçevesine duyulan ihtiyaç - Güncel gelişmeler. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 24(72), 217–238. <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1448567>
- Alhadhrami, A., & Nobanee, H. (2019). *Sustainability practices and sustainable financial growth*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3472413>
- Aytekin, S., & Erol, A. F. (2018). Finansal performans kurumsal sürdürülebilirlik performansının temel belirleyicisi midir? BIST sürdürülebilirlik endeksinde ARAS yöntemi ile bir uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 869–886. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.435519>
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2000). A new database on financial development and structure. *World Bank Economic Review*, 14(3), 597–605.
- Bollerslev, T. (1987). A Conditionally Heteroskedastic Time Series Model for Speculative Prices and Rates of Return. *The Review of Economics and Statistics*, 69(3), 542–547. <https://doi.org/10.2307/1925546>
- Can, İ., & Bakoğlu, R. (2021). Finansal sürdürülebilirliğin değerlendirilmesine yönelik bir model önerisi. *Istanbul Management Journal*, 91, 87–107. <https://doi.org/10.26650/imj.2021.91.004>
- Canikli, S. (2022). Sürdürülebilir finans mekanizmaları, araçları ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 22(1), 26–39. <https://doi.org/10.25294/auibfd.903364>
- De Matteis, F., & Preite, D. (2018). Sustainability management and local governments: A proposal to define the role of financial sustainability. In M. Rodríguez Bolívar & M. López Subires (Eds.), *Financial sustainability and intergenerational equity in local governments* (pp. 31-57). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-3713-7.ch002>
- Dollery, B., & Grant, B. (2011). Financial sustainability and financial viability in Australian local government. *Public Finance and Management*, 11(1), 28–47. (Republished in 2024). <https://doi.org/10.1177/152397211101100102>
- Durak Uşar, D., Soytaş, M. A., Denizel, M., & Ersoy, İ. (2017). Sürdürülebilirlik yatırımlarının finansal performansa etkisi: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 140–162. <https://doi.org/10.11611/yea.316847>
- Duranay, S., & Göçmen Yağcılar, G. (2024). Finansal sürdürülebilirlik kapsamında Türkiye’de sosyal sorumlu yatırımcı profili. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 112–140. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1278346>
- Düzer, M. (2021). Kurumsal yönetim, kurumsal sürdürülebilirlik ve finansal performans: BIST’te bir inceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17, 35–51. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.834409>

- Eccles, R. G., Ioannou, I., & Serafeim, G. (2014). The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance. *Management Science*, 60(11), 2835–2857. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2014.1984>
- Elitaş, C. (2025). İşletmelerde finansal sürdürülebilirliği hesaplama. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 74, 81–100. <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1470070>
- Emir, S., & Kıymık, H. (2021). Sürdürülebilirlik düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi: Borsa İstanbul’da bir araştırma. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 14(1), 101–128. <https://doi.org/10.29067/muvu.718278>
- Engle, R. F. (1982). Autoregressive Conditional Heteroskedasticity with Estimates of the Variance of UK Inflation. *Econometrica*, 50(4), 987–1007.
- Fama, E. F. (1970). Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. *Journal of Finance*, 25(2), 383–417. <https://doi.org/10.2307/2325486>
- FTSE Russell. (2023). *FTSE4Good Index Series ground rules*. <https://research.ftserussell.com>
- FTSE Russell. (2024). *FTSE4Good Index Series Ground Rules* (Sürüm 5.4). London Stock Exchange Group. https://www.lseg.com/content/dam/ftse-russell/en_us/documents/ground-rules/ftse4good-index-series-ground-rules.pdf
- Gleißner, W., Günther, T., & Walkshäusl, C. (2022). Financial sustainability: Measurement and empirical evidence. *Journal of Business Economics*, 92(3), 467–516.
- Gürünlü, M. (2019). Sürdürülebilirlik ve finansal performans arasındaki ilişki: BİST şirketleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 84, 177–190. <https://doi.org/10.25095/mufad.625803>
- Hamilton, J. D. (1994). *Time series analysis*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv14jx6sm>
- Hodrick, R. J., & Prescott, E. C. (1997). Postwar U.S. business cycles: An empirical investigation. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 29(1), 1–16.
- Hotelling, H. (1933). Analysis of a complex of statistical variables into principal components. *Journal of Educational Psychology*, 24(6), 417–441.
- Investing.com. (2025, Nisan 15). *Ana sayfa*. <https://tr.investing.com/>
- Kakati, S., & Roy, A. (2021). Financial sustainability: An annotated bibliography. *Economics and Business Review*, 7(3), 35–60.
- Kalaycı, M., & Cevherli, F. (2024). Katılım bankacılığı ve sürdürülebilirlik: Finansal dönüşümde ikili etki. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, 39, 135–150. <https://doi.org/10.20875/makusobed.1468591>
- Kaya, S. S., Karakeleş, K. N., & Gövdeli, N. (2024). Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil finans kavramı. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1–10.
- Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, panics and crashes: A history of financial crises* (6th ed.). Palgrave Macmillan.

- Komşuoğlu Yılmaz, N. (2019). Sürdürülebilirlik perspektifiyle finansa yeni bir yaklaşım: Yeşil finans ve uygulamaları. *Florya Chronicles of Political Economy*, 5(2), 139–160.
- Korga, S., & Aslanoğlu, S. (2022). Sürdürülebilirlik performansı ile finansal performans ilişkisi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(2), 633–645. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1114641>
- Kurt, Y. (2021). İhtiyatlılık ilkesinin finansal sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi: BIST uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 375–396. <https://doi.org/10.25095/mufad.934348>
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1997). Legal Determinants of External Finance. *Journal of Finance*, 52(3), 1131–1150.
- Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. In P. Aghion & S. N. Durlauf (Eds.), *Handbook of economic growth* (Vol. 1A, pp. 865–934). Elsevier.
- Lo, A. W. (2004). The adaptive markets hypothesis. *Journal of Portfolio Management*, 30(5), 15–29.
- Minsky, H. P. (1986). *Stabilizing an unstable economy*. Yale University Press.
- Özsarı, H. (2013). Finansal sürdürülebilirlik, güçler ayrılığı ve üniversite hastaneleri. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 76(1), 4–8.
- Rai, A., Kanwal, A., & Sharma, M. (2010). Financial sustainability of microfinance institutions: A new model approach. *Asia Pacific Business Review*, 6(4), 12–17. <https://doi.org/10.1177/097324701000600402>
- Ravn, M. O., & Uhlig, H. (2002). On adjusting the Hodrick-Prescott filter for the frequency of observations. *Review of Economics and Statistics*, 84(2), 371–376.
- Sak, A. F., & Dalgat, H. (2020). Kurumsal sürdürülebilirliğin firmaların finansal performansına etkisi: BIST kurumsal sürdürülebilirlik endeksindeki firmalar üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 85, 173–186. <https://doi.org/10.25095/mufad.673722>
- Schinasi, G. J. (2004). *Defining financial stability* (IMF Working Paper No. 04/187). International Monetary Fund.
- Slembeck, T., Jans, A., & Leu, T. (2014). A politico-economic perspective on financial sustainability. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 26(1), 140–164. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-26-01-2014-B006>
- Sontag-Padilla, L. M., Staplefoote, L., & Gonzalez Morganti, K. (2012). *Financial sustainability for nonprofit organizations: A review of the literature* (RR-121). RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR121.html
- Suwarsono, B., & Idris, A. (2024). Review literatur financial sustainability pada lembaga keuangan mikro lintas negara. *Jurnal Cendekia Keuangan*, 3(1), 8–19. <https://doi.org/10.32503/jck.v3i1.4389>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2025, Nisan 15). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)*. <https://evds2.tcmb.gov.tr/>

- Turguttopbaş, N. (2020). Sürdürülebilirlik, yeşil finans ve ilk Türk yeşil tahvil ihracı. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 267–283. <https://doi.org/10.14784/marufacd.688425>
- Uzun Kocamış, T., Yıldırım, G., & Kuzu, S. (2018). Finansal performansın sürdürülebilirlik raporlaması üzerine etkisi: BIST100 şirketleri üzerinde bir inceleme. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 625–635. <https://doi.org/10.29067/muvu.384990>
- Wang, X., Hawkins, C., & Berman, E. (2014). Financing sustainability and stakeholder engagement: Evidence from U.S. cities. *Urban Affairs Review*, 50(6), 806–834. <https://doi.org/10.1177/1078087414522388>
- Yalçın, N. (2022). Kurumsal sürdürülebilirlik performansı ile kazanç kalitesi arasındaki ilişki. *Journal of Research in Business*, 7(1), 208–228. <https://doi.org/10.54452/jrb.1011929>
- Yaman, S., & Gür, K. E. (2023). Finansal risklerin sürdürülebilir büyüme ve karlılık üzerindeki etkileri: BIST100 endeksi firmaları üzerine bir uygulama. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(2), 64–88. <https://doi.org/10.59445/ijephss.1223020>
- Yıldırım, K. (2024). Hastanelerde finansal sürdürülebilirlik analizi. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, 1, 32–45. <https://doi.org/10.35345/johmal.1435805>

YENİ NEOKLASİK SENTEZ VE MODERN DÜNYA-SİSTEMİ: MERKEZ-ÇEVRE İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA PARA POLİTİKASI VE EKONOMİK İSTİKRAR

Didem Nur TEZCAN*

Araştırma Makalesi

ÖZ

Bu çalışma, Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorilerini bir araya getirerek, küresel makroekonomik sistemde merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklılıkların para politikalarının etkinliği üzerindeki etkisini analiz etmektedir. YNS teorisi çerçevesinde önerilen sistematik para politikalarının merkez ülkelerde nasıl daha etkin bir şekilde uygulanabildiği, buna karşın çevre ülkelerde MDS teorisinin öngördüğü yapısal bağımlılıklar nedeniyle bu etkinliğin sınırlı kaldığı ampirik olarak test edilmiştir. Çalışmada, 2013–2022 dönemine ait enflasyon oranı, reel büyüme oranı ve cari denge oranı gibi temel makroekonomik göstergeler kullanılarak merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin makroekonomik performansları tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerle karşılaştırılmıştır. Bulgular, merkez ülkelerde makroekonomik istikrarın görece daha güçlü olduğunu, çevre ve yarı çevre ülkelerde ise yüksek dalgalanma ve kırılganlıkların belirginleştiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, 2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisinin merkez-çevre ayrımını daha da derinleştirdiği gösterilmiştir. Çalışma, literatüre YNS ve MDS teorilerini entegre ederek küresel eşitsizliklerin para politikası etkinliği üzerindeki etkilerini açıklayan bütüncül bir çerçeveye sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İktisat, Makro İktisat, Yeni Neoklasik Sentez, Modern Dünya-Sistemi, Para Politikası

Yasal İzinler: Çalışmada, yalnızca kamuya açık bilgiler kullanılması ve insandan veri toplanılmaması sebebiyle, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

* Arş. Gör., Ufuk Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, didemnur.tezcan@ufuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5925-1814

**NEW NEOCLASSICAL SYNTHESIS AND MODERN WORLD-SYSTEM:
MONETARY POLICY AND ECONOMIC STABILITY IN THE CONTEXT OF
CENTER-PERIPHERY RELATIONS**

Research Article

ABSTRACT

This study integrates the New Neoclassical Synthesis (NNS) and the Modern World-System (MWS) theories to analyze how structural differences between core, semi-periphery, and periphery countries affect the effectiveness of monetary policies within the global macroeconomic system. It empirically tests the proposition that systematic monetary policies, as suggested by the NNS framework, are implemented more effectively in core countries, whereas in periphery countries, the structural dependencies emphasized by the MWS theory limit the effectiveness of such policies. Using descriptive statistical methods, the study compares the macroeconomic performance of selected countries based on key indicators such as inflation rates, real GDP growth rates, and current account balances for the period 2013–2022. The findings reveal that core countries exhibit relatively stronger macroeconomic stability, while higher volatility and fragility are more evident in semi-periphery and periphery countries. Additionally, it is shown that the 2008 Global Financial Crisis and the COVID-19 pandemic have further deepened the divergence between core and periphery countries. The study contributes to the literature by offering a comprehensive framework that explains the impact of global inequalities on the effectiveness of monetary policies through the integration of NNS and MWS theories.

Keywords: International Economics, Macroeconomics, New Neoclassical Synthesis, Modern World-System, Monetary Policy

Legal Permissions: The study is among the studies that do not require ethical committee approval, since it only uses publicly available information, and no data is collected from humans.

1. GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinde makroekonomik teoride önemli bir dönüşüm yaşanmış ve bu dönüşümün merkezinde Yeni Neoklasik Sentez (YNS) yer almıştır. YNS, Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen iktisat yaklaşımlarının temel unsurlarını bir araya getirerek, makroekonomik dalgalanmaların yönetimi ve para politikasının etkinliğinin artırılması için yeni bir çerçeve sunmuştur (Goodfriend ve King, 1997). Rasyonel beklentiler hipotezine, fiyat ve ücret yapışkanlıklarına, mikroekonomik temelli modellere dayanan bu sentez, özellikle merkez ülkelerde para politikası araçlarının etkinliğini artırmak amacıyla geliştirilmiştir (Blanchard ve Galí, 2007).

Öte yandan, Immanuel Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisi, küresel ekonomiyi merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler olarak sınıflandırarak, ekonomik ve politik güç asimetrisini vurgulamaktadır (Wallerstein, 1974). Bu yaklaşım, merkez ülkelerin yüksek katma değerli üretim ve finansal sistem avantajlarına sahip olduğunu; çevre ülkelerin ise emek yoğun üretim, ham madde bağımlılığı ve yapısal kırılganlıklarla karakterize edildiğini ortaya koyar. Yarı çevre ülkeler, merkez ve çevre arasında geçişken bir pozisyona sahiptir.

Bu çalışma, YNS'in teorik varsayımlarının ve para politikası stratejilerinin, Wallerstein'in MDS perspektifinden merkez ve çevre ülkelerde nasıl farklı işlediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sermaye akışları, merkez bankası bağımsızlığı ve enflasyon hedeflemesi gibi politikaların merkez ülkelerde daha yüksek etkinlik sağlarken, çevre ülkelerde finansal istikrarsızlık, dış borç yükü ve siyasi baskılar gibi faktörlerle sınırlı kaldığı tartışılacaktır (Clarida vd., 1999; Wallerstein, 2004).

Bu bağlamda, çalışmada önce YNS ve MDS teorik çerçeveleri ayrı ayrı tanıtılacak, ardından merkez-çevre yapısal farklılıklarının para politikası etkinliğine etkisi tartışılacaktır. Son bölümde ise seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin son on yıllık makroekonomik performans göstergeleri (enflasyon oranı, büyüme oranı ve cari denge) üzerinden yapılan tanımlayıcı analizlerle teorik bulgular desteklenecektir. Böylece teorik ve ampirik bulgular birlikte ele alınarak, küresel ölçekteki yapısal farklılıkların makroekonomik politika üzerindeki belirleyici rolü gösterilecektir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, çalışmanın teorik temelini oluşturan iki ana yaklaşım incelenecektir: Yeni Neoklasik Sentez (YNS) teorisi ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisi. YNS, modern makroekonomi literatüründe rasyonel beklentiler, fiyat ve ücret katılıkları ile etkin para politikası uygulamaları çerçevesinde makroekonomik istikrarı açıklamayı hedeflemektedir. Buna karşın MDS, küresel ekonomik yapının merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal eşitsizlikler üzerinden şekillendiğini vurgulamakta ve makroekonomik göstergelerdeki farklılıkların bu yapısal ayrışmadan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Çalışmanın amacı, bu iki yaklaşımı birlikte ele alarak, küresel düzeyde makroekonomik performansın merkez ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklılıklar bağlamında nasıl değiştiğini teorik olarak temellendirmektir. Bu çerçevede önce YNS'nin temel kavramsal yapısı incelenecek, ardından MDS teorisinin merkez-çevre ilişkilerine dair yaklaşımı ele alınacak ve son olarak her iki teorisinin makroekonomik istikrar ve yapısal asimetri açısından karşılaştırmalı bir analizi sunulacaktır.

2.1. Yeni Neoklasik Sentez 'in Gelişimi

Yeni Neoklasik Sentez (YNS), 1970'ler ve 1980'lerde Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen makroekonomik düşünceler arasındaki metodolojik yakınlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki ana akımın farklı teorik varsayımları olmasına rağmen, özellikle rasyonel beklentiler hipotezi ve mikro temelli modelleme konusunda ortak bir zemin bulmuşlardır (Mankiw, 2006). Yeni Klasik iktisat, ekonomik ajanların rasyonel beklentilere sahip olduğunu ve piyasa temizlenmesi ilkesini temel alırken, Yeni Keynesyen iktisat ise kısa vadeli fiyat ve ücret katılıklarının ekonomik dalgalanmalar üzerindeki etkilerini vurgulamıştır (Lucas, 1976). Bu iki teorik yaklaşımın birleşimi, YNS'in makroekonomik politika tasarımıda önemli bir rol oynamasına yol açmıştır.

YNS, makroekonomik dengesizliklerin ve ekonomik şokların analizinde, piyasa eksikliklerinin ve fiyat katılıklarının rolünü dikkate alır. Yeni Keynesyen düşüncenin bu unsurları, fiyatların ve ücretlerin kısa vadede esnek olmaması nedeniyle ekonomik şokların etkisinin daha uzun sürebileceğini ve bu nedenle para politikalarının ekonomik istikrarı sağlamada kritik bir öneme sahip olduğunu savunmaktadır (Blanchard ve Galí, 2007). Aynı zamanda, Yeni Klasik yaklaşımın getirdiği rasyonel beklentiler hipotezi, ekonomik ajanların gelecekteki para politikası değişikliklerini öngörebileceğini ve bu nedenle politika değişikliklerine hızlıca uyum sağlayabileceğini varsayar. Bu durum, para politikası yapımcılarının, ekonomik ajanların tepkilerini dikkate alarak daha dikkatli ve öngörülebilir adımlar atmasını gerektirir.

YNS'in gelişim sürecinde, Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE) modelleri önemli bir yer tutmaktadır. DSGE modelleri, mikroekonomik temelli yaklaşımlar kullanarak makroekonomik sonuçları tahmin etmeye çalışır ve bu modeller, YNS'in hem teorik hem de ampirik analizlerinde merkezi bir rol oynamaktadır (Woodford, 2003). Bu modeller, özellikle fiyat ve ücret katılıklarının, arz ve talep şoklarının ve para politikasının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini analiz etmek için kullanılır. DSGE modelleri sayesinde, merkez bankaları ve politika yapımcılar, farklı ekonomik senaryolar altında optimal politika tepkilerini belirleyebilmekte ve bu da YNS'in makroekonomik analizdeki önemini artırmaktadır.

YNS ayrıca, para politikası stratejilerinde önemli bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Özellikle Taylor Kuralı gibi politika kuralları, YNS çerçevesinde para politikasının sistematik bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır (Taylor, 1993). Taylor Kuralı, merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranlarını enflasyon ve çıktı açığı gibi ekonomik göstergelere bağlı olarak nasıl ayarlaması gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım, para politikasının öngörülebilirliğini artırarak, hem finansal piyasalar hem de ekonomik ajanlar için daha istikrarlı bir makroekonomik ortam yaratmayı hedefler. Bu durum, özellikle merkez ülkelerde enflasyon hedeflemesinin başarılı bir şekilde uygulanmasına olanak tanımıştır (Clarida vd., 1999).

YNS'in gelişimi, makroekonomik teoride hem teorik hem de ampirik katkılar sunmuş ve ekonomik politikaların tasarımıda köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu süreçte, merkez ve çevre ülkelerin bu teorik çerçeveyi farklı şekillerde uygulamaları, küresel ekonomik dengesizliklerin ve bağımlılık ilişkilerinin de daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Merkez ülkeler, gelişmiş finansal piyasalar ve bağımsız merkez bankaları sayesinde YNS'in önerdiği politikaları daha etkin bir şekilde uygularken, çevre ülkelerde ekonomik ve siyasi koşullar bu tür politikaların etkinliğini sınırlamaktadır. Bu bağlamda, Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi teorisi, YNS'in küresel ölçekteki sınırlamalarını anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

2.2. Modern Dünya-Sistemi Teorisi

Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisi, küresel ekonomi politik ilişkilerin tarihi ve yapısını anlamada önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Wallerstein, dünya ekonomisini merkez, yarı çevre ve çevre olarak adlandırdığı üç ana kategoriye ayırarak, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin eşitsizliğine odaklanmıştır (Wallerstein, 1974). Bu sınıflandırma, üretim, sermaye birikimi ve gelir dağılımı gibi ekonomik süreçlerin küresel düzeyde nasıl işlediğini ve güç dinamiklerinin nasıl şekillendiğini anlamayı mümkün kılmaktadır.

Merkez ülkeler, ekonomik ve teknolojik olarak ileri düzeyde olan ve küresel üretim sürecinde en yüksek katma değeri elde eden ülkelerdir. Bu ülkeler, sermaye yoğun üretim yapıları ve yüksek düzeyde uzmanlaşmış iş gücü ile öne çıkmaktadır. Merkez ülkeler aynı zamanda küresel ticaretin ve finansal sistemin kontrolünü elinde tutarak, dünya ekonomisinde belirleyici bir rol oynarlar (Wallerstein, 1979). Yarı çevre ülkeler, merkez ve çevre arasında yer alan, bazı durumlarda ekonomik kalkınma sağlarken, bazı durumlarda ise krizlere maruz kalan ülkelerdir. Bu ülkeler, hem merkez ülkelerden teknoloji ve sermaye ithal ederken, çevre ülkelere ise daha düşük katma değerli ürünler ihraç ederler. Bu özellikleriyle yarı çevre ülkeler, küresel sistemde hem bağımlı hem de belirli ölçüde etkileyici bir konuma sahiptir (Chase-Dunn, 1989). Yarı çevre ülkeler, çevreye kıyasla daha ileri üretim biçimlerine sahiptir, hem de merkez karşısında bağımlı durumdadır. Bu nedenle sistemin istikrarı için yarı çevre ülkelerin varlığı kritik önemdedir (Wallerstein, 2005; Wallerstein, 2012). Çevre ülkeler ise genellikle hammadde ve düşük maliyetli emek temelli üretim yapılarıyla merkez ülkelerin sermaye birikimine hizmet eden ekonomilerdir. Bu ülkeler, düşük katma değerli ürünler üreterek küresel piyasada dezavantajlı bir konumda yer alırlar ve ekonomik yapıları, merkez ülkelerden gelen baskılarla şekillenir (Wallerstein, 2004).

MDS teorisi, özellikle kapitalist dünya ekonomisinin tarihsel gelişimini ve bu süreçte ortaya çıkan eşitsizlikleri anlamada önemli bir araç sunmaktadır. Wallerstein'a göre, kapitalizm, sonsuz sermaye birikimi üzerine kurulu bir sistemdir ve bu sistemde merkez ülkeler, çevre ülkelerin kaynaklarını sömürerek kendi ekonomik büyümelerini sürdürmektedir (Wallerstein, 2004). Bu bağlamda, çevre ülkeler, düşük katma değerli üretim ve dışa bağımlı ekonomik yapıları nedeniyle sürekli bir sermaye çıkışı yaşamakta ve bu durum, onların ekonomik kalkınmasını sınırlamaktadır. Yarı çevre ülkeler ise zaman zaman merkez ülkelerle işbirliği yaparak, bu sistemde kendilerine daha iyi bir konum sağlamaya çalışırlar; ancak bu durum, bu ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki baskıyı artırmasına ve küresel eşitsizliği yeniden üretmesine neden olur (Arrighi ve Drangel, 1986).

Modern Dünya-Sistemi teorisi, sadece ekonomik yapıları değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel dinamikleri de analiz eder. Küresel hegemonyanın nasıl oluştuğunu ve nasıl sürdürüldüğünü anlamada, merkez ülkelerin ekonomik gücü kadar kültürel ve ideolojik etkileri de önemlidir. Merkez ülkeler, kendi ekonomik çıkarlarını desteklemek amacıyla küresel normları ve değerleri belirler ve bu değerleri çevre ve yarı çevre ülkelere dayatırlar (Wallerstein, 1990). Bu bağlamda, MDS teorisi, küresel eşitsizliğin sadece ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik ve siyasi bir olgu olduğunu da vurgulamaktadır.

2.3. Yeni Neoklasik Sentez ve Modern Dünya-Sistemi İlişkisi

Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorileri, makroekonomik istikrarın sağlanması ve küresel eşitsizliklerin anlaşılması açısından birbirini tamamlayıcı iki farklı perspektif sunmaktadır. YNS, merkez bankalarının fiyat istikrarı ve makroekonomik dengeyi sağlamak amacıyla sistematik para politikaları uygulaması gerektiğini savunurken

(Blanchard ve Galí, 2007), MDS, bu politikaların küresel sistemde merkez ve çevre ülkeler arasında farklı etkiler yarattığını ve yapısal bağımlılık ilişkileri üzerinden küresel eşitsizlikleri pekiştirdiğini vurgular (Wallerstein, 2004).

YNS, rasyonel beklentiler hipotezi ve fiyat yapışkanlıkları gibi unsurlar üzerine kurulu olup, merkez bankalarının ekonomik dalgalanmalara etkin ve öngörülebilir tepkiler vermesini hedefler (Goodfriend ve King, 1997). Merkez ülkelerde bu politika araçlarının başarıyla uygulanabilmesi, güçlü kurumsal yapılar ve bağımsız merkez bankaları sayesinde mümkün olmaktadır. Buna karşılık çevre ülkelerde, siyasi istikrarsızlık, dış borç bağımlılığı ve finansal piyasalardaki derinlik eksikliği gibi faktörler, YNS çerçevesinde önerilen para politikalarının etkinliğini sınırlandırmaktadır (Taylor, 1993). Bu farklılık, Wallerstein'ın merkez-çevre ayrımını makroekonomik politika düzeyinde de doğrulamaktadır.

Wallerstein (1979), kapitalist dünya sisteminin temel çelişkisini, Marx'ın (2015) artık değer transferi analizine dayanarak açıklar. Merkez ülkelerin yarı-çevre ve çevreye yönelik politikalarının etkinsizleşmesi, bu değer sömürsünün küresel ölçekteki yansımasıdır. Bu durum merkez ülke politikalarının yarı-çevre ve çevre ülkelere doğru gidildikçe etkinsizleşmesini modern dünya-sisteminin doğal bir süreci sonucu olduğunu doğrulamaktadır.

MDS teorisi, küresel üretim ilişkilerinin merkez ülkeler lehine işlediğini ve sermaye akışlarının çevre ülkelerde finansal kırılganlık yaratarak yapısal bağımlılığı pekiştirdiğini ileri sürmektedir (Wallerstein, 1979). Bu çerçevede, merkez ülkelerde uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejileri, sermaye akımlarının yönünü etkileyerek çevre ülkelerde ani duruşlar ve finansal krizlere yol açabilmektedir (Chase-Dunn, 1998). Çevre ülkeler, bu tür dışsal şoklar karşısında YNS tarafından önerilen mekanizmaları uygulamakta ciddi zorluklar yaşamaktadır.

Taylor Kuralı gibi sistematik para politikaları, merkez ülkelerde kurumsal istikrar ve yapısal avantajlar (gelişmiş finansal piyasalar, düşük enflasyon beklentileri) nedeniyle etkili olurken, çevre ülkelerde döviz kuru volatilitesi, sermaye kaçıışı riski ve siyasi belirsizlikler bu tür politikaların başarısını sınırlamaktadır. Wallerstein'ın (1979) dünya-sistem analizi, bu asimetrinin kökenlerini, çevre ekonomilerinin merkeze bağımlılığı ve küresel iş bölümündeki marjinal konumlarıyla açıklar. Benzer şekilde, Frenkel (2004) ve Akyüz (2016) gibi iktisatçılar, çevre ülkelerde para politikası araçlarının etkinliğinin yapısal kırılganlıklarla nasıl aşındığını ampirik olarak ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, YNS'in teorik olarak önerdiği para politikası araçlarının uygulanabilirliği ile MDS'in küresel üretim ve güç ilişkileri analizinin birlikte ele alınması, küresel makroekonomik dengesizliklerin anlaşılmasında önemli bir bütünlük sağlamaktadır. YNS ve MDS'in birlikte değerlendirilmesi, küresel iktisadi düzenin çok katmanlı yapısını çözümlemek için kritik bir teorik çerçeve sunmaktadır.

2.4. Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) Teorisinin Ayrıştığı ve Birbirini Tamamlayan Noktalar

Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorileri, makroekonomik yapıların ve küresel sistem dinamiklerinin analizinde farklı ölçekler ve varsayımlar üzerinden ilerlemekte, bu yönüyle birbirinden ayrılmaktadır. Ancak her iki yaklaşım da ekonomik istikrarın kurumsal yapıların gücüne bağlı olduğunu ve küresel eşitsizliklerin makroekonomik politikaların etkinliğini sınırladığını kabul ederek birbirini tamamlamaktadır. Bu bölümde, YNS ve MDS teorilerinin ayrışan ve birbirini tamamlayan yönleri sistematik olarak incelenecektir.

Ayrışan özellikleri:

- YNS, ulusal ekonomi düzeyinde fiyat istikrarı ve makroekonomik dengeyi sağlamak amacıyla mikrotemelli makro modeller kurarken (Goodfriend ve King, 1997), MDS küresel düzeyde ülkeler arası yapısal eşitsizlikleri ve sistemsel bağımlılık ilişkilerini analiz eder (Wallerstein, 2004).
- YNS'in odak noktası kısa ve orta vadeli makroekonomik dalgalanmaların yönetimi iken, MDS uzun vadeli tarihsel süreçlerde kapitalist dünya ekonomisinin yapısal dönüşümünü inceler (Wallerstein, 2004).
- YNS, piyasa mekanizmalarının işleyişini esas alarak rasyonel beklentiler ve fiyat esnekliğini merkez alır (Clarida vd., 1999), MDS ise piyasa mekanizmalarını merkez-çevre yapısının devamlılığını sağlayan tarihsel ve politik güç ilişkilerinin bir ürünü olarak değerlendirir (Wallerstein, 1979).
- YNS, bağımsız merkez bankaları aracılığıyla fiyat istikrarının sağlanabileceğini savunur (Blanchard ve Galí, 2007). Buna karşın MDS, çevre ülkelerin yapısal bağımlılık nedeniyle kendi para politikalarını bağımsız şekilde uygulamakta ciddi sınırlamalarla karşılaştıklarını ileri sürer (Wallerstein, 1990).
- YNS, para ve maliye politikalarının doğru tasarlandığı koşullarda ekonominin dengeye ulaşabileceğini varsayar. MDS ise sistemin doğası gereği eşitsizliği yeniden üreten bir dinamik taşıdığını ve bu nedenle yapısal dengenin mümkün olmadığını savunur (Chase-Dunn, 1998).

Benzer özellikleri:

- Her iki yaklaşım da farklı düzeylerden hareket etmekle birlikte, makroekonomik istikrarın ekonomik performans açısından kritik önem taşıdığını kabul eder. YNS, fiyat istikrarı ve çıktı dalgalanmalarının azaltılmasını hedeflerken; MDS, yapısal dengesizliklerin uzun vadede krizlere yol açabileceğini vurgular (Wallerstein, 2004; Blanchard ve Galí, 2007).
- YNS, para politikalarının başarısının kurumsal kaliteden (özellikle merkez bankası bağımsızlığı) geçtiğini belirtir (Taylor, 1993). Benzer şekilde, MDS de merkez ülkelerin güçlü kurumsal yapılarla çevre ülkeler üzerinde hegemonik bir ekonomik üstünlük sağladığını ileri sürer (Wallerstein, 1979).
- Her iki teori, uygulanan politikaların her coğrafyada aynı sonuçları vermeyeceğini kabul eder. YNS'in ideal politika tasarımları çevre ülkelerde yapısal sınırlamalar nedeniyle beklenen etkinliği gösteremez; bu da MDS'in öne sürdüğü çevresel kırılganlıkların bir yansımasıdır (Chase-Dunn, 1998).
- YNS, küresel sermaye hareketlerinin para politikası etkinliğini değiştirebileceğini belirtir (Clarida, Galí ve Gertler, 1999). MDS de sermaye akımlarının merkez ülkeler lehine asimetric bir şekilde yönlendiğini vurgular, bu nedenle çevre ülkeler daha kırılgan hale gelir (Wallerstein, 2004).

3. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Bu bölümde çalışmada kullanılan yöntemsel yaklaşım ve veri seti tanıtılacaktır. Çalışmanın temel amacı, merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerde makroekonomik göstergelerin farklılaşmasını YNS ve MDS teorileri ışığında analiz etmektir. Bu kapsamda, ampirik analiz tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerle yürütülmüş, 2013–2022 yılları arasını kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır (Küresel kriz sonrası toparlanma ve pandemi dönemini kapsamı için bu yıllar seçilmiştir). Seçilen göstergeler enflasyon oranı, reel büyüme oranı ve cari denge oranı (% GSYH) olarak belirlenmiştir. Ülkeler, Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi teorisindeki

sınıflandırmaya uygun şekilde merkez, yarı çevre ve çevre olarak gruplandırılmıştır. Veriler, Dünya Bankası'nın World Development Indicators veri tabanından ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) World Economic Outlook (WEO) 2023 raporlarından derlenmiş, merkez bankası bağımsızlık düzeyleri için Garriga (2016) tarafından geliştirilen veri seti kullanılmıştır. Analiz sürecinde, seçilen göstergelerin ülke bazlı ortalamaları, minimum ve maksimum değerleri ile zaman içindeki değişimleri incelenmiş ve grafiksel gösterimlerle desteklenmiştir. Bu sayede, yapısal farklılıkların makroekonomik istikrar üzerindeki etkileri ampirik olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Seçilen göstergeler, YNS teorisinin makroekonomik istikrarı sağlama çabaları ile MDS teorisinin vurguladığı yapısal bağımlılık ilişkilerinin ampirik olarak test edilmesine olanak sağlamaktadır. Enflasyon oranı, fiyat istikrarını ve para politikasının etkinliğini değerlendirmek amacıyla; reel büyüme oranı, ekonomik performansı ve sürdürülebilir kalkınma kapasitesini ölçmek amacıyla; cari denge oranı ise dış ekonomik bağımlılık düzeyini ve finansal kırılganlıkları analiz etmek amacıyla çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan makroekonomik göstergeler, Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorilerinin öncelikli vurgularıyla uyumlu olarak seçilmiştir. Yıllık enflasyon oranı, fiyat istikrarı hedefi doğrultusunda merkez bankası politikalarının etkinliğini değerlendirmek amacıyla dahil edilmiştir. Reel büyüme oranı, makroekonomik performansı ve ekonomik dalgalanmalara karşı direnci ölçmek için kullanılmıştır. Cari denge oranı (% GSYH), küresel sistemdeki dışsal bağımlılık ilişkilerini ve finansal kırılganlıkları analiz etmek amacıyla seçilmiştir. Bu göstergeler, hem YNS'in para politikası etkinliği varsayımlarını hem de MDS'in yapısal eşitsizliklere ilişkin vurgularını ampirik olarak test edebilmek için temel referanslar sunmaktadır.

Tablo 1. Seçili Göstergeler ve Teorik Bağlantılar

Gösterge	Neden Seçildi?	Teorik Bağlantı
Enflasyon Oranı	YNS teorisinin merkezinde fiyat istikrarı hedefi vardır. Merkez bankalarının temel amacı, enflasyonu kontrol altına alarak ekonomik istikrarı sağlamaktır. Bu nedenle enflasyon oranı, YNS politikalarının başarısını ve merkez-çevre farklılıklarını ölçmek için kritik bir göstergedir.	YNS: Fiyat istikrarı → Para politikası etkinliği MDS: Çevre ülkelerde yapısal fiyat istikrarsızlıkları
Reel Büyüme Oranı	Makroekonomik performansın en temel göstergesidir. YNS çerçevesinde büyüme, doğru para politikalarının ve rasyonel beklentilerin bir sonucu olarak görülür. MDS açısından ise büyüme, merkez-çevre yapısındaki bağımlılık ilişkilerinden doğrudan etkilenir.	YNS: Politika başarısının çıktısı olarak büyüme MDS: Yapısal eşitsizliklerin büyüme performansına etkisi
Cari Denge Oranı	Küresel dışa açıklığın ve finansal bağımlılığın doğrudan göstergesidir. YNS ulusal para politikalarının etkinliğini tartışırken, MDS küresel sistemde merkez-çevre dengesizliğinin cari dengeler üzerinden yeniden üretildiğini savunur. Özellikle çevre ülkelerde cari açıkların kalıcı olması, bağımlılık ilişkilerinin ampirik bir yansımasıdır.	YNS: Sermaye hareketlerinin makroekonomik politika üzerindeki etkisi MDS: Küresel asimetritelerin finansal dengelere yansıması

Veri seti, 2013–2022 yılları arasını kapsamakta ve her bir ülke için yıllık bazda verileri içermektedir. Bu dönemin seçilmesinin temel nedeni, küresel finansal kriz sonrası toparlanma süreci, pandemi şoku ve sonrasında yaşanan ekonomik dalgalanmaların makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde gözlemleyebilmektir.

Çalışmada analiz edilen ülkeler, Immanuel Wallerstein'ın Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisine dayalı olarak merkez, yarı çevre ve çevre gruplarına ayrılmıştır. Bu sınıflandırma, ülkelerin küresel üretim, teknoloji ve finansal kaynaklar üzerindeki hakimiyet düzeyleri ile ekonomik ve politik güç asimetrilerine göre yapılmıştır.

Merkez ülkeler grubunda, yüksek teknoloji üretimi, gelişmiş finansal piyasalar ve küresel ekonomik sistemde lider konumda bulunan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya ve Japonya yer almaktadır. Bu ülkeler, dünya ticaretinin ve finansal akımların büyük bir kısmını kontrol etmekte ve makroekonomik istikrarı büyük ölçüde koruyabilmektedir.

Yarı çevre ülkeler grubunda hem merkez hem de çevre özelliklerini taşıyan, sanayileşme düzeyi yüksek ancak küresel güç yapısında tam anlamıyla merkez konuma ulaşamamış Çin, Türkiye ve Brezilya bulunmaktadır. Bu ülkeler, belirli sektörlerde küresel rekabet gücüne sahip olmakla birlikte, yapısal dengesizlikler ve finansal kırılganlıklar gibi çevreye özgü sorunlarla da karşı karşıyadır.

Çevre ülkeler grubunda ise, düşük katma değerli üretim yapısına sahip, küresel ticarete ham madde ve düşük maliyetli işgücü arzına dayalı bir konumda bulunan Bangladeş, Nijerya ve Vietnam yer almaktadır. Bu ülkelerde dışa bağımlılık, makroekonomik kırılganlıklar ve finansal istikrarsızlıklar daha belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

Merkez-çevre-yarı çevre ülkeler kapsamında yürütülen bu çalışmada, son yıllarda küresel ölçekte yaşanan finansal şokların, merkez ve çevre ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıkların daha belirgin hale gelmesine yol açan, özellikle “2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi”, para politikası tepkilerinin ülke grupları arasında nasıl çeşitlendiğini anlamak açısından da kritik öneme sahiptir.

2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi, merkez ve çevre ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıkları daha da belirginleştirmiştir. 2008 krizi sonrasında merkez ülkeler (örneğin ABD ve Avrupa ülkeleri), genişlemeci para politikaları ve niceliksel gevşeme uygulamaları yoluyla düşük faiz oranları ve yüksek likidite sağlarken, çevre ülkeler artan sermaye akımları ve döviz kuru volatilitesi nedeniyle finansal kırılganlıklarla karşılaşmıştır (Blanchard ve Summers, 2019). COVID-19 pandemisi ise merkez ülkelerde hızlı ve kapsamlı parasal destek programlarının uygulanmasına olanak tanırken, çevre ülkelerde mali alanın daralması, borç yükünün artması ve para politikası müdahalelerinin sınırlı kalmasıyla sonuçlanmıştır (World Bank, 2021). Bu süreçler, Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisinin vurguladığı yapısal bağımlılık mekanizmalarının merkez-çevre ayrımını kriz dönemlerinde nasıl pekiştirdiğini açık biçimde göstermekte, aynı zamanda Yeni Neoklasik Sentez (YNS) çerçevesinde önerilen sistematik para politikalarının çevre ülkelerde uygulanabilirliğinin sınırlı kaldığını ampirik olarak teyit etmektedir.

3.1. Analiz Yöntemi: Tanımlayıcı İstatistiksel Yaklaşım

Bu çalışmada, seçilen makroekonomik göstergelerin merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerdeki farklılaşmasını analiz etmek amacıyla tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Analiz, ülkelerin yıllık enflasyon oranları, reel büyüme oranları ve cari denge oranları (% GSYH) temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Her bir gösterge için, ilgili dönemde (2013–2022) ülke bazında ortalama değerler hesaplanmış, minimum ve maksimum gözlemler belirlenmiş ve söz konusu değişkenlerin yıllık dalgalanmalarını göstermek amacıyla aralık (maksimum-minimum farkı) hesaplanmıştır. Böylece, her ülkenin göstergeler bakımından genel performansı ve zaman içindeki volatilitesi sistematik bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bulguların sunumunda hem tablo hem de grafikler kullanılmıştır. Tablo formatında ortalama, minimum ve maksimum değerler ile dalgalanma aralıkları verilmiş; grafiklerde ise yıllık bazda değişim trendleri görselleştirilerek, merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklar daha net bir biçimde gözlemlenebilir hale getirilmiştir.

Bu yöntem, hem YNS teorisinin makroekonomik istikrar varsayımlarını, hem de MDS teorisinin yapısal bağımlılık ve kırılmalılık vurgularını ampirik olarak test etmeye olanak sağlamıştır. Analiz sonucunda, merkez ülkelerin makroekonomik göstergelerde daha istikrarlı bir performans sergilediği; yarı çevre ve çevre ülkelerin ise daha dalgalı ve kırılmalılık yapılar gösterdiği ortaya konulmuştur.

4. AMPİRİK BULGULAR

4.1. Enflasyon Göstergeleri Analizi

Bu çalışmanın temel savı, YNS (Yeni Neoklasik Sentez) çerçevesinde geliştirilen para politikası yaklaşımlarının merkez ülkelerde yüksek etkinlik sağlarken, çevre ülkelerde Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorisinin öngördüğü yapısal kırılmalılıklar nedeniyle sınırlı kalabildiğidir. Bu savı desteklemek amacıyla, seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerdeki yıllık enflasyon oranlarının gelişimi incelenmiştir. Tablo 2, 2013–2022 dönemine ait yıllık enflasyon verilerini kullanarak ülkeler arasındaki farklılıkları somutlaştırmaktadır.

Tablo 2. Seçilen Ülkeler İçin 2013–2022 Yılları Arası Ortalama, Minimum ve Maksimum Enflasyon Oranları

Ülke	Ortalama Enflasyon (%)	Min Enflasyon (%) (Yıl)	Max Enflasyon (%) (Yıl)	Enflasyon Aralığı (%)
ABD	2.14	0.1 (2015)	8.0 (2022)	7.9
Almanya	1.83	0.3 (2015)	6.9 (2022)	6.6
Japonya	0.98	-0.1 (2016)	2.5 (2022)	2.6
Çin	2.26	0.9 (2021)	2.9 (2017, 2018)	2.0
Türkiye	19.89	7.5 (2013)	64.3 (2022)	56.8
Brezilya	6.71	3.2 (2020)	9.3 (2022)	6.1
Bangladeş	5.8	5.4 (2016)	7.5 (2013)	2.1
Nijerya	13.27	8.0 (2014)	19.3 (2022)	11.3
Vietnam	3.53	1.8 (2018)	6.6 (2013)	4.8

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden derlenmiştir. Merkez Bankası Bağımsızlık Endeksleri için Garriga (2016) çalışması esas alınmıştır. Enflasyon oranları yıllık tüketici fiyat endeksi (CPI) değişim oranlarına dayanmaktadır.

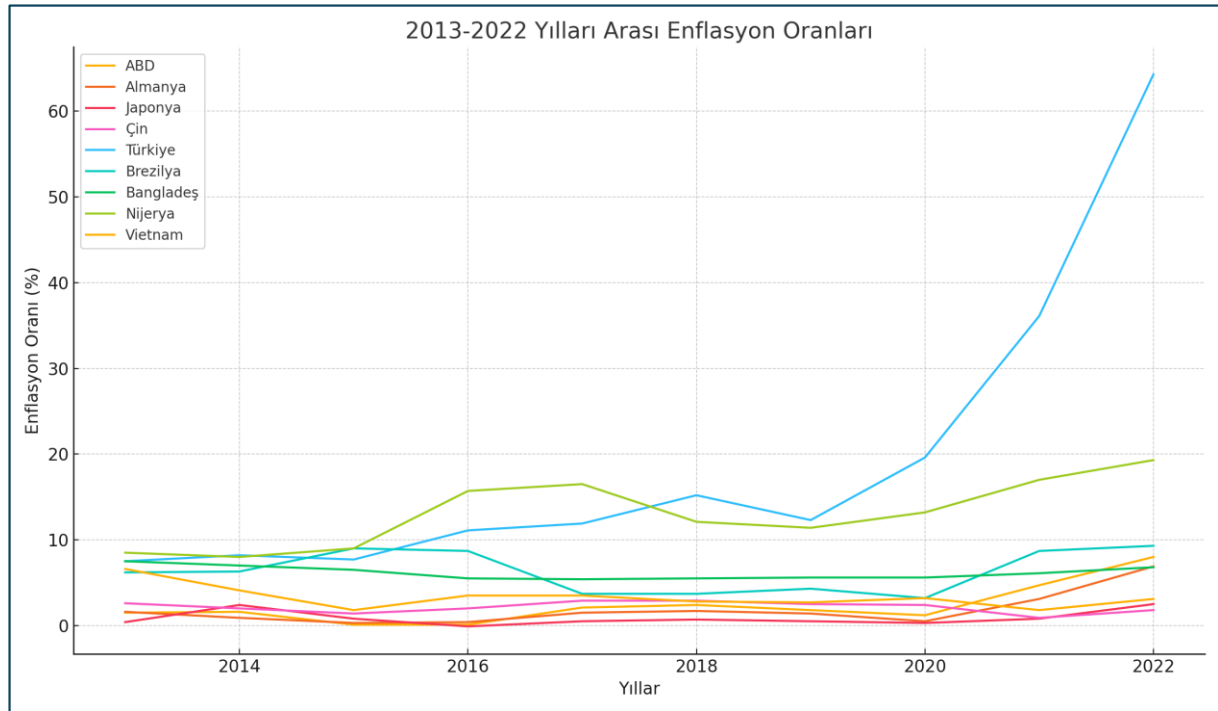
Şekil 1, 2013–2022 döneminde seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin yıllık enflasyon oranlarının zaman içerisindeki seyrini göstermektedir. Grafik, enflasyon dinamiklerinin merkez ve çevre ülkeler arasında önemli yapısal farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır.

Merkez ülkeler (ABD, Almanya, Japonya), genel olarak düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarına sahip bir seyir izlemiştir. ABD ve Almanya gibi ülkelerde, 2020 yılında pandeminin etkisiyle kısa vadeli enflasyon düşüşleri yaşanmış, ancak izleyen dönemde merkez bankalarının politika müdahaleleri sayesinde hızlı bir toparlanma sağlanmıştır. Japonya ise söz konusu dönemde düşük enflasyon tuzağı içerisinde kalmaya devam etmiş ve istikrarlı ancak sınırlı enflasyon oranları sergilemiştir.

Öte yandan, çevre ve yarı çevre ülkelerde enflasyon oranları hem daha yüksek seviyelerde seyretmiş hem de yıllık bazda büyük dalgalanmalar göstermiştir. Türkiye, Nijerya ve Brezilya gibi ülkelerde enflasyon oranlarında 2018 sonrası dönemde ciddi artışlar gözlenmiş, özellikle Türkiye'de 2021-2022 yıllarında enflasyon oranlarında dramatik sıçramalar yaşanmıştır. Bu artışlar, çevre ülkelerin küresel finansal şoklara, döviz kuru dalgalanmalarına ve yapısal kırılganlıklara olan yüksek duyarlılığını yansıtmaktadır.

Bangladeş ve Vietnam gibi bazı çevre ülkeleri ise, görece daha düşük ve istikrarlı enflasyon oranları sergilemiştir. Bu durum, özellikle dış ticaret fazlası veren ve para politikası disiplini koruyan ekonomilerde çevre ülke olmanın olumsuz etkilerinin bir miktar dengelenebileceğini göstermektedir.

Şekil 1'de görülen genel eğilimler, YNS teorisinin öngördüğü fiyat istikrarı hedefinin merkez ülkelerde başarıyla uygulanabildiğini, buna karşın çevre ülkelerde yapısal bağımlılıklar nedeniyle bu hedefe ulaşmada ciddi sınırlamalar yaşandığını doğrulamaktadır. Wallerstein'ın MDS teorisinde vurguladığı merkez-çevre ayrımı, enflasyon kontrolü gibi temel makroekonomik göstergelerde de kendisini açık biçimde göstermektedir.

Şekil 1. 2013–2022 Yılları Arasında Seçilen Ülkelerde Yıllık Enflasyon Oranlarının Gelişimi

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden alınmıştır. Enflasyon oranları tüketici fiyat endeksi (CPI) yıllık değişim oranlarını ifade etmektedir.

4.2. Reel Büyüme Gösterge Analizi

Bu çalışmada reel büyüme oranlarının analizi, merkez-çevre yapısal farklılıklarının makroekonomik performans üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla kullanılacaktır. YNS teorisi çerçevesinde, merkez ülkelerde istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme, rasyonel beklentiler ve etkin para politikası uygulamaları ile desteklenmektedir (Goodfriend ve King, 1997). Buna karşılık, Wallerstein'ın MDS teorisine göre çevre ülkeler, üretim yapısındaki bağımlılık ilişkileri, finansal kırılganlıklar ve dışsal şoklara açıklık nedeniyle büyüme performansı açısından daha kırılgan bir konuma sahiptir (Wallerstein, 2004).

Bu bağlamda, 2013–2022 döneminde seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin yıllık reel büyüme oranları incelenerek, büyüme performanslarındaki yapısal farklılıklar ortaya konulacaktır. Tablo 3 ve Şekil 2 aracılığıyla yıllık büyüme oranlarının seviyeleri, değişim dinamikleri ve volatilité farklılıkları karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Böylece, YNS'nin öngördüğü ekonomik istikrar hedefinin merkez ülkelerde ne ölçüde sağlandığı, çevre ülkelerde ise yapısal bağımlılıklar nedeniyle ne derece sınırlı kaldığı ampirik bulgularla desteklenecektir.

Tablo 3. Seçilen Ülkeler İçin 2013–2022 Yılları Arası Ortalama, Minimum ve Maksimum Reel Büyüme Oranları

Ülke	Ortalama Büyüme (%)	MİN Büyüme (%) (Yıl)	Max Büyüme (%) (Yıl)	Büyüme Aralığı (%)
ABD	2.2	-3.4 (2020)	5.9 (2021)	9.3
Almanya	1.2	-4.6 (2020)	2.7 (2021)	7.3

Japonya	0.9	-4.5 (2020)	2.0 (2013)	6.5
Çin	5.74	2.2 (2020)	8.4 (2021)	6.2
Türkiye	5.82	0.9 (2017)	11.4 (2021)	10.5
Brezilya	1.53	-3.5 (2015)	5.0 (2021)	8.5
Bangladeş	6.41	3.4 (2020)	7.9 (2017)	4.5
Nijerya	2.7	-1.8 (2016)	6.3 (2014)	8.1
Vietnam	5.49	2.6 (2020)	8.0 (2021)	5.4

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2025 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden derlenmiştir. Reel büyüme oranları, sabit fiyatlarla hesaplanan yıllık gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) büyüme oranlarını ifade etmektedir.

Verilere göre, merkez ülkeler arasında yer alan ABD, Almanya ve Japonya, ortalama büyüme oranlarında nispeten düşük fakat daha istikrarlı bir performans sergilemişlerdir. Örneğin ABD'nin ortalama büyüme oranı %2,2 iken, Almanya %1,2, Japonya ise %0,9 oranında büyüme kaydetmiştir. Ayrıca, bu ülkelerde yıllar arası büyüme volatilitesi görece sınırlı kalmış, kriz yılları (örneğin 2020 COVID-19 pandemisi) dışında büyüme oranlarında büyük sapmalar gözlemlenmemiştir.

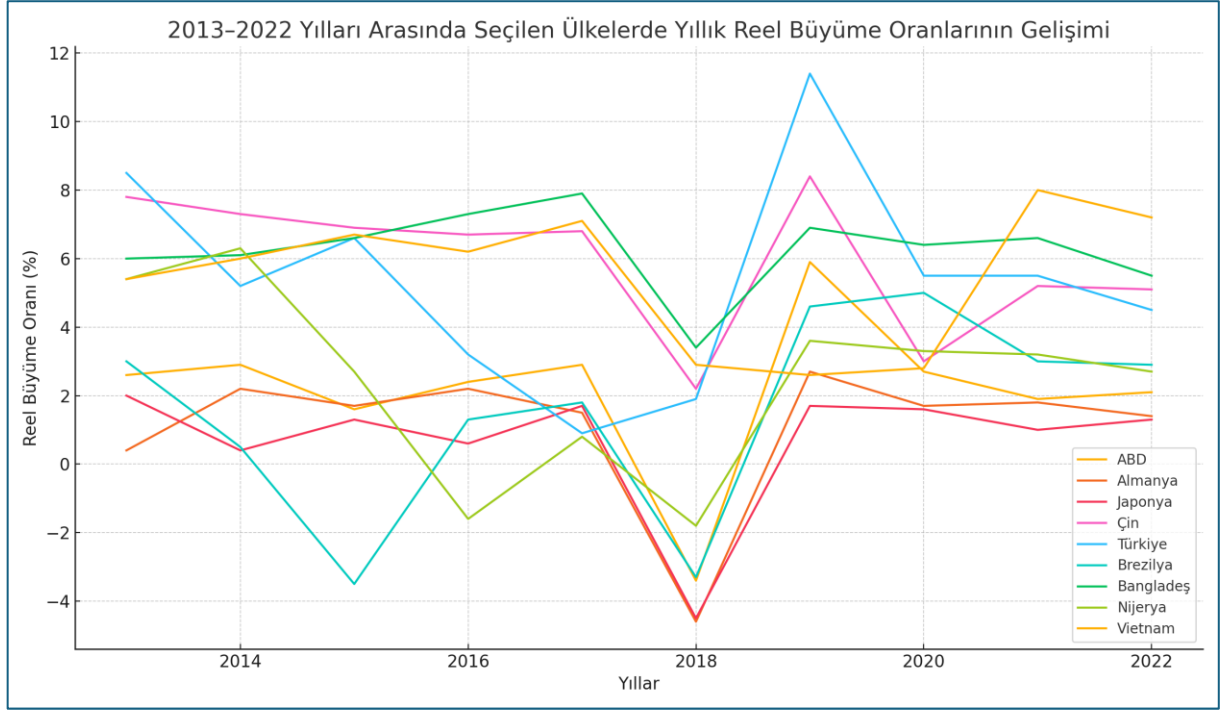
Tablo 2 ve Şekil 2, 2013–2022 yılları arasında seçilen ülkelerin yıllık reel büyüme oranlarına ilişkin verileri sunmakta ve merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki yapısal farklılıkları ampirik olarak ortaya koymaktadır. Bu bulgular, YNS teorisinin öngördüğü makroekonomik istikrar hedefinin merkez ülkelerde daha istikrarlı bir büyüme performansı ile sağlandığını, çevre ve yarı çevre ülkelerde ise bu hedefin yapısal kısıtlar nedeniyle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Verilere göre, merkez ülkeler arasında yer alan ABD, Almanya ve Japonya, ortalama büyüme oranlarında nispeten düşük fakat daha istikrarlı bir performans sergilemişlerdir. Örneğin ABD'nin ortalama büyüme oranı %2,2 iken, Almanya %1,2, Japonya ise %0,9 oranında büyüme kaydetmiştir. Ayrıca, bu ülkelerde yıllar arası büyüme volatilitesi görece sınırlı kalmış, kriz yılları (örneğin 2020 COVID-19 pandemisi) dışında büyüme oranlarında büyük sapmalar gözlemlenmemiştir.

Buna karşılık çevre ülkelerde büyüme oranlarında daha yüksek dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Özellikle Nijerya ve Brezilya gibi ülkelerde negatif büyüme yılları yaşanmış, Türkiye gibi yarı çevre konumundaki ülkelerde ise büyüme oranları son derece dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye, ortalama %5,82 büyüme ile çevre ülkelerden daha yüksek bir büyüme oranı sergilemiş olmakla birlikte, büyüme performansındaki yıllık dalgalanmalar oldukça belirgindir. 2021 yılında %11,4 gibi yüksek bir büyüme oranı kaydedilirken, 2019 gibi yıllarda büyümenin %0,9'a kadar gerilediği görülmektedir. Bu bulgular, yarı çevre ülkelerde büyümenin sıklıkla dış şoklara, finansal istikrarsızlıklara ve politik belirsizliklere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini doğrulamaktadır.

Çin ve Vietnam gibi ülkeler ise istisnai olarak çevre veya yarı çevre konumlarında bulunmalarına rağmen daha istikrarlı ve yüksek oranlı büyüme sergilemişlerdir. Ancak bu durum, devlet müdahaleciliği ve ihracata dayalı büyüme stratejileri gibi özel faktörlerle açıklanabilir.

Genel olarak bulgular, Wallerstein'ın MDS teorisinde vurguladığı merkez-çevre yapısal asimetritelerinin, reel büyüme performansı üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Merkez ülkelerde makroekonomik istikrar ve büyüme sürdürülebilir bir yapı kazanırken, çevre ve yarı çevre ülkelerde büyüme daha volatil, kırılgan ve dışsal faktörlere bağımlı kalmıştır. Bu da, YNS'in öngördüğü rasyonel beklentiler ve etkin para politikası çerçevesinin çevre ülkelerde tam anlamıyla işlerlik kazanamadığını ortaya koymaktadır.

Şekil 2. 2013–2022 Yılları Arasında Seçilen Ülkelerde Yıllık Reel Büyüme Oranlarının Gelişimi

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden alınmıştır. Reel büyüme oranları, sabit fiyatlarla hesaplanan yıllık gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) büyüme oranlarını ifade etmektedir.

4.3. Cari Denge Göstergeleri Analizi

Bu çalışmada cari denge oranlarının analizi, merkez ve çevre ülkeler arasındaki dışsal bağımlılık ilişkilerinin ve makroekonomik kırılganlıkların değerlendirilmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. YNS teorisi çerçevesinde, rasyonel beklentiler ve etkin para politikası uygulamaları yoluyla sürdürülebilir dış dengelerin sağlanması hedeflenirken (Goodfriend ve King, 1997), Wallerstein'ın MDS teorisine göre çevre ülkeler, küresel ekonomik sistemde marjinalleşmiş üretim yapıları ve dış ticaret bağımlılığı nedeniyle sürekli olarak dış açıklar ve kırılgan finansal dengelerle karşı karşıya kalmaktadır (Wallerstein, 1974).

Bu bağlamda, 2013–2022 döneminde seçilen merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin cari denge performansları incelenerek, dış dengesizlikler ortaya konulacaktır. Tablo 3 ve Şekil 3 aracılığıyla yıllık cari denge verilerinin seviyeleri, dalgalanmaları ve eğilimleri analiz edilecektir. Böylece, merkez ülkelerde dış dengenin sürdürülebilir bir yapıda korunup korunmadığı, çevre ülkelerde ise dış dengesizliklerin yapısal bir sorun olarak devam edip etmediği ampirik veriler ışığında değerlendirilecektir.

Tablo 4. Seçilen Ülkeler İçin 2013–2022 Yılları Arası Ortalama, Minimum ve Maksimum Cari Denge Oranları (% GDP)

Ülke	Ortalama Cari Denge (% GDP)	Min Cari Denge (% GDP) (Yıl)	Max Cari Denge (% GDP) (Yıl)	Cari Denge Aralığı (%)
ABD	-2.7	-3.7 (2022)	-2.0 (2020)	1.7
Almanya	7.22	6.0 (2021)	8.0 (2016)	2.0
Japonya	3.23	2.7 (2017)	3.6 (2022)	0.9
Çin	1.75	1.0 (2017)	2.1 (2021)	1.1
Türkiye	-4.88	-5.8 (2022)	-2.8 (2017)	3.0
Brezilya	-2.2	-3.5 (2016)	-0.8 (2019)	2.7
Bangladeş	-2.13	-2.5 (2016)	-1.2 (2013)	1.3
Nijerya	-4.11	-4.8 (2022)	-3.5 (2013)	1.3
Vietnam	5.55	4.8 (2018)	6.2 (2017)	1.4

Not. Veriler Dünya Bankası (World Development Indicators, 2024 erişimi) ve IMF World Economic Outlook (WEO) 2023 veri setlerinden derlenmiştir. Cari denge verileri, gayrisafi yurt içi hasılaya (GSYH) oranla ifade edilmektedir ve yıllık bazda hesaplanmıştır.

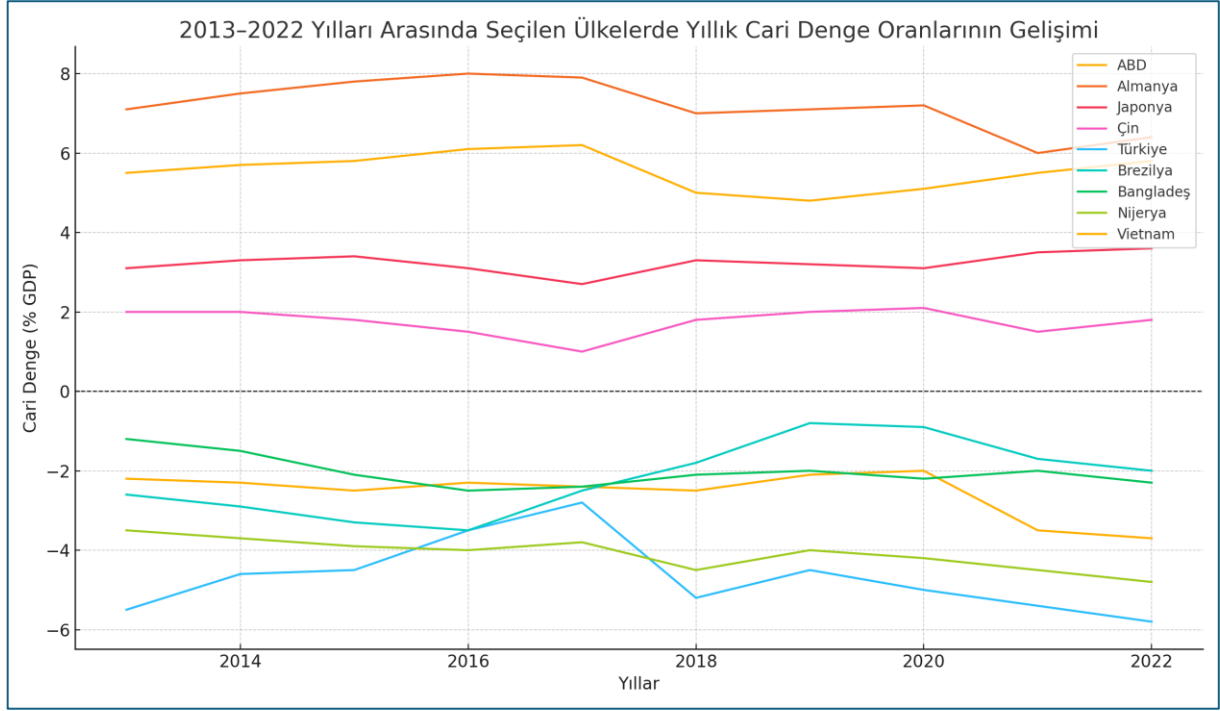
Tablo 4 ve Şekil 3, 2013–2022 yılları arasında seçilen ülkelerin yıllık cari denge performanslarını göstermekte ve merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki dış dengesizlik dinamiklerini ortaya koymaktadır. Bulgular, merkez ülkelerin görece sürdürülebilir dış dengelere sahip olduklarını, çevre ve yarı çevre ülkelerde ise cari işlemler dengesizliklerinin yapısal bir sorun olarak devam ettiğini göstermektedir.

Merkez ülkeler (ABD, Almanya, Japonya) arasında önemli farklar gözlemlenmektedir. Almanya ve Japonya, analiz edilen dönemde sürekli cari fazla veren ülkeler olmuş ve ortalama %7,22 (Almanya) ve %3,23 (Japonya) oranlarında fazla kaydetmişlerdir. Bu durum, yüksek tasarruf oranları, rekabetçi ihracat sektörleri ve küresel üretim zincirleri içinde merkez konumunda bulunmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Buna karşın ABD, dönem boyunca ortalama %2,7 oranında cari açık vermiştir. Ancak ABD'nin dış açığı, küresel rezerv para birimi olan dolara olan talep ve güçlü finansal piyasalar sayesinde sistemik bir kırılganlık yaratmamıştır.

Çevre ve yarı çevre ülkeler ise genel olarak cari açıklarla karakterize edilmiştir. Türkiye, 2013–2022 döneminde ortalama %4,88 oranında cari açık vermiştir ve özellikle 2021-2022 yıllarında bu açık daha da derinleşmiştir. Brezilya ve Nijerya gibi diğer ülkelerde de benzer dış dengesizlikler gözlemlenmiştir. Bu durum, çevre ülkelerin üretim ve ihracat yapılarının düşük katma değerli ve emtia bağımlı olması, dış finansmana bağımlılık ve yapısal ithalat bağımlılığı gibi faktörlerle açıklanabilir.

Vietnam gibi bazı çevre ülkeleri ise dönem boyunca cari fazla verebilmişlerdir (%5,55). Bu durum, ihracata dayalı büyüme stratejilerinin ve doğrudan yabancı yatırım çekme politikalarının cari dengeyi güçlendirebileceğini göstermektedir. Ancak bu tür istisnalar, genel merkez-çevre yapısal ayrımını değiştirmemektedir.

Cari denge bulguları, Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi teorisinde vurguladığı üretim yapılarındaki asimetrijelerin ve merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki ekonomik baskısının dış ticaret dengesizlikleri yoluyla nasıl somutlaştığını göstermektedir. YNS teorisinin merkez ülkelerde önerdiği makroekonomik istikrar hedefleri cari işlemler dengesinde büyük ölçüde sağlanabilirken, çevre ülkelerde yapısal bağımlılık ilişkileri nedeniyle bu hedeflerin gerçekleşmesi ciddi biçimde sınırlanmaktadır.

Şekil 3. 2013–2022 Yılları Arasında Seçilen Ülkelerde Yıllık Cari Denge Oranlarının Gelişimi

Not. WDI ve IMF WEO kaynaklı, GSYH'ye oranla ifade edilmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, Yeni Neoklasik Sentez (YNS) ve Modern Dünya-Sistemi (MDS) teorilerini merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıkları anlamak amacıyla bir araya getirmiştir. Ampirik bulgular, merkez ülkelerde fiyat istikrarı, büyüme performansı ve dış denge gibi göstergelerin daha istikrarlı ve öngörülebilir bir yapı arz ettiğini; çevre ve yarı çevre ülkelerde ise bu göstergelerde yüksek volatilité ve kırılganlık gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Bu durum, YNS çerçevesinde önerilen para politikalarının merkez ülkelerde daha etkin bir şekilde işlediğini, çevre ülkelerde ise MDS teorisinin öngördüğü yapısal bağımlılık ilişkilerinin bu etkinliği sınırladığını göstermektedir.

Çalışmanın temel katkısı, YNS ve MDS teorilerini entegre ederek makroekonomik politika analizine çok boyutlu bir perspektif sunmasıdır. Literatürde çoğu çalışma bu iki teorik çerçeveyi ayrı ayrı ele alırken, bu çalışma makroekonomik göstergelerdeki farklılıkları hem mikro temelli rasyonel politika varsayımları hem de küresel yapısal eşitsizlikler üzerinden açıklamaktadır. Ayrıca, merkez-çevre-yarı çevre ayrımı temelinde yürütülen ampirik analiz, bu yapısal farklılıkların sadece teorik değil, somut ekonomik göstergeler üzerinden de gözlemlenebileceğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, makroekonomik politika etkinliğinin yalnızca içsel faktörlere değil, aynı zamanda küresel sistemdeki yapısal konuma da bağlı olduğunu vurgulayan literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, analizde kullanılan veri seti 2013–2022 dönemine odaklanmış olup, daha uzun vadeli dinamiklerin tam olarak yakalanmasını sınırlamaktadır. Ayrıca, sadece tanımlayıcı istatistikler kullanılması, nedensel ilişkilere dair çıkarım yapmayı sınırlandırmıştır. Ancak bu çalışma, teorik bir argümanı ampirik olarak betimlemeyi amaçlar, bu nedenle nedensellik analizi yapılmamıştır. Üçüncü olarak, ülke gruplaması Wallerstein'ın teorik çerçevesine dayanmakla birlikte, günümüz küresel ekonomisindeki yeni bölgesel dinamikleri tam olarak yansıtmayabilir. Özellikle Çin'in küresel tedarik zincirlerindeki merkezi rolü, onu geleneksel yarı çevre tanımından uzaklaştırabilir (Gereffi ve Fernandez-Stark, 2016). Son olarak, çalışmada merkez bankası bağımsızlığı gibi bazı kurumsal değişkenler farklı bir çalışmanın konusu olacağı için ampirik olarak derinlemesine analiz edilmemiştir.

Gelecek araştırmalar, bu sınırlamaları aşarak daha geniş bir zaman dilimi ve daha fazla makroekonomik değişkeni kapsayabilir. Özellikle, panel veri analizleri ile merkez-çevre dinamiklerinin zaman içindeki evrimi incelenebilir. Ayrıca, merkez bankası bağımsızlığı, mali kural uygulamaları ve sermaye hareketliliği gibi kurumsal faktörlerin YNS politikalarının etkinliği üzerindeki etkisi derinlemesine analiz edilebilir. Küresel değer zincirleri, teknolojik değişim ve bölgesel ticaret bloklarının (örneğin, Asya-Pasifik bölgesi) merkez-çevre yapısında yol açtığı değişimlerin ampirik olarak incelenmesi de literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma, makroekonomik politikaların küresel sistem içindeki yapısal eşitsizliklerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini ortaya koymakta ve hem teorik hem de ampirik düzeyde literatüre yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca, 2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi gibi küresel şoklar, merkez-çevre ülkeler arasındaki para politikası uygulamalarındaki farkları daha da keskinleştirerek çalışmanın bulgularını desteklemiştir. Bu krizler, makroekonomik kırılganlıkların yalnızca ulusal politikalarla değil, küresel yapısal konumla da yakından ilişkili olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2017). *Playing with fire: Deepened financial integration and changing vulnerabilities of the Global South*. Oxford University Press.
- Arrighi, G., & Drangel, J. (1986). The Stratification of the World-Economy. *Review*, 10(1), 9-74.
- Blanchard, O., & Galí, J. (2007). Real Wage Rigidities and the New Keynesian Model. *Journal of Money, Credit and Banking*, 39(1), 35-65.
- Blanchard, O., & Summers, L. H. (2019). *Evolution or revolution? Rethinking macroeconomic policy after the Great Recession*. MIT Press.
- Chase-Dunn, C. (1989). *Global Formation: Structures of the World Economy*. Oxford: Blackwell.
- Chase-Dunn, C. (1998). *Globalization and Development*. Thousand Oaks: Sage.
- Chase-Dunn, C. (1998). World-Systems Analysis. *Annual Review of Sociology*, 24, 387-417.
- Clarida, R., Galí, J., & Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1661-1707.
- Dünya Bankası. (2024). World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Frenkel, R. (2004). *Real exchange rate and employment in Argentina, Brazil, Chile, and Mexico*. International Labour Organization.
- Garriga, A. C. (2016). Central Bank Independence in the World: A New Data Set. *International Interactions*, 42(5), 849-868.
- Gereffi, G., & Fernandez-Stark, K. (2016). *Global Value Chain Analysis: A Primer*. Durham: Duke Center on Globalization, Governance & Competitiveness.
- Goodfriend, M., & King, R. G. (1997). The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy. *NBER Macroeconomics Annual*, 12, 231-283.
- Marx, K. (2015). *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi* (Cilt 1, çev. N. Satlıgan & M. Erdost). Yordam Yayınları.
- Mankiw, N. G. (2006). *The Macroeconomics of New Keynesian and New Classical Synthesis*. New York: Worth Publishers.
- Taylor, J. B. (1993). Discretion versus Policy Rules in Practice. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 39, 195-214.
- Wallerstein, I. (2004). *Modern Dünya-Sistemi I: Kapitalist Tarım ve 16 Yüzyılda Avrupa Dünya-Ekonomisinin Kökenleri*. İstanbul: Bakış yayınları.
- Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Wallerstein, I. (1990). Culture as the ideological battleground of the modern world-system. *Theory, Culture & Society*, 7(2–3), 31–55.
- Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.
- Wallerstein, I. (2012). *Modern Dünya-Sistemi II: Merkantilizm ve Dünya Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi 1600-1750*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wallerstein, I. (2005). *Modern Dünya-Sistemi III: İkinci Büyük Genişleme, 1730–1840’lar*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Woodford, M. (2003). *Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- World Bank. (2021). *Global economic prospects*. World Bank.

EĞİTİM EKOSİSTEMİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN YERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayşe Ahsen TALU*

Erdoğan TEZCİ**

Derleme Makalesi

ÖZ

Günümüzdeki teknolojik dönüşümler, toplumsal değişimler ve ekonomik belirsizlikler, bireylerin yalnızca bilgi sahibi olmalarını değil; yenilikçi, proaktif ve stratejik düşünebilen bireyler olarak yetiştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu yetkinlikler, girişimcilik becerileriyle doğrudan ilişkilidir. Girişimcilik, iş kurma potansiyelinin ötesinde yenilikçilik, problem çözme, karar alma ve inisiyatif kullanma gibi çok boyutlu becerileri kapsayan bir süreçtir. Bu becerilerin gelişimi, öğretmenin sınıf içi öğrenme ortamını nasıl düzenlediğiyle yakından ilişkilidir. Öğretmenler, öğrencilerin girişimcilik potansiyellerini ortaya çıkarmaya yönelik etkinlikler düzenleyerek onları girişimci eğitim ekosisteminin bir parçası hâline getirebilir. Bu çalışma, girişimciliği çok disiplinli bir alan olarak ele almakta ve eğitimin bu süreçteki rolünü incelemektedir. Ulusal ve uluslararası literatürün incelenmesine dayanan bu derleme, girişimci bireylerin yetiştirilmesinde eğitim sistemlerinin yeniden yapılandırılmasının önemine dikkat çekmektedir. Girişimci okul ve sınıf ortamlarının oluşturulması, öğrenme süreçlerinin girişimcilik odağında kurgulanması, paydaşlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi, girişimci eğitim ekosisteminin temel bileşenleri olarak öne çıkmaktadır. Girişimcilik ve eğitim ilişkisinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığı çalışmada, girişimci bireylerin eğitim yoluyla nasıl yetiştirilebileceğine ve bu sürecin kurumsal düzeyde nasıl desteklenebileceğine yönelik öneriler sunulmaktadır. Gelecekte girişimci eğitim ekosistemi kavramını derinlemesine inceleyen araştırmaların artırılması, politika yapıcılar ve eğitim kurumları için daha etkili stratejiler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik Eğitimi, Girişimcilik Becerisi, Girişimci Eğitim Ekosistemi

Yasal İzinler: Çalışmada yalnızca kamuya açık bilgiler kullanılması ve insandan veri toplanılmaması sebebiyle, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

*Arş. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ahsentalu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7515-5301

**Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, erdogan.tezci@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2055-0192

A STUDY ON THE PLACE OF ENTREPRENEURSHIP WITHIN THE EDUCATION ECOSYSTEM

Review Article

ABSTRACT

In today's world, technological transformations, social changes, and economic uncertainties require individuals not only to possess knowledge but also to think innovatively, proactively, and strategically. These competencies are closely linked to entrepreneurial skills. Entrepreneurship goes beyond starting a business; it encompasses a broad set of skills such as innovation, problem-solving, decision-making, and taking initiative. The development of these skills is closely related to how teachers manage the learning environment in the classroom. By organizing activities that promote creativity and problem-solving, teachers can help students become active participants in the entrepreneurial education ecosystem. This study examines entrepreneurship as a multidisciplinary field and explores the role of education in fostering entrepreneurial individuals. Based on a review of national and international literature, it highlights the importance of restructuring education systems to support entrepreneurial competencies. Creating entrepreneurial school and classroom environments, designing learning processes with an entrepreneurial focus, and strengthening collaboration among stakeholders are identified as key components of the entrepreneurial education ecosystem. By adopting a holistic perspective on the relationship between entrepreneurship and education, this study offers strategic recommendations on how entrepreneurial individuals can be educated and how this process can be institutionally supported. Further research on the concept of the entrepreneurial education ecosystem is essential for developing more effective strategies for policymakers and educational institutions.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurship Education, Entrepreneurial Skills, Entrepreneurial Education Ecosystem

Legal Permissions: The study is among the studies that do not require ethical committee approval, since it only uses publicly available information, and no data is collected from humans.

1. GİRİŞ

İş dünyasında görülen dönüşüm, teknolojik gelişmeler, küreselleşmenin etkileri ve önemli küresel olaylar (COVID-19 ve göçler gibi) tüm dünyanın büyük bir dönüşüm sürecinde olduğunu göstermektedir. Bu değişim ve gelişmeler iş piyasasındaki belirsizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu açıdan kariyer seçeneklerinin değerlendirilmesi insanların çevreye uyum ve adaptasyon becerilerinin sağlanması ve başarı için girişimci bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (UNESCO, 2020). Girişimcilik eğitimi ve faaliyetleri, daha güçlü bir girişimcilik iklimi oluşturarak bireylerin girişimci kariyerler seçme isteğini artırmaktadır (Pita vd., 2021). Girişimci bir yaklaşım sadece yeni bir iş kurmakla sınırlı değildir; aksine çok daha geniş alanlarda etkisi olduğu bilinmektedir (Binks vd., 2006). Girişimcilik, bir düşünme biçimidir; tehditlerden çok fırsatlara odaklanan bir bakış açısını ifade etmektedir (Krueger vd., 2000). Krueger ve diğerleri'nin bakış açısıyla girişimcilik, bireyin fikir olarak hazır olma ve beraberinde eyleme geçme potansiyeliyle açıklanabilir.

Uluslararası rekabetin sağlanmasında, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin artmasında, iş fırsatlarının çoğalması ve sosyo-ekonomik gelişmelerde girişimciliğin etkili bir güçtür. 21.yy, her anlamda girişimciliğin öneminin daha iyi anlaşıldığı ve bu potansiyelin giderek artacağı bir dönemdir (Kedikli vd., 2020). Bu nedenle de girişimcilik, eğitimin temel konularında biri haline gelmeye başlamıştır. Girişimcilik eğitimi, bir ülkenin sosyo-ekonomik büyüme ve gelişmesi ile modern eğitim sisteminin kilit sorunlarından biri olarak algılanmaktadır (Alparslan vd., 2017). Ekonomik değerin üretilmesi için girişimci bireylere gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca ülkelerin sürdürülebilir büyümesi açısından da girişimcilik önemlidir. Ekonomik değer üretmek, sosyal ve kültürel değerlerinde gelişimine katkı sunar.

Girişimcilik, problemlere yenilikçi ve özgün bir bakış sağlar. Risk almak, yeni iş ve fikirleri hayata geçirmek, kaynakları etkili ve verimli kullanmak için girişimci bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Girişimci bireyler, fırsatların varlığına inandıkları doğrultuda eyleme geçerler. Fırsatların belirsizlikler barındırması, harekete geçip-geçmeme noktasında karar almayı gerektirir. Bireylerin bu belirsizliklerle baş edebilmesi ön bilgiye sahip olması ve motivasyonun varlığı ile mümkündür (Kauffman, 2017). Girişimcilik eğitiminin verilmesi gerektiğine dair düşünceler (Selanik Ay ve Acar, 2016) girişimci bireyler yetiştirme sürecinin kurumsallaşmasıyla ilişkilidir. Söz konusu kurumsallaşma okullarda verilen girişimcilik eğitimi ile açıklanabilir. Girişimcilik becerilerinin gelişmesi için de okulların uygun koşullara sahip olması önemlidir. Devlet politikaları, destek programları, teşvik uygulamaları ile eğitimde girişimcilik becerisini geliştirilmeye yönelik adımlar atılmaktadır. Bu sayede ülkelerin ekonomisine katkıda bulunulabileceği söylenebilir (Tarhan, 2019).

Girişimcilik özelliklerini etkileyen çok sayıdan bireysel ve çevresel faktörden bahsedilmektedir. Bireylerin eğitim düzeyi, aile geçmişi, piyasanın fırsatları ve girişimci bireylerin kişilik özellikleri olmak üzere girişimcilik davranışlarını etkileyen değişkenlerden bahsedilebilir (Gürol ve Atsan, 2006). İlkokuldan itibaren eğitim sistemine entegre edilen girişimcilik, öğrencilerin yenilikçilik potansiyelini geliştirmek için gerekli niteliklerin ve becerilerin kazanılmasında önemli bir rol oynar (de Pablo Valenciano vd., 2019). Aynı zamanda eğitim alanında, yeniliği getiren bireyler de “girişimci” olarak kabul edilir ve eğitim liderleri olarak tanımlanırlar. Eğitim girişimcileri, değişimleri başlatan, değişimlere tepki veren ve motivasyonu yüksek bireylerdir (Lăcătuș ve Stăiculescu, 2016). Sosyo-ekonomik ve siyasi açıdan bakıldığında, “girişim kültürü”nün oluşması, toplumdaki ekonomik sorunların çözümüne ilişkin önemli bir adımdır. Girişimci kültürde yetişmiş bireyler, ekonomik refah, istihdam ve kaliteli yaşam için katkı sağlayan paydaşlar haline gelmektedirler (Matlay, 2005).

Literatürde ilköğretim (de Lourdes Cárcamo-Solís vd., 2017; Oosterbeek, vd., 2010; Yurtseven, 2020), lise (Aggarwal ve Shrivastava, 2021), üniversite (Bulut ve Aslan, 2014; Roslan vd., 2022; Özdemir, 2016) düzeylerinde girişimcilik konusunun analiz edildiği çalışmalara rastlanmıştır. Yaman (2023) ise okul öncesinde ise girişimcilik konusunu sosyal girişimcilik açısından ele alınmıştır. Aynı zamanda farklı alanlarda eğitim programlarında girişimciliği ele alan çalışmalara (Göktaş ve Parmaksız, 2019; Hoti vd., 2024; Kleppe, 2002; Tiberius ve Weyland, 2024; Yurtseven vd., 2021) da bulunmaktadır. Ayrıca bu konuda gerçekleştirilen sistematik taramalar (Amalia ve von Korflesch, 2021; Carpenter ve Wilson, 2022) konuya ilişkin eğilimlerin ortaya konulması açısından önemlidir.

Bu çalışmalar dışında girişimcilik ve yaratıcılık (Camacho-Miñano ve del Campo 2017; Hidayatulloh ve Ashoumi, 2022; Osmani vd., 2022; Shi vd., 2020), girişimcilik ve problem çözme (Bianchi ve Verganti, 2021; Hyytinen, 2021; Hsieh vd., 2007; Kim vd., 2018) ilişkisini ele alan çalışmalar da düşünme becerileri açısından konunun ele alındığını kanıtlamaktadır. Ayrıca Kaya-Capocci ve diğerleri (2025) ise çalışmalarıyla STEM (Science-Fen, Teknoloji-Technology, Mühendislik-Engineering ve Matematik-Mathematics) eğitimini girişimcilik bağlamında ele alarak problem çözme becerisinin gelişimine odaklanmıştır.

Literatür taramasıyla anlaşıldığı üzere girişimcilik disiplinlerarası bir konu olarak farklı alanlardan araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenecek olan “girişimci eğitim ekosistemi” kavramı ise son yıllarda sıklıkla çalışan bir konu olarak gündemdedir (Belitski ve Heron, 2017; Liu vd., 2021; Sheng ve Wang, 2022; Wang vd., 2021). 21.yy becerilerinden biri olan girişimciliğin önemi ve bu açıdan girişimci bireylere duyulan ihtiyaç eğitim sistemine entegre edilmiş girişimcilik becerisinin önemini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında girişimcilik ve eğitim arasındaki ilişkiye odaklanılmasının bir gerekçesi de bu husustur. Bu çalışmanın amacı, çok disiplinli bir alan olan girişimciliğin eğitim-girişimcilik ilişkisi, eğitimin girişimci bireyler yetiştirilmesindeki rolü ve girişimci eğitim ekosistemi konularının analiz edilmesi olarak belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada geleneksel derleme (traditional review) yöntemiyle girişimcilik literatürü incelemiştir. Girişimcilik, girişimcilik ve eğitim ve girişimci eğitim ekosistemi anahtar kavramları odağında çeşitli veri tabanlarında (ERIC, Web of Science, Scopus, Eric ve Google Scholar) gerçekleştirilen tarama ile girişimcilik konusu “eğitim” perspektifinden ele alınmıştır. Özellikle “girişimci eğitim ekosistemi” kavramıyla ilgili çalışmaların sınırlı olması çalışmanın bu kavram ekseninde yürütülmesi noktasında fikir sağlamıştır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Bir Kavram Olarak “Girişimcilik”

Ekonomik, sosyal ve kültürel olarak rekabetin her yeni günde yeni bir boyut kazandığı bilinmektedir. Bu ortamda bireylere yönelik beklentiler ve sahip olması istenen niteliklerde de değişimler görülmektedir (Balçın, 2024). Bu açıdan 21.yy. becerilerinden biri olan girişimciliğin son yıllarda daha da önemsenmektedir. “Girişimcilik” akademik açıdan çok köklü bir geçmişe sahiptir (Audretsch, 2012). Girişimcilik alanında 'girişimcilik' terimine ilişkin tek ve herkes tarafından kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır.

Temelde ekonomi alanına özgü olan “teşebbüs” kavramı günümüzde girişim ve “müteşebbis” kavramı ise girişimci olarak kullanılmaktadır. Girişim (enterprise) bir işi yapmak üzere eyleme geçme, girişimci (entrepreneur) ise bu durumda girişken bir şekilde rol almak isteyen kişi olarak

tanımlanabilir. Aytaç ve İlhan’a (2007) göre ekonomik kaynakların kullanıma ilişkin bireylerin eylemleri ya da eylemde bulunma durumlarıdır. Say (1816) girişimciyi “Tüm üretim araçlarını bir araya getiren ve ürünlerin değerinde... kullandığı tüm sermayenin yeniden oluşumunu, ödediği ücretlerin, faizin ve kiranın değerini, ayrıca kendisine ait olan kârı bulan kişi” olarak tanımlamıştır (Say, 1816, s.28–29’dan akt. Dana, 2007).

Daha genel bir perspektiften, Sijde ve diğerleri (2008) ise girişimciliği “fırsatları gerçekleştirme süreci” veya “yetkinlikler kümesi” olarak tanımlanmaktadır. Girişimci birey profili ise “Gerekli durumlarda ilk adımı cesurca atan bir kişilik gösterir” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2024, s.8). Bu açıdan girişimci bireyler, bir iş-fırsat ya da faaliyeti gerçekleştirmeye yönelik olumlu bir tutuma sahiptir. Aynı zamanda hızlı karar alma becerisine sahiptir. Girişimcilik yeteneği, yenilikçi olma, yaratıcı olma, risk alma ve onları yönetmek, yapabilirim düşüncesine sahip olmak ve fikirleri gerçekleştirme dürtüsüne sahip olmak” (Department for Education, 2010, s.6) olarak tanımlanmıştır. Bu yeteneğin geliştirilmesi eğitimle mümkün olabilir. Holland’a (1997) göre girişimci kişilik tipi, “Birlikte çalıştıkları kişilere etki etmeyi ve yönlendirmeyi seven, liderlik ve konuşma yetenekleri olan kişilerdir. Kişiler arası etkileşimlerde ve finansa yönelik çalışmalarda risk almaktan ve rekabetten hoşlanırlar” (Zel, 2001). Bazı kişiler diğerlerine göre daha girişimci özelliklere sahip olarak doğarsalar da girişimcilik becerilerinin geliştirilebileceği unutulmamalıdır.

Girişimcilik ekonomik boyutu olan bir kavram olmasının yanında sosyal fayda sağlayan bir olgu olarak da tanımlanmıştır. Sosyal fayda sağlama açısından girişimcilik zihinsel değişim oluşturma süreci olarak ifade edilmekte ve bu boyutuyla sosyal girişimcilik kavramı ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2014). Sosyal girişimciler, çevreye karşı duyarlı davranırlar ve yardım amaçlı faaliyetlerde bulunurlar (Nurullayevna ve Axadovna, 2025). Anlaşılabileceği üzere sosyal fayda sağlamaya yönelik girişimcilik eğitimi, okul öncesinden yükseköğretime okullarda sosyal girişimci yetiştirmeye katkı sağlamaktadır.

3.2. Eğitim ve Girişimcilik

Neck ve Greene’ne (2011) göre girişimcilik, karmaşık, kaotik ve doğrusal olmayan bir süreçtir. Eğitimciler, öğrencilerin keşfe dayalı düşünme ve uygulama becerilerini geliştirerek, belirsizliğin yüksek olduğu ortamlarda başarılı olmalarını sağlamalıdır (Neck ve Greene, 2011, akt. Carpenter ve Carpenter, 2021). Bu nedenle eğitim ortamında başarılı ve iş hayatlarında üretken bireyler olmaları için eğitimde girişimciliğin önemine vurgu yapılmaktadır. Ülkelerin ekonomik anlamda kalkınması ve gelişimin sürdürülebilmesi açısından bireylerin girişimci özelliklere sahip olması önemlidir. Girişimci bireyler, değişen koşullara adapte olma ve ekonomiye katkı sağlama özellikleri ile ülkelerinin gelişmelerinde pay sahibidir. Bu sayede ülkeleri için ekonomik bir değer de oluşturmaktadırlar (Durukan, 2006). Girişimci bireyler yetiştirmeye yönelik gerçekleştirilen girişimcilik eğitimi, çok disiplinli, dinamik ve gelişim aşamaları olan karmaşık bir alandır. Farklı düşünce ekolleri, girişimciliğin çeşitli yönlerini ortaya koyarak öğrencilere farklı bağlamlarda yenilik yapma becerisi kazandırmayı hedeflemektedir. İşletme, ekonomi, hukuk, psikoloji, teknoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerin entegrasyonu, girişimcilik eğitiminde bütüncül bir öğrenme ortamı sağlamaktadır (Dobra-Constantinescu vd., 2024). Girişimciliğin disiplinlerarası bir alan olması nedeniyle bireylerin çok yönlü gelişimine ihtiyaç duyulduğundan söz edilebilir.

Özellikle gelişen ekonomiler için girişimciliğin desteklenmesi, ekonomik gelişim ve fırsatların değerlendirilmesi açısından önemlidir. Girişimcilik ile ilgili eylemler kalkınmaya yönelik faaliyetlere kaynaklık etmektedir. Ayrıca istihdamın artmasına da girişimcilik faaliyetleriyle ilişkilidir. Girişimciliğin pozitif özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bireylerin girişimciliğe teşvik edilmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2012). Girişimcilik, öğrencilerin hem

sosyal yaşamlarına hem de iş bulma süreçlerine katkı sağlayan önemli bir beceridir. Öğretmenlerin sınıf içinde girişimciliği destekleyici etkinlikler yapması önemlidir. Ayrıca sınıf dışında bu becerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalar da ortaya konulmalıdır (Selanik Ay ve Acar, 2016). Girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalar eğitim programlarında yer alsa da bu becerinin kazandırılması için okul dışı zamanlarda yapılan etkinliklerin de faydalı olacağı söylenebilir.

Girişimcilik okullarda ve okul dışı ortamlarda farklı yöntem ve tekniklerden yararlanılarak öğretilmektedir. Martin ve Iucu (2014) Avrupa’da girişimciliğin öğretilmesine yönelik dört farklı yol izlendiğini belirtmektedir:

- Teorik bir ders olarak girişimcilik becerisi ve teknik bilginin öğretilmesi,
- Program dışı bir konu olarak gönüllüğe dayalı uygulamaların gerçekleştirilmesi,
- Programda yer alan resmi bir ders yoluyla girişimcilik ile ilgili becerilerin geliştirilmesi,
- Kamu veya özel sektör aracılığıyla yetişkin eğitim kursunun düzenlenmesidir.

Girişimciliğin öğretilebileceği anlayışı doğrultusunda farklı yöntem ve tekniklerden faydalanılmaktadır. Bu durum girişimcilik eğitiminde tek bir yöntem olmadığını da hatırlatmaktadır. Girişimcilik fenomenin net bir tanımının olmaması durumu girişimcilik eğitimi için de geçerlidir (Bulut ve Aslan, 2014). Girişimcilik eğitime yönelik kavramsal karmaşa eğitimciler açısından belirsiz bir süreç işaret etmektedir. Temelde dikkat edilmesi gereken ise girişimcilik eğitimi ile girişimci ruhun desteklenmesidir (Tarhan, 2021). Örneğin üniversitelerde girişimcilik eğitimi ile ilham verilen öğrenciler, girişimcilğe yönelik kariyer planı oluşturma noktasında istekli olabilirler (Dalboy vd., 2023). Girişimcilik eğitimin doğasında herhangi bir fırsat oluştuğunda bireyin harekete geçebilmesine ilişkin içsel motivasyona sahip olması yer almaktadır. Pek çok araştırmacı, üniversitelerin mezunları girişimcilğe yönlendirme konusundaki rolüne odaklanmıştır (Barba-Sánchez vd., 2022; Kuckertz ve Wagner, 2010; Lu vd., 2021; Zhang vd., 2014). Temelde girişimci üniversite anlayışı, bilgi paylaşımını merkeze alan süreçleri öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda üniversitelerin, geleneksel eğitim programlarını ve öğretim yaklaşımlarını yeniden yapılandırmaları gerekmektedir. Böylece, öğrencilerin fikir üretiminden başlayarak bu fikirleri geliştirme, iş modeli oluşturma ve ticarileştirme aşamalarına kadar ilerledikleri girişimcilik odaklı bir öğrenme ortamı desteklenmiş olacaktır (Secundo vd., 2021).

3.3. Bir Süreç Olarak Girişimcilik ve Girişimciliğin Geliştirilmesi

Beceriler, yalnızca bireyin temel ve doğuştan gelen yetenekleriyle sınırlı değildir. Beceriler, eğitim, pratik ve deneyim yoluyla geliştirilmesi gereken performans nitelikleri olarak kabul edilmektedir (Adeyemo, 2009). İşlek ve Yeşilpınar Uyar’a (2024) göre girişimcilik birçok üst düzey düşünme becerisiyle ilişkilidir. Örneğin yaratıcılık, problem çözme ve analitik düşünme gibi becerilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Girişimcilik eğitimi ve 21.yy. becerileri bağlamında beşeri sermayenin geliştirilmesinde ana unsur öğrencilerdir (Ghafar, 2020).

Farklı eğitim kademelerinde bireylerde girişimci özelliklerin geliştirilmesine yönelik süreçler yürütülmektedir. Örneğin birçok Avrupa ülkesi ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) uygulanan “Junior Achievement Young Enterprise student mini-company (SMC)” programıyla başarılı sonuçlar elde edildiğine dair kanıtlar vardır (European Commission, 2006) Üniversiteler ise girişimcilik anlayışının kazandırıldığı, yeni fikirlerin keşfedildiği ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesini sağlayan eğitim kurumlarındandır. Bireylerin ekonomik hayata katılımları için iş bulmaları ve girişimci bir anlayışla iş olanakları üretmeleri de beklenmektedir. Anlaşılabilirliği gibi girişimcilik eğitimi, girişimci bir anlayış kazandırma ve

girişimcilikle ilgili becerilerin geliştirilmesine yönelik bir programdır (Saputra vd., 2023). Girişimcilik eğitime yönelik eğitim programları, girişimcilik becerilerinin öğretilmesi için öğretmenlere rehberlik edecektir. Özellikle girişimciliğin kompleks yapısı, girişimcilik eğitiminin belli bir plan dahilinde yürütülmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Yurtseven'e (2020) göre ilköğretim düzeyinde girişimciliğin, girişimcilik kavramının doğasında yer alan ekonomik süreçlerle ilişkilendirilmemesi gerekmektedir. İlköğretimde girişimciliğin içeriği, yeni fikirler üretme, fırsatları değerlendirme, değişimler yapma, başarı duygusunun hissedilmesi, cesaretle birlikte risk alarak hedeflere ulaşma, kararlı ve sabırlı olma ve çeşitli etkinlikler ortaya koyma gibi becerileri içermektedir. 21. yy becerilerinden yaşam ve kariyer becerisi de yine profesyonel girişimcilik ile ilişkili kavramlar olarak dikkat çekmektedir (Budi ve Farcis, 2021). Girişimcilik becerisi, bireylerin iş kurma, yeni fırsatlar yaratma ve yenilikçi çözümler geliştirme yeteneğidir. Bu beceri, girişimci bir zihniyetin gelişmesi ve uygulanması için gerekli olan çeşitli temel bileşenlerden oluşur. Girişimcilik becerisinin temel bileşenleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Girişimcilik Becerisi Temel Bileşenleri

Bileşenler	Kaynak
Yaratıcılık ve İnovasyon	Schumpeter (1934)
Risk Alma ve Belirsizlikle Baş Etme	Knight (1921)
Karar Verme ve Problem Çözme	Drucker (1985)
İletişim Becerileri	Gartner (1988)
Liderlik ve Takım Yönetimi	Kuratko (2007)
Finansal Okuryazarlık	Timmons (1999)
Ağ Kurma ve İlişki Yönetimi	Granovetter (1973)
Esneklik ve Öğrenmeye Açıklık	Sarasvathy (2001)

Tablo 1'de girişimcilik becerisini oluşturan temel bileşenler kaynaklarıyla birlikte sunulmuştur. Girişimciliğin temel bileşenlerinin, karmaşık bir beceri seti olduğu söylenebilir. Ayrıca bu beceriler farklı alanlarda yetenekler setini de kapsamaktadır. Bu beceri seti, girişimci bireylerin eğitiminde bir referans noktasıdır. Başka bir ifade ile girişimci bireylerin yetiştirilmesine yönelik programlar açısından bir rehberdir. Her bir bileşen kendi içinde bir dizi alt bileşen içerebilir. Yaratıcı düşünme ve inovasyon, bireyin yeni ve orijinal fikirler ve çözümler üretme becerisidir. Sorunlara çeşitli açılardan bakmayı ve sorunları fırsata çevirerek yenilikçi çözümler üretmeyi sağlar. Bu beceri analiz, beyin fırtınası, araştırma ve değerlendirme gibi becerileri içerir.

3.4. Girişimci Eğitim Ekosistemi Nasıl Oluşturulabilir?

Girişimci ekosistemi kavramı uzun yıllardır kullanılıyor olsa da girişimci eğitim ekosistemi (entrepreneurship education ecosystem) kavramı Brush'un (2014) "Exploring the Concept of an Entrepreneurship Education Ecosystem" (Girişimcilik Eğitimi Ekosistemi Kavramının Keşfi) isimli çalışmasında yer almıştır. Brush, bu çalışmasıyla okulların içsel girişimciliğin eğitim ekosistemlerini geliştirmede üstlenebileceği çeşitli rollere ilişkin sınıflandırmalarda bulunmuştur. Girişimciliğin öğretilebileceği ön bilgisiyle öncelikle bilinmesi gereken, girişimciliğin yaparak-uygulamada- gelişen bir beceri olduğudur (Sijde vd., 2008). Bu açıdan eğitimciler, öğrencilerin girişimciliğe dair gerçek deneyimler elde etmesine odaklanmalıdır. Ayrıca girişimci eğitim ekosisteminin oluşması için girişimcilikle ilgili beceriler okullarda derslere entegre edilmelidir (Balçın, 2024).

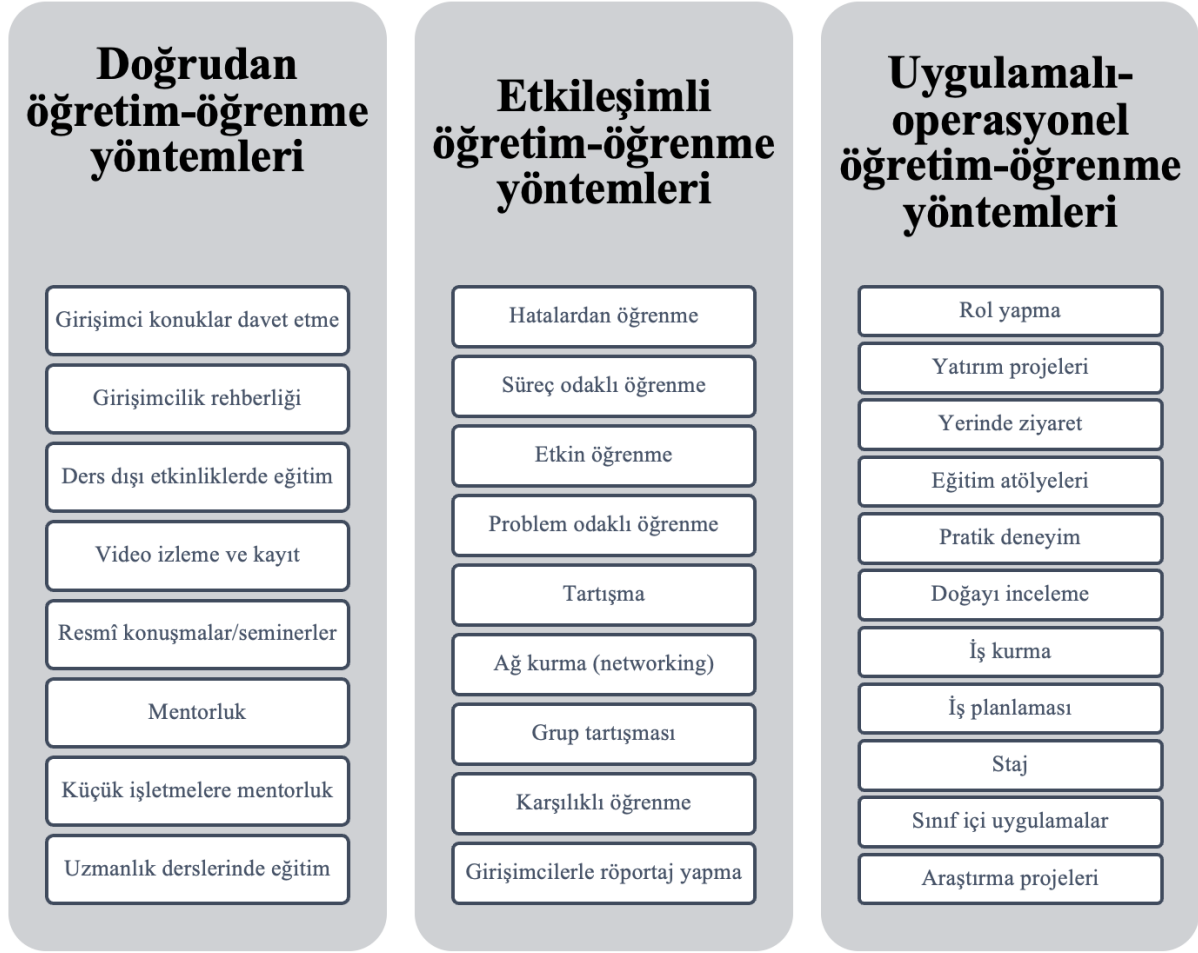
"Girişimcilik ekosistemi" hem akademik alanda hem de politika yapımcılar tarafından tartışmalı bir konu olarak gündemdedir (Cansız vd., 2018). Isenberg (2010), girişimcilik ekosistemlerini

daha ayrıntılı olarak ele almış ve “girişimcilik ekosistemlerini”; müşteriler, sermaye piyasası, liderlik ve kültür gibi somut ve soyut unsurlardan oluşan, karmaşık şekillerde organize olmuş ve girişim yaratımı ile girişimcilik gelişimiyle etkileşim halinde olan organik bir sistem olarak tanımlamıştır. Bilindiği üzere girişimcilik kavramının kökeni ekonomiye dayanmaktadır. Bu neden Isenberg girişimcilik ekosistemi kavramını ekonomik bir bakış açısıyla açıklamaktadır.

Avrupa Birliği’nin (AB) Yeni Beceriler Gündemi, daha dijital ve daha yeşil bir ekonomiye doğru gerçekleşen ikiz dönüşümler için gerekli becerileri ortaya koymuştur. Bu kapsamda STEM mezunlarının sayısını artırmak, girişimcilik ve çapraz becerileri teşvik etmek ve tüm vatandaşların yaşam boyu beceriler kazanmasına yardımcı olmak amacıyla öngörülen eylemleri içermektedir (European Committee of the Regions vd., 2016). Bütüncül bir perspektiften girişimcilik ile ilgili becerilerin desteklendiği bir ortamın oluşturulması temelde girişimci bir eğitim ekosistemi oluşması için önemlidir. Bireylerin doğdukları ve yaşamlarını sürdürdükleri sosyal çevre, girişimcilik özellikleri ile birebir ilişkilidir. Bulundukları toplumsal, teknolojik, ekonomik yapı ve eğitim sistemi bireylerin girişimci düşünceye sahip olup olmamaları noktasında belirleyici olmaktadır (Ersoy, 2010). Bireylerin bulundukları sosyal çevre içinde girişimci eylemlerinin ne kadar desteklendiği ve teşvik edildiği girişimcilik becerilerinin gelişmesinde önemlidir. Her ne kadar girişimcilik öğretilerle denilse de önemli olan husus girişimci bir tavırla atılan adımlar olarak ifade edilebilir.

Eğitim alanında girişimciliğin desteklendiği okul ve sınıflar girişimciliği önemseyen eğitimcilerle mümkün olabilir. Girişimciliğin desteklendiği sınıf atmosferi, girişimci eğitim ekosisteminin ortaya çıkmasına kaynaklık etmektedir. Girişimci ekosistem, girişimciliği önemseyen bir lider olarak öğretmen rehberliğinde öğrencilerin girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyet ve etkinliklerle sağlanabilir. “Bir okulun ekosistemdeki rolünü, faaliyetlerin (müfredat, ders dışı etkinlikler ve araştırma) ne ölçüde birbiriyle bağlı ve uyumlu olduğu, okulun altyapısı, kaynakları ve kültürü gibi boyutlara ne derece güçlü bir şekilde bağlılık gösterdiği belirler” (Brush, 2014). Programın uygulayıcısı olan öğretmen programla uyumlu bir şekilde dersleri organize ederken, öğrenme-öğretme sürecinin dizaynında ve öğrenci merkezli bir anlayışla uygulamalarını gerçekleştirir. Aynı zamanda alternatif ölçme ve değerlendirme metotlarıyla girişimciliğin gelişmesine katkı sunulabilir. Girişimcilik öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir beceri olarak değerlendirildiğinde eğitim ortamlarında buna uygun koşullar oluşturulduğu takdirde ilerleyen yıllarda bireylerin girişimci faaliyetler içinde bulunma durumları etkilenmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak iş kurma faaliyetlerinin istikrarlı bir şekilde artması hem toplumsal refah hem de ekonomik kalkınma için gereklidir (Ahmed vd., 2020).

Eğitim sistemi içinde öğretmenlere ve okullara tanınan özerklik ile girişimcilik eğitimi okullarda farklı şekillerde uygulanmaktadır. Okullardan bazıları girişimcilik eğitimi göz ardı ederken bazı okullar ise şirketlerle kurulan iş birlikleri ile iş dünyasının tanıtılması çalışmalarına önem vermektedirler (Mei vd., 2020; Sommarström vd., 2021). Bir başka ifadeyle öğrencilerde girişimcilik anlayışının yerleşmesi ve gelişmesi okulun girişimcilik kavramına atfettiği önemle ilişkilidir. Esmi ve diğerleri (2015), girişimcilikte “doğrudan”, “etkileşimli” ve “uygulamalı-operasyonel” öğretim-öğrenme yöntemlerinin kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu üç öğretim-öğrenme kategorisi Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Girişimcilikte Öğretim-Öğrenme Yöntemleri

Not. Kaynak: Esmi, K., Marzoughi, R., & Torkzadeh, J. (2015). *Teaching learning methods of an entrepreneurship curriculum. Journal of Advances in Medical Education & Professionalism*, 3(4), 172–177, s. 174. Uyarlanmıştır.

Şekil 1’de girişimcilik eğitimi veya genel olarak yenilikçi öğrenme ortamlarında kullanılan öğretim-öğrenme yöntemleri üç temel kategori altında sınıflandırılmıştır. Bunlar; doğrudan, etkileşimli ve uygulamalı-operasyonel olarak sıralanır. Bu açıdan bireylerin girişimcilik becerilerini geliştirilmeye yönelik her bir kategori farklı öğretim-öğrenme yaklaşımlarını göstermektedir. Doğrudan öğretim-öğrenme yöntemleri öğretmen/eğitimci/uzman rehberliğinde öğrencilere ilham kaynağı olma, vizyon kazandırma ve konuya ilişkin genel bilgiler kazandırma amacıyla yürütülen bir süreci anlatmaktadır. Temelde öğrenciye doğru bilgi aktarımı mevcuttur.

Etkileşimli öğretim-öğretme yöntemlerinde öğrencinin süreçte aktif bir şekilde yer alarak üst düzey düşünme becerilerinin gelişiminin de desteklendiği ortam oluşmaktadır. Etkileşimli öğretim-öğrenme yöntemlerinden yararlanıldığı takdirde öğrenciler tartışma, iş birliği ve karşılıklı öğrenmeye dayalı bir süreç deneyimleyeceklerdir.

Uygulamalı-operasyonel süreçlerde öğrenciler gerçek yaşamı tecrübe etme yoluyla girişimcilik becerilerini uygular ve deneyimler elde ederler. Bu üç kategoride yer alan yöntemlerin dengeli ve etkili bir şekilde yürütülmesi öğrencilerin girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Şekil 1’de aktarılan öğretim-öğretme yöntemlerinin girişimci eğitim ekosistemleri için önemli unsurlardan olduğunu dikkate almak gerekmektedir.

Girişimcilik eğitim ekosisteminin oluşması için birçok bileşenin etkisi, etkileşim, bileşenler arasındaki denge ve sürekliliğin sağlanması gerekmektedir. Cansız (2013) girişimcilik ekosistemini oluşturan altı farklı gereksinimden bahsetmektedir. Oysaki bunlardan yalnızca ikisinin eğitim ile bireylere kazandırılabilmesi mümkündür “girişimcilik kabiliyetleri” ve “kültür”. Okullarda verilen girişimcilik eğitiminin temelinde de aslında bu girişimcilik becerisini kazandırma ve girişimciliğe ilişkin bir kültür oluşturma yer almaktadır.

Eğitim ile girişimci eğitim ekosisteminin oluşturulması için AB komisyonu girişimcilik eğitiminde;

- Daha fazla faydalanma için referans modeller yaratacak Avrupa projelerine, teklif çağrılarını yoluyla fon sağlanması,
- AB düzeyinde iyi uygulama ve deneyimlerin değişimini teşvik etmek,
- Politika yapıcılar ve uygulayıcılar için atölyelerin düzenlenmesi,
- Politika yapıcılara ve diğer paydaşlara yardım ağı,
- Avrupa’daki mevcut iyi uygulamalara dayalı kılavuzların yayınlanması ve
- Çalışmaların, göstergelerin ve veri toplamanın yayınlanması gibi faaliyetler yürütmesi gerektiğini belirtmektedir (European Commission, 2020).

Girişimci eğitim ekosistemi, girişimciliğin desteklendiği bir okul ortamının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ekosistemin oluşturulması için, eğitim kurumları, öğrencileri girişimcilik becerilerini kazandıracak programlar geliştirmeli, girişimciliği önemseyen öğretmenler öğrenme sürecini düzenlemeli ve tüm paydaşlar arasında iş birliği sağlanmalıdır. Yaratıcı ve yenilikçi bir eğitim anlayışının oluşması bu sayede gerçekleştirilebilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Teknolojinin hızla ilerlediği, yapay zekanın geliştiği ve birçok alanda etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda bireylerin yeni fırsatlar oluşturma ve yenilikçi eylemlerde bulunmaları gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Teknoloji ve yapay zekanın birçok iş alanında yer alması ve çeşitli iş kollarının önünde engel oluşturulduğu yüzyılda, proaktif, iş fırsatları oluşturan ve bu fırsatları değerlendirebilen bireylere duyulan ihtiyacın dikkatle analiz edilmesi gerekmektedir.

“Girişimcilik faaliyetlerinin hızlandırılması, her zaman bir ülkenin sosyo-ekonomik kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşmasının ayırt edici özelliği olmuştur” (Ghafar, 2020). Girişimciliğin geliştirebilir nitelikte bir beceri olduğu bilindiğinden bu becerinin geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin şekillendirilmesi gerekmektedir. Okul öncesinden başlamak üzere yükseköğretimde ve hatta yetişkin eğitiminde girişimciliğe teşvik edilmesi gerekmektedir. Girişimci özelliklerinin geliştirilmesi açısından eğitim süreçlerine entegre edilecek etkinler ve ayrıca girişimci eğitim programlarıyla girişimci bireyler yetiştirilebilir. Bu sayede okulda bir yandan girişimci yeteneklerin geliştirilmesi desteklenirken bir yandan da bu becerilerin gelişme ortamı için bir okul kültürünün oluşmasına katkı sunacaktır.

Girişimcilik sürecinin merkezinde yer alan girişimci birey, çeşitli fırsatlar arar, orijinal fikirlere sahiptir ve eyleme geçme noktasında başlatıcı konumdadır. Girişimci süreçte yer alan bireylere liderlik eder, sorunlara çözüm üretir ve çevresindekileri motive edicidir. Ülkenin maddi kaynaklarının etkili ve yerinde kullanılması açısından girişimcilik potansiyelinden yararlanılması gerektiği de bilinmektedir. Chavda (2022) girişimciliği ekonomik kalkınmanın omurgası olarak tanımlamaktadır. Doran ve diğerleri (2018), yüksek gelirli ülkelerde girişimcilik tutumlarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini, buna karşılık orta ve düşük gelirli ülkelerde girişimcilik faaliyetlerinin kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) üzerinde olumsuz bir etki yarattığını ortaya koymaktadırlar. Bu açıdan girişimcilik faaliyetleri

yalnızca bir eylem içinde yer alma durumu değil aynı zamanda ekonomik kalkınmanın itici güçlerindendir.

Girişimci birey, bir strateji belirlerken aynı zamanda girişimin misyonunu, değerlerini ve kültürünü korumaya yönelik adımlar atmaktadır. Girişimci bireyin, insanî enerjisi, azmi ve canlılığı olmadan, en iyi fikirler bile bol kaynak ve personelle desteklense dahi ya başarısız olur ya da hiç hayata geçemez. Tıpkı müzikal, bilimsel ya da atletik yeteneğin tek başına büyük başarıyı garanti etmemesi gibi; farkı yaratanın yaratıcılık, bağlılık, kararlılık, liderlik, kazanma tutkusu ve ekip kurma becerileri olduğu da bilinmektedir (Timmons vd., 2003). Bireylerin potansiyel, yetenek ve becerilerinden tam anlamıyla yararlanabilmesi için girişimcilik becerisiyle desteklenmesi faydalı olacaktır. Din ve diğerleri (2016) de çalışmalarıyla girişimcilik eğitim programının üniversite öğrencilerin girişimcilik becerilerini geliştirmede faydalı olduğunu tespit etmişlerdir. Bu açıdan girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine yönelik programlar toplumların ihtiyaç duyduğu girişimci becerilerin yetiştirmesinde etkilidir.

Sonuç olarak, girişimcilik olgusu eğitim alanında yalnızca bireysel beceri kazandırma süreci olarak değil, aynı zamanda çok paydaşlı ve çok katmanlı bir ekosistem yaklaşımı çerçevesinde ele alınmalıdır. Suguna ve diğerleri (2024) iyi tasarlanmış girişimcilik eğitimiyle sosyal sorumluluk sahibi girişimciler yetiştirmede, toplulukları güçlendirmede ve uzun vadeli istihdam fırsatları yaratmada oynadığı kritik rolü ortaya koymaktadırlar. Girişimci eğitim ekosistemi; öğrenciler, öğretmenler, eğitim kurumları, politika yapıcılar, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında sürdürülebilir iş birliklerine dayalı, etkileşim odaklı bir yapı ortaya koymalıdır. Bu yapı, girişimcilik kültürünün eğitim süreçlerine entegrasyonu yoluyla yaratıcı düşünme, yenilikçilik ve problem çözme gibi becerilerin geliştirilmesini de mümkün kılacaktır. Dolayısıyla, eğitim sistemlerinde girişimci yaklaşımların benimsenmesi, bireysel ve toplumsal anlamda girişimcilik ekosistemini destekleyici bir unsur haline gelecektir. Gelecek çalışmalarda, bu ekosistemin daha kapsayıcı, esnek ve etkili biçimde yapılandırılmasına yönelik bütüncül stratejilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Girişimci eğitim ekosistemlerinin oluşturulması için;

- Bu çalışmada derleme yöntemiyle konu incelenmiştir. Gelecekte farklı araştırma yöntemleriyle (nicel, nitel ve karma) konunun derinlemesine araştırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Girişimcilik bilincinin oluşturulması,
- Girişimcilik odaklı eğitim modellerinden (STEAM, Maker hareketi, sosyal girişimcilik eğitimleri) yararlanılması,
- Girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi için çeşitli online platformlarının (Udemy, Coursera vb.) yaygınlaştırılması,
- Uygun ekosistemin oluşması için öğretmen yetiştirme programlarının girişimcilik becerisinin kazandırılmasına yönelik derslerle zenginleştirilmesi,
- Eğitim programlarının girişimcilik becerisi ile ilgili üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasına için uygun faaliyet ve etkinliklerle desteklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adeyemo, S. A. (2009). Understanding and acquisition of entrepreneurial skills: a pedagogical re-orientation for classroom teacher in science education. *Journal of Turkish Science Education*, 6(3), 57-65.
- Aggarwal, A., & Shrivastava, U. (2021). Entrepreneurship as a career choice: impact of environments on high school students' intentions. *Education+ Training*, 63(7/8), 1073-1091. <https://doi.org/10.1108/ET-07-2020-0206>
- Ahmed, T., Chandran, V. G. R., Klobas, J. E., Liñán, F., & Kokkalis, P. (2020). Entrepreneurship education programmes: how learning, inspiration and resources affect intentions for new venture creation in a developing economy. *The International Journal of Management Education*, 18(1), 100327. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.100327>
- Alparslan, A., Bozkurt, Ö. Ç., & Aydoğdı, A. (2017). Etkin bir girişimcilik eğitim içeriği tartışması: Akademisyenler, girişimciler ve öğrenciler üzerinde saha araştırmaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), 51-63. <https://doi.org/10.31200/makuubd.336182>
- Amalia, R. T., & von Korfflesch, H. F. (2021). Entrepreneurship education in Indonesian higher education: mapping literature from the country's perspective. *Entrepreneurship Education*, 4(3), 291-333. <https://doi.org/10.1007/s41959-021-00053-9>
- Audretsch, D. (2012). Entrepreneurship research. *Management Decision*, 50(5), 755-764. <https://doi.org/10.1108/00251741211227384>
- Aytaç, Ö., & İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimci kültür: Sosyolojik bir perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 101-120.
- Balçın, M. D. (2024). *Fen, mühendislik ve girişimcilik temelli etkinliklerin ortaokul öğrencilerinin mühendisliğin doğası anlayışları, girişimcilik becerileri, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliklerine etkisi*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Barba-Sánchez, V., Mitre-Aranda, M., & del Brío-González, J. (2022). The entrepreneurial intention of university students: An environmental perspective. *European research on management and business economics*, 28(2), 100184. <https://doi.org/10.1016/j.iedeen.2021.100184>
- Belitski, M., & Heron, K. (2017). Expanding entrepreneurship education ecosystems. *Journal of Management Development*, 36(2), 163-177. <https://doi.org/10.1108/JMD-06-2016-0121>
- Bianchi, M., & Verganti, R. (2021). Entrepreneurs as designers of problems worth solving. *Journal of Business Venturing Design*, 1(1-2), 100006. <https://doi.org/10.1016/j.jbvvd.2022.100006>
- Binks, M., Ken Starkey, K., & Mahon, C. L. (2006) Entrepreneurship education and the business school, *Technology Analysis & Strategic Management*, 18(1), 1-18. <https://doi.org/10.1080/09537320500520411>
- Brush, C. G. (2014). Exploring the concept of an entrepreneurship education ecosystem. In A. Fayolle (Ed.), *Innovative pathways for university entrepreneurship in the 21st century*

- (pp. 25–39). Emerald Group Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1048-473620140000024000>
- Budi, G. S., & Farcis, F. (2021). Students' critical thinking skills in innovating problem solving in the physics entrepreneurship course. *Berkala Ilmiah Pendidikan Fisika*, 9(1), 39-46. <http://doi.org/10.20527/bipf.v9i1.9517>.
- Bulut, Ç., & Aslan, G. (2014). Üniversitelerde girişimcilik eğitimi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(27), 1-20.
- Camacho-Miñano, M.-M., & del Campo, C. (2017). The role of creativity in entrepreneurship: an empirical study on business undergraduates. *Education + Training*, 59(7/8), 672–688. <https://doi.org/10.1108/ET-08-2016-0132>
- Cansız, M. (2013). *Türkiye'nin yenilikçi girişimcileri teknoloji geliştirme bölgeleri örneği*. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (Temmuz, Yayın No: 2850) https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/T%C3%BCrkiye'nin_Yenilikci_Girisimcileri_Teknoloji_Gelistirme_Bolgeleri_Ornegi.pdf
- Cansız, M., Kurnaz, Z., & Yavan, N. (2018). Girişimcilik ekosisteminde Türkiye için yeni bir araç: Yenilik merkezleri/ağları. *Verimlilik Dergisi*, (4), 7-69.
- Carpenter, A., & Wilson, R. (2022). A systematic review looking at the effect of entrepreneurship education on higher education student. *The International Journal of Management Education*, 20(2), 100541. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100541>
- Carpenter, K., & Carpenter, J. (2021). *Introduction to entrepreneurship*. <https://dlib.neu.edu.vn/server/api/core/bitstreams/b5433510-a30f-4310-8402-90a9cddcfb04/content>
- Chavda, K. (2022). Entrepreneurship as the backbone of economic development: a research model. *International Journal of Advances in Engeneering and Management*, 4(8), 1726-1734. DOI: 10.35629/5252-040817261734
- Dalboy, Z., Abul, A., & Bedük, A. (2023). Y kuşağının girişimcilik eğilimlerinin kişilik özellikleri bakımından incelenmesi: Selçuk üniversitesi İİBF işletme öğrencileri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 26(1), 210-227.
- Dana, L. P. (2007). Toward a multidisciplinary definition of indigenous entrepreneurship. In L. P. Dana & R. B. Anderson (Eds.), *International Handbook of Research on Indigenous Entrepreneurship* (pp.3-8). Edward Elgar Publishing.
- De Lourdes Cárcamo-Solís, M., del Pilar Arroyo-López, M., del Carmen Alvarez-Castañón, L., & García-López, E. (2017). Developing entrepreneurship in primary schools. The Mexican experience of “my first enterprise: entrepreneurship by playing”. *Teaching and Teacher Education*, 64, 291-304. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.02.013>
- de Pablo Valenciano, J., Uribe-Toril, J., & Ruiz-Real, J. L. (2019). Entrepreneurship and education in the 21st century: Analysis and trends in research. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(4), 1-20. <http://dx.doi.org/10.1108/00400910810909018>

- Department for Education (2010). *A guide to enterprise education*. https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/680/1/guide_to_Enterprise_Education.pdf
- Din, B. H., Anuar, A. R., & Usman, M. (2016). The effectiveness of the entrepreneurship education program in upgrading entrepreneurial skills among public university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 224, 117-123. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.413>
- Dobra-Constantinescu, A., Veronica Maier, V., & Mădălina-Alexandra Coțiu, M. A. (2024). Entrepreneurship education In Ivascu, L., & Dragan, F. (Eds.), *Entrepreneurship-Digital Transformation, Education, Opportunities and Challenges*. IntechOpen. (pp.1-20). Doi: 10.5772/intechopen.1003356
- Doran, J., McCarthy, N., & O'Connor, M. (2018). The role of entrepreneurship in stimulating economic growth in developed and developing countries. *Cogent Economics & Finance*, 6(1), 1442093. <https://doi.org/10.1080/23322039.2018.1442093>
- Drucker, P. F. (1985). *Innovation and entrepreneurship: Practice and principles*. Harper & Row.
- Durukan, T. (2006). Düünden bugüne girişimcilik ve 21. yüzyılda girişimciliğin önemi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 25-37.
- Ersoy, H. (2010). Kültürel çevrenin girişimcilik tercihine etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 71-77.
- European Commission (2006). Entrepreneurship education in Europe: fostering entrepreneurial mindsets through education and learning. In: Final Proceedings of the Conference on Entrepreneurship Education in Oslo. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/doc/oslo_report_final_2006_en.pdf
- European Commission (2020). *Commission's actions on entrepreneurship education*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/learn-and-plan-entrepreneurship/entrepreneurship-education/commissions-actions-entrepreneurship-education_en
- European Committee of the Regions: Commission for Social Policy, Education, Employment, Research and Culture, Fondazione FORMIT, Progress Consulting S.r.l, Soldi, R., Cavallini, S., Friedl, J., Volpe, M., & Zuccaro, C. P. (2016). *A new skills agenda for Europe*, Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2863/708323>.
- Gartner, W. B. (1988). Who is an entrepreneur? *Is the wrong question*. *American Journal of Small Business*, 12(4), 11-32. <https://doi.org/10.1177/104225878801200401>
- Ghafar, A. (2020). Convergence between 21st century skills and entrepreneurship education in higher education institutes. *International Journal of Higher Education*, 9(1), 218-229. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n1p218>
- Göktaş, P., & Parmaksız, S. (2019). Bir uygulamalı girişimcilik eğitimi örneği olarak; ağ ve teknoloji odaklı uygulamalı girişimcilik projesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 275-289. <https://doi.org/10.47477/ubed.836675>

- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225331>
- Gürol, Y., & Atsan, N. (2006). Entrepreneurial characteristics amongst university students: Some insights for entrepreneurship education and training in Turkey. *Education+ training*, 48(1), 25-38.
- Hidayatulloh, M. K. Y., & Ashoumi, H. (2022). Creativity and entrepreneur knowledge to increase entrepreneurial intent among vocational school students. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 16(4), 434-439. <https://doi.org/10.11591/edulearn.v16i4.19771>
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of careers (3rd ed.)*. Psychological Assessment Resources.
- Hoti, A., Kasap, S., & Malaj, A. (2024). Fostering entrepreneurial mindset in students: a modular framework for integrating entrepreneurship education into engineering capstone projects. *Journal of Educational and Social Research*, 14, 32-44. <https://doi.org/10.36941/jesr-2024-0004>
- Hsieh, C., Nickerson, J. A., & Zenger, T. R. (2007). Opportunity discovery, problem solving and a theory of the entrepreneurial firm. *Journal of Management Studies*, 44(7), 1255-1277. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2007.00725.x>
- Hyytinen, A. (2021). Shared problem solving and design thinking in entrepreneurship research. *Journal of Business Venturing Insights*, 16, e00254. <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2021.e00254>
- Isenberg, D. (2010). *The big idea: how to start an entrepreneurial revolution*. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2010/06/the-big-idea-how-to-start-an-entrepreneurial-revolution>
- İşlek, Z., & Yeşilpınar Uyar, M. (2024). Bireysel girişimcilik yönelimi ve analitik düşünme becerileri: yordamsal bir araştırma. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 10(4), 720-730. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13085279>
- Kauffman, E. M. (2017). The entrepreneurial mind-set In Hisrich, R. D., & Shepherd, D. A. (Eds), *Entrepreneurship*. McGraw-Hill Education (pp.1-82).
- Kaya-Capocci, S., Pabuccu-Akis, A., & Orhan-Ozteber, N. (2025). Entrepreneurial STEM education: Enhancing students' resourcefulness and problem-solving skills. *Research in Science Education*, 55(1), 103-134. <https://doi.org/10.1007/s11165-024-10189-y>
- Kedikli, E., Mutlu, Z., & Söngü, İ. (2020). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özellikleri ve kariyer planlamaları açısından incelenmesi. *International Scientific Researches Congress2020 Gümüşhane* (pp.370-386). Gümüşhane, Türkiye.
- Kim, J. Y., Choi, D. S., Sung, C. S., & Park, J. Y. (2018). The role of problem solving ability on innovative behavior and opportunity recognition in university students. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 4(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s40852-018-0085-4>
- Knight, F. H. (1921). *Risk, uncertainty, and profit*. Houghton Mifflin.

- Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Bülent Ecevit üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 209-226.
- Krueger Jr, N. F., Reilly, M. D., & Carsrud, A. L. (2000). Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of business venturing*, 15(5-6), 411-432. [https://doi.org/10.1016/S0883-9026\(98\)00033-0](https://doi.org/10.1016/S0883-9026(98)00033-0)
- Kuckertz, A., & Wagner, M. (2010). The influence of sustainability orientation on entrepreneurial intentions-Investigating the role of business experience. *Journal of business venturing*, 25(5), 524-539. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2009.09.001>
- Kuratko, D. F. (2007). *Entrepreneurship: Theory, process, practice* (7th ed.). Thomson South-Western.
- Liu, H., Kulturel-Konak, S., & Konak, A. (2021). Key elements and their roles in entrepreneurship education ecosystem: comparative review and suggestions for sustainability. *Sustainability*, 13(19), 10648. <https://doi.org/10.3390/su131910648>
- Lu, G., Song, Y., & Pan, B. (2021). How university entrepreneurship support affects college students' entrepreneurial intentions: an empirical analysis from China. *Sustainability*, 13(6), 3224. <https://doi.org/10.3390/su13063224>
- Martin, C., & Iucu, R. B. (2014). Teaching entrepreneurship to educational sciences students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4397-4400. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.954>
- Matlay, H. (2005). Researching entrepreneurship and education: Part 1: what is entrepreneurship and does it matter?. *Education+ Training*, 47(8/9), 665-677. <https://doi.org/10.1108/00400910510633198>
- Mei, H., Lee, C. H., & Xiang, Y. (2020). Entrepreneurship education and students' entrepreneurial intention in higher education. *Education Sciences*, 10(9), 257. <https://doi.org/10.3390/educsci10090257>
- Nurullayevna, S. N., & Axadovna, M. S. (2025). History of entrepreneurship. *Modern education and development*, 18(8), 360-363. <https://scientific-jl.com/mod/article/view/719>.
- Oosterbeek, H., Van Praag, M., & Ijsselstein, A. (2010). The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation. *European Economic Review*, 54(3), 442-454. <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2009.08.002>
- Osmani, M., El-Haddadeh, R., Hindi, N. M., & Weerakkody, V. (2022). The influence of creativity on the entrepreneurial intention of university female graduates: An SEM approach. *Industry and Higher Education*, 36(5), 556-567. <https://doi.org/10.1177/09504222211061231>
- Özdemir, P. (2016). Girişimcilik eğitimi ve üniversitelerimiz. *Journal of Entrepreneurship & Development/Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(1), 224-240.
- Pita, M., Costa, J., & Moreira, A. C. (2021). The effect of university missions on entrepreneurial initiative across multiple entrepreneurial ecosystems: evidence from europe. *Educ. Sci.*, 11, 762. <https://doi.org/10.3390/educsci11120762>

- Roslan, M. H. H., Hamid, S., Ijab, M. T., Yusop, F. D., & Norman, A. A. (2022). Social entrepreneurship in higher education: challenges and opportunities. *Asia Pacific Journal of Education*, 42(3), 588-604. <https://doi.org/10.1080/02188791.2020.1859354>
- Saputra, Y. A., Novilia, F., & Hendrayati, H. (2023). Entrepreneurship curriculum in higher education: a systematic literature review (SLR). *West Science Interdisciplinary Studies*, 1(12), 1519-1531. <https://doi.org/10.58812/wsiv.v2i05.931>
- Sarasvathy, S. D. (2001). Causation and effectuation: toward a theoretical shift from economic inevitability to entrepreneurial contingency. *Academy of Management Review*, 26(2), 243–263. <https://doi.org/10.5465/amr.2001.4378020>
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. Harvard University Press.
- Secundo, G., Gioconda, M. E. L. E., Del Vecchio, P., Gianluca, E. L. I. A., Margherita, A., & Valentina, N. D. O. U. (2021). Threat or opportunity? A case study of digital-enabled redesign of entrepreneurship education in the COVID-19 emergency. *Technological forecasting and social change*, 166, 120565. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120565>
- Selanik Ay, T., & Acar, Ş. (2016). Sınıf öğretmenlerinin girişimcilik becerisi kazandırmaya yönelik görüşleri. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(58), 960-976. <https://doi.org/10.17755/esosder.258829>
- Sheng, D., & Wang, Y. (2022). Design of innovation and entrepreneurship education ecosystem in universities based on user experience. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022(1), 3266326. <https://doi.org/10.1155/2022/3266326>
- Shi, Y., Yuan, T., Bell, R., & Wang, J. (2020). Investigating the relationship between creativity and entrepreneurial intention: the moderating role of creativity in the theory of planned behavior. *Front. Psychol.* 11, 1209. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01209>
- Sijde, V. D. P., Ridder, A., Blaauw, G., & Diensberg, C. (Eds.). (2008). *Teaching entrepreneurship: cases for education and training*. Heidelberg: Physica Verlag.
- Sommarström, K., Oikkonen, E., & Pihkala, T. (2021). The school and the teacher autonomy in the implementing process of entrepreneurship education curricula. *Educ. Sci.* 11, 215. <https://doi.org/10.3390/educsci11050215>
- Suguna, M., Sreenivasan, A., Ravi, L., Devarajan, M., Suresh, M., Almazyad, A. S., Xiong, G., Ali, I., & Mohamed, A. W. (2024). Entrepreneurial education and its role in fostering sustainable communities. *Scientific reports*, 14(1), 7588. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-57470-8>
- Tarhan, M. (2019). MEB 2023 eğitim vizyonu çerçevesince Türkiye’de girişimcilik eğitiminin geleceğine yönelik bir değerlendirme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 667-682. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.20xx.xx.xxxxx-xxxxxx>
- Tarhan, M. (2021). Girişimcilik becerisinin kazandırılması bağlamında girişimcilerin öz yaşam öykülerine yönelik bir değerlendirme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim*

Fakültesi Dergisi, 21(1), 74-86. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.60703-815358>

- Tiberius, V., & Weyland, M. (2024). Improving curricula for higher entrepreneurship education: an international real-time delphi. *Education Sciences*, 14(2), 130. <https://doi.org/10.3390/educsci14020130>
- Timmons, E., Spinelli, S., & Ensing, P. C. (2003). Entrepreneurship for the 21 st century. *New venture creation*, McGraw-Hill Ryerson, 3, 249-256.
- Timmons, J. A. (1999). *New venture creation: Entrepreneurship for the 21st century* (5th ed.). Irwin/McGraw-Hill.
- UNESCO (2020). *Bridging innovation and learning learning in TVET*. <https://unevoc.unesco.org/bilt/BILT+-+Entrepreneurship+in+TVET>
- Wang, S. Y., Wu, X. L., Xu, M., Chen, Q. X., & Gu, Y. J. (2021). The evaluation of synergy between university entrepreneurship education ecosystem and university students' entrepreneurship performance. *Mathematical Problems in Engineering*, 2021(1), 3878378. <https://doi.org/10.1155/2021/3878378>
- Yaman, A. (2023). Okulöncesi eğitimde girişimcilik ve sosyal girişimcilik eğitim. *JINENIS*, 2(1), 68-92. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7789765>
- Yılmaz, A. S. (2014). Bir sosyal değişim ajanı olarak girişimcilik eğitimi. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(1), 297-310.
- Yurtseven, R. (2020). İlkokulda girişimcilik eğitimi: amaç, içerik ve öğretim süreci. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 3(2), 135-153. <https://doi.org/10.47477/ubed.836675>
- Yurtseven, R., Ergün, M., & Ocak, G. (2021). İlkokullar için geliştirilen girişimcilik öğretim programının öğrencilerin öz-yeterlilik inançlarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1832-1845. <https://doi.org/10.17755/esosder.866850>
- Zhang, Y., Duysters, G., & Cloudt, M. (2014). The role of entrepreneurship education as a predictor of university students' entrepreneurial intention. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 10, 623-641. <https://doi.org/10.1007/s11365-012-0246-z>

IS THE EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY A HEGEMONIC INITIATIVE? CASE OF UKRAINE*

Sibel Elif ÖZDİLEK**

Theoretical Article

ABSTRACT

This research aims to examine the European Neighborhood Policy (ENP) until 2010s through a Neo-Gramscian lens, focusing on transnational power dynamics within Europe and uncovering the historically specific connections among economic, political, and civil societal developments, particularly in the context of Ukraine. The study seeks to illustrate how the EU's hegemonic initiative is constructed and implemented, while also investigating potential redefinitions of this project and questioning its sustainability. It argues that the neo-liberal approach of the European Commission is intended to reshape the region into an area where the unrestricted movement of capital, goods, and services is ensured, yet the free movement of individuals is significantly limited, with no assurances of full membership for its partners. This study examines the potential for the ENP to function as a hegemonic initiative that could create a historic bloc and assesses whether it can sustain itself with the approval of its partners. It emphasizes the dynamics of social power relations and their organization within the frameworks of the state and civil society at both national and transnational levels, aiming to analyze the extent and nature of the coercion and consent provided to the EU.

Keywords: European Neighborhood Policy, Hegemony, Ukraine.

Legal Permissions: The study is among the studies that do not require ethical committee approval, since it only uses publicly available information, and no data is collected from humans.

*This study was derived from doctoral thesis study of the author.

**Dr. Öğr. Üyesi, Ufuk Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, elif.ozdilek@ufuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0907-8771

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI HEGEMONİK BİR GİRİŞİM Mİ? UKRAYNA ÖRNEĞİ

Teorik Makale

ÖZ

Bu araştırma, 2010'lu yıllara kadar Avrupa Komşuluk Politikası'nı (AKP) Neo-Gramscian bir mercekten inceleyerek, Avrupa içindeki ulus ötesi güç dinamiklerine odaklanarak ve özellikle Ukrayna bağlamında ekonomik, politik ve sivil toplum gelişmeleri arasındaki tarihsel olarak özgül bağlantıları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma, AB'nin hegemonik girişiminin nasıl inşa edildiğini ve uygulandığını göstermeyi amaçlarken, aynı zamanda bu projenin olası yeniden tanımlarını araştırmakta ve sürdürülebilirliğini sorgulamaktadır. Avrupa Komisyonu'nun neo-liberal yaklaşımının, bölgeyi sermayenin, malların ve hizmetlerin sınırsız hareketinin sağlandığı, ancak bireylerin serbest dolaşımının önemli ölçüde sınırlı olduğu ve ortaklarına tam üyelik güvencesi verilmediği bir alana yeniden şekillendirmeyi amaçladığını savunmaktadır. Bu çalışma, AKP'nin tarihi bir blok yaratabilecek hegemonik bir girişim olarak işlev görme potansiyelini inceliyor ve ortaklarının onayıyla kendini sürdürüp sürdüremeyeceğini değerlendirmektedir. Sosyal güç ilişkilerinin dinamiklerini ve bunların hem ulusal hem de ulus ötesi düzeylerde devlet ve sivil toplum çerçeveleri içindeki örgütlenmesini vurgulayarak AB'ye sağlanan zorlama ve rızanın kapsamını ve doğasını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Komşuluk Politikası, Hegemonya, Ukrayna.

Yasal İzinler: Çalışmada yalnızca kamuya açık bilgiler kullanılması ve insandan veri toplanılmaması sebebiyle, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

1. INTRODUCTION

The collapse of the Soviet Union initiated a new era in international relations, leading to changes in borders and a geopolitical realignment, especially within the European Union (EU). The 2004 enlargement expanded the boundaries of the EU into the 'still unstable' territories of the former Eastern bloc, prompting the EU to acknowledge the necessity of diversifying its policies. As potential challenges could arise from the member states of the former Eastern bloc, EU support became crucial for assisting these countries in transitioning to market economies and democratizing their political frameworks. Ignoring the conflicts stemming from these nations could threaten the stability of the EU. Therefore, the EU deemed it important to foster stability, economic growth, and democracy, essentially working to bring these countries in line with EU standards.

The foreign policy of the European Union seems to prioritize bilateral relationships, as evidenced by its wide-ranging agreements with countries in both Eastern and Southern Europe (Haukkala, 2008, 24). This tendency is clearly reflected in the accession process, which is perceived as an uneven and unilateral effort that depends on the EU's projection of its norms and values (Aggarwal and Fogarty, 2004). The reach of the EU's normative influence is confined to its member countries, along with the assurance of potential future membership. Furthermore, the EU has successfully negotiated and completed eleven Partnership and Cooperation agreements. In the framework of the European Neighborhood Policy (ENP), agreements have been made with fifteen states, highlighting a notable difference: there is no obligation for membership.

Initially called the 'Wider Europe' and 'Proximity Policy,' the ENP was established as a means to build upon the regional and bilateral connections already created with non-EU countries in the Mediterranean through the Barcelona Process, as well as in Eastern Europe via various Partnership and Co-operation Agreements (PCAs). The aim of the ENP was for the EU to address specific challenges within these pre-existing agreements and to update them in accordance with the contemporary political environment. The EU sought to foster a prosperous area and a friendly neighborhood, described as a 'ring of friends,' marked by close, peaceful, and collaborative relations (Commission of the European Communities, 2003).

This study aims to analyze the ENP through a Neo-Gramscian perspective, highlighting the transnational power relations within Europe and revealing the historically specific links among economic, political, and civil societal processes, especially in relation to Ukraine. The research intends to demonstrate how the EU's hegemonic initiative is both formed and executed, while also exploring potential redefinitions of this hegemonic project and its long-term viability. It is suggested that the Commission's neoliberal strategy seeks to transform the region into one that ensures the free flow of capital, goods, and services, while significantly restricting the movement of individuals, with no guarantee of full membership for its partners.

In other words, this study examines the potential of the ENP as a hegemonic initiative to form a historic bloc and evaluates its sustainability in relation to its partners' contributions.

Up to this point, the research starts by outlining the historical experiences of Ukraine. It examines how the state develops its position in reaction to global shifts and investigates the methods through which Ukrainian policy is influenced and redefined. An exploration of political instability and its effects on the relationship with the EU will be carried out to pinpoint the moments and sites where dominant narratives surfaced. This study aims to assess the level of satisfaction among Ukrainians concerning the EU's incentives on a range of topics, such as energy issues and matters related to visas and asylum.

In addition to utilizing secondary sources such as published and printed materials, primary research was conducted to enhance the theoretical section. Brussels, recognized as the decision-making hub of the ENP, along with Ukraine, were chosen as key locations for effective fieldwork. The specific implementation of the ENP was the focus of this research. Primary research activities occurred in Brussels throughout 2006 and 2007. To achieve a well-structured and meaningful outcome, all in-depth interviews were arranged to facilitate the analysis of diverse perceptions, interests, priorities, and expectations from various viewpoints.

To summarize, the study's theoretical framework highlighted representatives from civil societies and business organizations as significant social influences. Consequently, insights were gathered from members of both national and transnational civil society who had formerly held senior positions as Eurocrats. This method allowed for the acquisition of important internal and external viewpoints regarding the dynamics of the ENP.

The research findings of the study originate from data mainly collected through interviews and documents during research trips to Brussels and Kyiv in March and September of 2007, respectively. Key interviews with Ukrainian policymakers, political party representatives, opinion leaders, academics, technocrats, journalists, and members of foreign diplomatic missions played a crucial role in confirming the initial research findings before they were included in the study.

2. THEORETICAL FRAMEWORK

Some traditional theories about European Integration might not apply to today's political and economic landscape. Differentiation, which is a key aspect of the twenty-first century, must be taken into account. Although consensus was the main foundation for agreements, reaching it among thirty States with diverse interests and distinct economies proved to be difficult, particularly without robust leadership. The movements of EU members have increasingly leaned towards greater diversity and distinction (Taylor, 2008).

Gramsci's theoretical approach to understanding social conflict can be expanded to encompass a range of social participants competing for dominance over the regulations, institutions, norms, and policies that influence markets and economic interactions. The neo-Gramscian perspective provides a theoretically grounded lens that incorporates material, discursive, and organizational dimensions of power, emphasizing the importance of strategy in effecting change within complex social systems. This framework presents a holistic approach that connects market and non-market strategies. By drawing on diverse theoretical insights, the neo-Gramscian perspective makes a unique addition to institutional theory by offering a framework that addresses specific tensions within the agency-structure dynamic. It also presents a notion of ideology that avoids problems associated with elitism and essentialism while incorporating internal dynamics. Additionally, the Neo-Gramscian framework introduces a strategic perspective on power, revealing how actors can attain at least a partial comprehension of and exert influence over complex social and political structures.

This study, therefore, analyzes the European Neighbourhood Policy through a Neo-Gramscian lens. By exploring the current evolving global order and regional integrations like the EU, IR Gramscians focus on the political and cultural arenas where the coercive and consensus-building aspects of a developing State are poorly defined and may remain so. However, in these spaces, both international civil society and any potential international State maintain a discernible and tangible relationship with one another (Murphy, 1998).

The framework conceptualized by Gramsci was rooted in the historical context of the State, particularly the Italian State, drawing from its political history during the period of Italy's delayed unification. His holistic viewpoint seeks to navigate the challenges posed by determinism. Both structural approaches and Marxist 'economism' share a mutual recognition that socio-economic changes do not dictate but rather establish the conditions for political social struggles (Bieler, 2002: 6). Their analysis underscores the class forces that new-Gramscians identify as emerging from the production process. This inconsistency is a commonality between both perspectives, forming the foundation of state power within class relations. According to Gramsci, international relations mirror fundamental social relationships, with States serving merely as sites where this overarching conflict unfolds. Realism essentially characterizes the international landscape as a system of states. The Neo-Gramscian theory challenges this notion by asserting that the primary elements of the international system are not States, but rather various other factors. This perspective goes beyond simply reconstructing the international system; it seeks to redefine it as a construct of social forces, governance structures, and global order (Morton, 2003).

Gramsci as a philosopher and political figure viewed that theory and practice should be united. This is the "Every action is the result of various wills, with a varying degree of intensity and awareness and of homogeneity with the entire complex of the collective will." The concept and structure held by Gramsci included the economic base, and he also saw how the political, legal, and cultural superstructures intertwined within a real historical process that expressed a social totality in a reciprocally corresponding way. The theory with which this notion is related would be a disparate and variegated assortment of jumbled and conflicting beliefs and viewpoints (Gramsci, 1971).

Gramsci reinterpreted the traditional Marxist understanding of the State's role within civil society, culture, and ideology by emphasizing the independence of political processes from the economic base. He posited that the ruling class's political dominance in advanced capitalist societies is not solely reliant on the coercive power of the State; rather, it is dispersed across various institutions and relationships within civil society. This concept of class rule, termed hegemony, is primarily based on the consent of the governed, with the coercive mechanisms of the State serving as a backup when necessary. Gramsci's insights highlight the complex interplay between consent and coercion in maintaining class dominance in contemporary societies (Moran, 1998).

What Gramsci observed was that the social and economic structures long withstood in such a contradictory and alienated form of twentieth-century capitalism because of something more than the direct coercive force of a small elite. Rather, hegemony rested on broad-based consent, which is based on Hegemony involves. A point that evades deterministic and economic strands in Marx from his discussion on the materialist concept of history, where superstructures are taken to be mainly grounded on the economic base (Levy and Egan, 2003). That is, alliances and compromises could provide some level of political and material accommodation to different social groups, along with shared-interest ideologies. Rather, he asserts that culture and ideology have an autonomous level.

It does this by trying to understand the structural change at the global and European level that gave rise to the process of the current neo-liberal global order, which in turn also signifies changes in the modes of integration at the global level. Our paper argues that there is a need to be very clear and accurate about the changes in the global political economy, together with the concomitant historically specific forms for a given period, of both neighboring countries and the EU. According to Gramsci's analysis of Western advanced countries, the ruling class's

political power is dependent not only on the force of its control over the state apparatus but also by diffusing this influence over a wide range of institutions and relationships in civil society. Indeed, what Gramsci calls hegemony presupposes consent as a foundation for political power; coercion relying on the state comes into play only as a last resort to maintain this power. A social group's leading position is revealed by two basic types of manifestation: one being 'domination,' and the other is 'intellectual and moral leadership.' The usual exercise of hegemony within the established framework of the parliamentary regime is marked by a reciprocal balance of force and consent. When applied to the European Neighborhood Policy, this study contends that hegemonic initiative towards neighboring countries also embodies a blend of coercion and consent.

This EU policy toward new neighbors represents the hegemonic initiative of the EU as understood through the Neo-Gramscian perspective. Compliance with this aspect of Gramsci, where realistic thinking perceives the theoretical process as a dynamic, practical, and ongoing endeavor directed at revealing social reality, runs parallel with the rationality of the European Neighbourhood Policy of the EU as a hegemonic initiative. From the perspective of Gramscian reasoning, hegemony denotes the dialectical bond between domination (consent=support), comprising persuasion and modes of governance viewed as relatively legitimate. The notion of domination also involves the provision of intellectual and moral leadership that is influenced by different political and cultural groups or organizations (Hoffman, 1984).

The hegemonic orders as postulated by Gramsci find their support in his conceptions related to 'historic bloc' and 'passive revolution'. The strength of any historic bloc relies on its hegemony, while the very idea of 'passive revolution' seems to present an ideological challenge to a hegemonic order. Passive revolution is the term used to describe the process by which one hegemonic order is contested and finally replaced by another. A hegemonic social structure in Gramscian terms may also be called a 'historic bloc'. This concept of a historic bloc is premised on three factors: a particular combination of social groups, economic systems, and related ideological structures. At the heart of this bloc's maintenance of hegemony is its bureaucratic and coercive rule over the state, its control of the economic sphere, and legitimacy ascribed to it by civil society. In his own term, 'historic bloc,' Gramsci speaks of alliances between various social groups and, more broadly, the alignment of material, organizational, and discursive frameworks actively spent in forming views of the shared interests involved (Levy and Egan, 2003).

What we shall do in the following is analyze the dynamics of the Orange Revolution in Ukraine from the argument pursued above by Gramsci. Organic crises result as modern social forces mature and pressurize the sovereign nation-state both inside and outside its legal framework. The place of national economies in a global economy reduces the ability of such economies to autonomously manage investments. This is because the legitimacy of a state deriving from a national community is threatened by multicultural society formation. Due to the fact that societies change, and variations create a situation where not only are conflicts within moral traditions but also between them. The concepts of hegemony, political society, and civil society, together with the historic bloc and hegemonic project can be reformulated to correspond with the altered conditions of contemporary societies. The concept of hegemony remains central to an understanding of politics, because politics involves gaining consent as well as coercion. A more Neo-Gramscian approach is interested in mapping transnational power relations in Europe and making sense of these relationships. The particular historical articulations of economic, political, and social processes bear weight. The European Union and its principal initiative 'ENP' can be most fruitfully unpacked through a lens informed by Gramscian theory. This is because hegemony is not exclusively a matter of coercion but rather is force and consent in a

complex combination. The attention is thus directed to the power dynamics of society emphasizing which channels and forms of articulation in the state/civil society dimension on national, international, and super-national levels.

3. METHODOLOGY

This research adopts a qualitative approach to explore the descriptive analysis of impacts, which are particularly evident in the ENP have settled. The study focuses on ENP from different areas which are related to social structure. By analyzing ENP; this discussion aims to create a common future with Europeans and embracing a culture of diversity. The data for this study will mainly be gathered from gazettes and articles in various journals. This approach is chosen due to its cost-effectiveness, allowing for the collection of information from a sizable literate sample quickly and at a lower expense compared to alternative methods.

3.1. Data Collection

The data for this research was gathered through gazettes and texts of several publicly available journals. Publicly available data on gazettes and texts were reviewed to assess the situation of ENP. Information from interorganizational websites and social media was also incorporated to provide a comprehensive understanding of the ENP issue. Furthermore, additional data was sourced from industry reports and academic studies related to ENP issue practices in the world.

3.2. Analysis

The research analyzed a variety of the importance of examining the relationship between ENP and these social structural elements and the interactions produced by these relationships emerges. Similarly, the social acceptance and social adaptation of ENP and the different societies in the world has also revealed the critical situation of the permanent population. This research is a part of social reality and is a multidimensional sociological assessment and analysis of ENP in the last decade. On this basis, analyze and evaluate the extraordinary problems. Suggestions will be made for the solution of the problem.

3.3. Procedure

This study will use primarily the data collected using gazettes and texts from various journals. This method will be used because they are a cost effective way of collecting information from a large literate sample in a short span of time and at a reduced cost than other methods.

4. THE ESTABLISHMENT OF ENP AS A HEGEMONIC INITIATIVE OF THE EUROPEAN UNION

The European Union exemplifies regional integration; however, its reluctance to extend similar initiatives to neighboring regions creates a notable paradox. The European Neighborhood Policy (ENP) is often misinterpreted through the lens of the enlargement process, despite their fundamentally different objectives—enlargement seeks full integration, while the ENP aims for association. A more appropriate comparison for the ENP is the Euro-Mediterranean Partnership, which serves as a precursor to the current policy. The relationship between the EU and its neighboring states reveals both continuity and transformation, highlighting the complexities of regional dynamics and the challenges of fostering domestic change in adjacent countries.

The European Neighborhood Policy (ENP) does not signify a transformative change in the European Union's (EU) external relations but rather reflects the longstanding objectives of its

foreign policy, which include promoting security, stability, and shared values through established mechanisms like aid and economic integration. The ENP distinguishes itself primarily through its emphasis on differentiation, contrasting with the Euro-Mediterranean Partnership (EMP), which focuses on multilateralism. While both policies aim to foster a zone of peace and prosperity among the EU and its partners, they share similar incentives centered on political dialogue, trade, and technical cooperation. The ENP is intended to complement the EMP rather than replace it, as both policies work in tandem to enhance the EU's relationships with neighboring countries.

The decision made in Thessalonica by the EU in 2003 to initiate new relations with its neighboring countries indicates that the EU recognizes the necessity of assuming a more significant role in ensuring peace and prosperity across the European continent, following years of inactivity. Undoubtedly, the most apparent rationale for the establishment of the ENP is the Eastern enlargement.

The European Union (EU) is perceived to be pursuing a form of external governance through the European Neighborhood Policy (ENP), aimed at managing its extensive borders. This initiative is analyzed through a Neo-Gramscian lens, suggesting that the EU's approach to its neighboring regions is a hegemonic project. The ENP is the result of complex interactions among various social forces within Europe, which contribute to its development. These social forces encompass moral, intellectual, and material dimensions, all of which are crucial in shaping the EU's hegemonic aspirations in relation to its neighbors.

The European Neighborhood Policy (ENP) has gained significance in the context of the EU's influence on the international stage, particularly following the rejection of the Constitutional Treaty in 2005. This policy's potential to uphold the EU's hegemonic project is critical, as it affects not only the EU and its neighboring regions but also the wider international system. However, challenges such as inadequate funding and a lack of coherent design hinder the ENP's evolution into a historic bloc. Furthermore, the application of conditionality has struggled due to insufficient incentives for partner countries to adopt EU norms, with membership being viewed as the primary reward for compliance with the EU's reform agenda (Schimmelfenning and Sedelmeier, 2005).

The European Neighborhood Policy (ENP) is likely to be sustained temporarily with the consent of its partners; however, its evolution into a historic bloc appears improbable. Currently, two competing hegemonic projects are emerging: the EU's 'Integrated European Economic Space' and Russia's 'Single Economic Space.' The former focuses on the EU's economic ties with neighboring countries without pursuing further enlargement, while the latter aims for a customs union among Russia, Belarus, Ukraine, and Kazakhstan to re-establish Russia's regional influence through deep regulatory convergence. The conflicting nature of these strategies is expected to exacerbate existing challenges, with Ukraine exemplifying the potential to either stabilize or polarize the region, leaving its future direction uncertain.

5. CASE OF UKRAINE

The European Union has faced challenges in defining clear strategic objectives related to Ukraine. It is apparent that the EU primarily recognizes what it opposes in terms of Ukraine's actions, utilizing its support as a tool to discourage Ukraine from forming ties with any new Russia-aligned coalitions. However, this method is insufficient (Kuzio and Moroney, 2001). The authors refer to it as “half a policy.” This incomplete strategy does not tackle the more essential question of Ukraine's role within the developing European framework. The EU's lack of clarity regarding Ukraine's strategic aims mirrors a similarly vague foreign policy in Ukraine,

which is characterized by “multi-vectorism.” It is suggested that Ukraine acts as a focal point in the competing hegemonic strategies. In the context of EU-Russia relations, the EU seeks to build greater self-assurance to shift existing power dynamics into a state of tension, while Russia strives to maintain its current supremacy by establishing a ‘Single Economic Space.’ With the launch of the neighborhood policy in March 2003, the EU aimed to formulate a new analytical framework for the wider European context. Outlined in March and June 2003, the European Neighborhood Policy (ENP) aims to create an 'Integrated European Economic Space' near the EU rather than focus on further expansion. Unlike other strategies, the EU has emphasized the importance of free and fair elections, the encouragement of democratization, and the maintenance of the rule of law within the region. While this strategy was advantageous during Ukraine's 'colored revolution,' it later experienced a decline in momentum after that time. As a result of the interaction between external and domestic influences, Ukraine did not witness the emergence of any political leadership regarding European affairs under the framework of the ENP.

The potential for the current strategies employed by the EU and its partners to evolve into a historic bloc appears limited, despite some agreement among them. The EU has primarily concentrated on transitional issues, paralleling the actions of various international organizations and Western NGOs in facilitating regime changes in Ukraine. This approach reflects a continuation of neo-liberal restructuring, which seeks external reinforcement through the EU and other international entities. Furthermore, the ambiguous and open-ended nature of the awards under the European Neighborhood Policy (ENP) raises critical questions regarding the use of conditionality, as it suggests a framework where incentives may be offered in exchange for compliance with certain standards (Epstein and Sedelmeier, 2008).

Ukraine is acknowledged not just as the largest country and an important state to the east that attracts the attention of the ENP, but also as the nation that has shown the greatest discontent with its relationship structure with the EU, having expressed desires for membership since the 1990s. Jacoby notes that the extent and speed of transformative change in Ukraine have been more gradual and constrained in comparison to countries seeking accession. In contrast to the impact of enlargement on reform initiatives in Central and Eastern Europe (CEE) (Jacoby, 2006), this policy has not effectively guided Ukraine's political leaders toward the necessity of enduring reforms. Although the EU's Hegemonic Project aimed to induce societal change through promises of transformation, the only significant alterations have been observed among the elite, where the old nomenclature has been replaced by new NGOs.

The launch of both the Orange Revolution and the European Neighborhood Policy (ENP) at the same time greatly influenced expectations for Ukraine's ties with the European Union. The optimism sparked by the Orange Revolution made the ENP's emphasis on practical cooperation, which lacked clearly defined objectives, inadequate in fulfilling these hopes. Furthermore, the political turmoil arising from the competition between Viktor Yanukovich and Viktor Yushenko, who served as prime minister and president respectively, intensified the difficulties faced by Ukraine in 2006 and 2007. This struggle for power, along with the sidelining of parliament in decisions related to the EU, led to chaotic law-making and a disconnect between Ukraine's legislative goals and its commitments under the ENP.

The primary obstacle was the insufficient political will and the lack of policy-making capabilities needed to tackle domestic opposition to change, especially due to the evident absence of effective leadership regarding European matters during the era of the 'Orange' elites. The regulatory frameworks that shaped the EU-Ukraine relationship were both unclear and outdated. For instance, the Strategy that had been in effect for ten years pinpointed crucial areas

for integration and anticipated that by 2007, the necessary conditions for Ukraine to attain full European Union membership would be in place. The three-year Action Plan drove policies that were poorly coordinated and lacked a unified strategy. While acting as deputy prime minister, Rybachuk assumed the responsibility of coordinating European integration and oversaw the development of the first annual report. The document referred to as the 'Road Map on the Implementation of the AP' was officially adopted, detailing 177 measures that identified the institutions accountable for executing the Action Plan's priorities, along with the timelines and strategies for their execution.

In 2006, under the leadership of Viktor Yanukovych, the pace of implementation significantly diminished when compared to 2005. The absence of decisive political guidance regarding European matters, coupled with an ineffective coordinating mechanism within the government, resulted in the execution of the Action Plan being largely managed by middle-level civil servants, who were entrusted with its oversight.

In contrast to enlargement, the EU has not clearly outlined the actual award or the specific criteria necessary for obtaining it, nor does it provide a clear perspective on membership. The Orange government viewed Ukraine's involvement in the ENP as a transitional phase, leading to significant decisions that facilitated the 'domestication' of EU conditionality. In Ukraine, the ENP has notably empowered various stakeholders beyond just the political elite, particularly within the state administration. This situation stands in stark contrast to the experiences of countries seeking accession, where the political elite emerged as the primary 'coalition partners' of the EU (Jacoby, 2006).

The influence of the ENP on domestic policy outcomes in Ukraine has been minimal, a situation resulting from both internal and external factors. As an initiative of the EU, which is inherently hegemonic, the ENP is unlikely to evolve into a historic bloc since neither Ukraine nor the EU is inclined to pursue that path. For both parties to assume their respective responsibilities, it is essential to implement polity reforms, particularly those concerning policy conditionality that fundamentally requires the adoption of the *acquis*. This process necessitates the establishment of various institutions and a political will that is currently absent in both Ukraine and the EU regarding the Project.

6. THE FUTURE OF THE EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY

The 2015 review of the ENP underscored the significance of the EU's involvement with neighboring regions by emphasizing the Union's "own interdependence with its neighbors" (European Commission and High Representative, 2015, 428). While the goals of the ENP to promote security, stability, and prosperity in the surrounding areas were reaffirmed, the primary focus of the ENP was identified as stabilization. This emphasis was particularly evident in the heightened attention given to enhancing cooperation within the security sector alongside neighboring nations, a priority that arose from a public consultation held prior to the formulation of the 2015 review. At this juncture, however, it remains ambiguous how the 2015 ENP aligns with the security collaboration anticipated within the European Political Community framework. The EPC primarily concentrates on hard security measures to support Ukraine during the ongoing conflict. Additionally, the EPC addresses the broader implications of various soft and hybrid threats, as well as non-traditional security issues stemming from Russia's escalatory actions concerning energy supplies and different economic sectors.

The anticipated revision of the Strategic Compass, expected to be completed by 2025 but to be developed over the next few years, presents an opportunity to elucidate the future configuration of this multifaceted approach. This revision should build upon the significant framework

agreement and advancements made during the European Political Community (EPC) meetings scheduled to occur in Moldova, Spain, and the United Kingdom throughout 2023 and 2024. Such efforts will aid in understanding the role of the EPC within the broader framework of the EU's international partnerships and the ongoing securitization of the European Neighbourhood Policy (ENP), which has been in progress since Russia's invasion of Ukraine in 2014 (Cadier, 2019). A critical inquiry arises regarding the additional value that the EPC can ultimately offer to the EU in its pursuit of stabilizing and enhancing the resilience and absorption capacities of the EU27. The response to this inquiry hinges on the political decisions to be made regarding the modalities for managing administrative, financial, in-kind, and other contributions necessary to sustain the EPC and ensure its strategic relevance in light of the current array of EU strategies and initiatives. These decisions will, in turn, be shaped by the shifting security dynamics in ENP hotspots, which are influenced by Russia to varying extents.

As of fall 2022, the circumstances in Ukraine can be viewed as part of a wider array of persistent governance shortcomings and military engagements impacting the European region, thereby presenting both direct and indirect security threats to the EU. The trajectory of this conflict in the forthcoming months will shape the responses of major powers to instability in global politics moving forward (Melvin, 2022).

The relationship between the foreign military presence in Ukraine and the geopolitical and military tensions in neighboring regions is, to some extent, associated with the activities and presence of Russian fighters and auxiliaries in various conflict-ridden and unstable areas, including Libya. This insight goes beyond the broad characterization of the current circumstances presented in the Strategic Compass, which refers to “a dangerous mix of armed aggression, illegal annexation, fragile states, revisionist, and authoritarian regimes” (Council of the EU, 2022). Russia's military involvement in multiple countries adjacent to the EU reflects an increasingly dedicated strategy by the Kremlin to cultivate poorly governed regions susceptible to outbreaks of conflict and socio-economic instability. The worsening conditions in these neighboring regions complicate efforts to bring them closer or achieve deeper integration within European institutions and intergovernmental organizations.

The pattern of Russia's involvement in both regional and international forums, including the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), reveals a tendency to prioritize its great power ambitions over the security concerns of others (Burns et al., 2020). In the European neighborhood, Russia leverages its economic and military assets to influence the preferences and strategic alignments of nations, steering them away from the collective values and aspirations associated with Europe as a framework for lasting peace and sustainable prosperity. This behavior poses serious risks to the trust within the 'international system' (Ku and Mitzen, 2022). For instance, a skewed interpretation of self-defense leads to a sustained deterioration of socio-economic conditions in regions impacted by Russian military presence and activities across various locations in the European neighborhood (Schmitt, 2022). Such actions are inconsistent with the principles and ideals that underpin cohesive and peaceful development in Europe.

Considering the aforementioned context and the fundamental premise of the Strategic Compass (Council of the EU, 2022), which asserts that we are currently experiencing an era characterized by “growing strategic competition, complex security threats and direct attack[s] on European security,” it would be prudent for the EU to reassess the principles that have guided the European Neighbourhood Policy (ENP) since its last evaluation in 2015. This reassessment should also encompass the security and defense objectives outlined in the 2021 Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (‘Recovery, Resilience and Reform’) as well as

the peace and security goals articulated in the 2021 Renewed Partnership with the Southern Neighbourhood ('a new Agenda for the Mediterranean'). There is a pressing need to reinvigorate attention towards the interconnections between various hotspots and their cumulative effects on the EU's capacity to endure significant shocks and enhance its resilience in the face of an expanding array of diverse and unpredictable risks and threats.

This evolution in the broader context of the conflict in Ukraine emphasizes the necessity of integrating the EU's geopolitical stance—outlined in the Strategic Compass—into the current execution of the ENP and the EPC in a coordinated manner, while carefully considering the avoidance of redundancies between the actions of the ENP and those of the Political Community. Concurrently, Iran's involvement in Ukraine extends beyond the geopolitical role ascribed to it by the Strategic Compass within the regional boundaries of the Middle East and the Gulf. This involvement indicates that Iran poses a challenge to stability not only in the Southern neighborhood but also along the Eastern flank. Given its significant role as a 'risk multiplier,' Iranian power projection must be incorporated into the upcoming revised threat assessment, anticipated in 2025, as well as the updated Strategic Compass. Additionally, the influence of other 'neighbors of the neighbors,' particularly the Central Asian nations, warrants careful examination.

7. OVERVIEW

The European Union has struggled to define coherent strategic objectives concerning Ukraine. Its understanding is primarily based on what it opposes regarding Ukraine's actions, using its support as a mechanism to dissuade Ukraine from joining any new alliances backed by Russia. However, this approach is deemed inadequate and is characterized as 'half a policy.' Such an incomplete strategy fails to address the more fundamental issue of Ukraine's place within the evolving European framework. The EU's ambivalence toward Ukraine's strategic goals parallels an equally ambiguous foreign policy from Ukraine, which is marked by 'multi-vectorism.' Ukraine is considered a pivotal point in the competing strategies or hegemonic ambitions of both the EU and Russia. The EU seeks to assert itself more confidently to shift the power dynamics into a state of tension, while Russia aims to preserve its current dominance through the establishment of a 'Single Economic Space.' Initiated in March 2003, the EU's neighborhood policy was intended to provide a new analytical framework for the broader European context. As articulated in March and June 2003, the goal of the European Neighborhood Policy (ENP) is not to pursue further enlargement but rather to establish an 'Integrated European Economic Space' within the EU's vicinity. In contrast to other strategies, the European Union has concentrated on promoting free and fair elections, democratization, and the rule of law within the region. This approach proved beneficial during Ukraine's 'colored revolution'; however, it subsequently lost momentum following the transformation process.

As a result of the interaction between external and internal factors, Ukraine did not develop any political leadership regarding European affairs during the ENP.

Any strategy may be maintained temporarily with the agreement of its partners; however, it is improbable that such a strategy will evolve into a historic bloc. Thus far, the EU has concentrated on transition-related matters. Similar to many other international organizations and larger Western NGOs, the EU has engaged in supporting regime changes in Ukraine. The strategy of the EU appears to be an extension of neo-liberal restructuring, which is intended to be achieved externally through the EU and various international organizations. As noted by Epstein and Sedelmeier, the ambiguous and open-ended characteristics of the rewards under the ENP raise an intriguing question regarding whether the policy utilizes conditionality in the form of granting rewards in return for compliance.

The European Union serves as a primary illustration of regional integration, and its lack of pursuit of regional integration within its neighboring regions could be regarded as a paradox. Furthermore, the effectiveness of the European Neighbourhood Policy (ENP) in fostering domestic transformation within neighboring nations is influenced by a deceptive comparison with the enlargement process, due to their distinct objectives. While the aim of enlargement is to achieve integration with the Union, the objective of the neighborhood policy is to establish an association with the Union. A comparable neighborhood policy, along with the Euro-Mediterranean partnership, suggests that viewing the EMP as a precursor to the ENP is a more rational approach. Furthermore, it is feasible to discern the aspects of continuity and transformation within the relationship between the EU and its neighboring countries.

The European Neighbourhood Policy (ENP) does not represent a transformative shift in the external relations of the European Union (EU). Rather, it mirrors the traditional objectives of European foreign policy, which include the promotion of security, stability, and shared values, while utilizing established instruments such as the promise of aid and economic integration. The ENP does not introduce innovation in either its objectives or its methodologies. Its primary distinction lies in its focus on differentiation, setting it apart from previous initiatives. While the Euro-Mediterranean Partnership (EMP) underscores 'multilateralism' as the dominant approach, the neighbourhood policy prioritizes the principle of differentiation, whereby the extent of cooperation and association with the Union is determined by the nature of bilateral relationships between the Union and each neighbouring country. Despite these differences, the two policies share significant similarities. Both employ the rhetoric of establishing a zone of peace and prosperity that encompasses the Union and its partners. Furthermore, they adopt a comparable set of incentives, placing considerable emphasis on political dialogue, trade, and technical cooperation. The ENP succeeded the EMP, and the Commission has explicitly stated that the ENP does not replace the EMP; rather, the two policies are designed to complement one another.

It is contended by some that through the European Neighbourhood Policy (ENP), the European Union aims to create a system of external governance to render the extensive territory beyond its borders more manageable. This discourse posits that the EU's approach to the policy concerning its new neighbors is perceived as a hegemonic endeavor, as interpreted through the lens of the Neo-Gramscian perspective. Results from intricate and dynamic interactions among various social forces within Europe characterize this phenomenon. The focus lies on the development of a hegemonic project shaped by social forces that play a prominent role in the EU, encompassing moral, intellectual, and material dimensions.

Ukraine stands as not only the most significant state and the largest nation in the east that draws attention within the framework of the ENP, but it is also the country that has exhibited the greatest dissatisfaction with its relationship with the EU, having voiced aspirations for membership since the 1990s. Jacoby contends that, when compared to accession countries, the transformative impact in Ukraine has been both slower and more constrained. This policy has not effectively directed the political class in Ukraine toward the necessity for ongoing reforms, which contrasts sharply with the role that enlargement played in the reform processes of Central and Eastern Europe (CEE). While the EU's Hegemonic Project aimed to transform society with the promise of change, the only notable transformation has been among the elite, as the old nomenclature has merely shifted into new NGOs.

In Ukraine, the ENP has not resulted in any significant transformation of domestic policies, attributable to both internal and external factors. The European Union's ENP, viewed as a hegemonic initiative, is unlikely to evolve into a historic bloc, primarily due to the

unwillingness of both the EU and Ukraine to fulfill their commitments. Implementing the polity reforms specified by the EU, particularly those related to policy conditionality, which essentially entails the adoption of the *acquis*, necessitates coordination among various institutions and a political will that is currently absent in both Ukraine and the EU, the key participants in the Project.

8. CONCLUSION

This study defined the European Neighborhood Policy (ENP) as a hegemonic initiative rooted in neoliberal principles, underscoring the notion of neighborhood policy as a socially constructed reality that includes elements of conflict, contradictions, and power relations, alongside efforts to resolve these disputes in order to create a social order. It utilized insights derived from Neo-Gramscian theories to critique the limitations inherent in traditional methodologies, emphasizing the crucial interrelationship between global influences and internal dynamics within a dialectical framework. From a Neo-Gramscian perspective, the European Neighborhood Policy emerged as a result of complex and evolving interactions among diverse social forces within Europe, as well as the European Union's approach toward its "new neighbors," which was framed as a hegemonic undertaking.

The study examined the decision-making dynamics of the European Neighborhood Policy (ENP) and the influence of social forces on this process. The ENP has been instrumental in facilitating neo-liberal restructuring within the region, reflecting a broader trend of global restructuring characterized by a trans nationalized production system. This transformation has been significantly shaped by the emergence of transnational corporations, which have redefined the role of states, relegating them to a subordinate status in relation to the demands of these entities. However, this shift does not indicate a decline in state power; rather, it signifies a reconfiguration of state roles, with the European Union acting as a crucial agent in the evolving relations among neighboring nations, promoting Foreign Direct Investment and trade as vital components of development.

The study employed a Neo-Gramscian perspective to investigate the transformations and redefinitions. An examination of Ukrainian history proved beneficial in understanding how hegemonic projects have been maintained over time, with the consent of their partners; however, the issues at hand could only lead to a transformation of the pre-existing problems.

Viewed through a Gramscian lens, the Orange Revolution in Ukraine can be interpreted as a significant impediment to Russia's aspirations for hegemony. The notion of 'contradictory consciousness' effectively describes the Ukrainian people, who displayed a degree of indifference, apathy, and unawareness regarding their situation. Thus, the 'consent' provided by the populace was not a conscious decision but rather an example of 'unconscious compliance.' Nonetheless, the Orange Revolution catalyzed profound changes within Ukrainian society. One of the most prominent developments was the emergence of civil society, which constituted an essential component of the social forces at play.

The push for membership in the European Union by pro-European political groups suggests that, to some extent, neoliberal reforms have been integrated into the apparatus of the Ukrainian state amid the domestic economic decline. In the framework of globalization, newly formed organizations, such as the Confederation of Professional Employees, have supported the quest for EU membership. However, historical ties have hindered some non-profit organizations within Ukraine's national social movements from reducing their connections to Russia.

The Commission's neo-liberal strategy is presumed to aim at reshaping the region into an area where the unrestricted movement of capital, goods, and services is ensured, while simultaneously imposing significant limitations on the mobility of individuals, with no assurance of full membership for its partners. Consequently, although the European Neighborhood Policy strategy may persist temporarily with the agreement of its partners, it is improbable that it will evolve into a historic bloc.

The study aimed to examine the extent of satisfaction among Ukrainians regarding the European Union's incentives related to various issues, including energy challenges and visa and asylum matters. A noteworthy advancement for both parties is Ukraine's removal of visa restrictions for EU citizens, leading to a significantly favorable situation concerning the movement of individuals. Negotiations have begun to facilitate visa processes for Ukrainians wishing to travel to the EU. However, the EU's strategy to retain Ukraine within the Neighborhood Policy involves conditionality and monitoring, which entails offering certain concessions while still withholding the free movement of people. Conditionality, which should not be interpreted as a route to 'membership,' has been instrumental in reshaping state-society dynamics and the social institutions derived from state socialist systems. Regarding membership, the politics of conditionality has been essential in associating specific incentives with reform processes, thus profoundly affecting the restructuring of states. Nonetheless, within the framework of the neighborhood policy, the lack of membership incentives reduces its overall effectiveness.

The research highlights the importance of global restructuring, which reflects a transnationalized production system shaped by evolving material capabilities, ideas, and institutions amid ongoing struggles. A key focus of the study is the role of transnational corporations, particularly those linked to European capital, such as the European Roundtable of Industrialists (ERT), Business Europe (UNICE), and the European Movement International (EMI). The analysis also includes the European Trade Union Confederation (ETUC), which represents European labor. The findings reveal differing perspectives on the European Neighborhood Policy (ENP) among these institutions, with ERT supporting the policy for its potential to create a stable business environment, while Business Europe raised concerns about competition and the impact on small and medium-sized enterprises, and ETUC adopted a critical view of the ENP.

The investigation explores the dynamics of Ukraine's geopolitical positioning amid the competing hegemonic ambitions of the European Union (EU) and Russia. It analyzes the ways in which these two powers' initiatives undermine each other, with the EU's economic relations framework contrasting sharply with Russia's efforts to reassert its influence through the 'Single Economic Space.' This initiative aims to create a cohesive bloc involving Russia, Belarus, Ukraine, and Kazakhstan, focusing on regulatory convergence and the establishment of a customs union. The study concludes that Ukraine will continue to be a focal point in the ongoing struggle between these conflicting strategies.

Ukraine faces a critical decision regarding its economic integration strategy. The country can either pursue closer ties with the European Union through a comprehensive Free Trade Area while maintaining existing free trade agreements with CIS nations, or it can opt for deeper integration within the Common Economic Space (CES), which may involve a customs union. Should Ukraine choose the latter, its trade relations with the EU could be limited to benefits derived from World Trade Organization regulations, potentially hindering further advancements. Notably, Ukraine's political stance since the Orange Revolution has firmly

rejected the idea of joining the CES customs union, indicating a clear preference for European integration over deeper ties with CIS countries.

The unrestricted mobility of individuals is closely linked to free trade, particularly in the context of service trade and investment. Ukraine's recent abolition of visa requirements for EU citizens marks a significant step towards enhancing tourism, business relations, and interpersonal connections, while ongoing discussions about EU visa facilitation for Ukrainians indicate further potential for progress. Despite the necessity for improved working conditions in various Ukrainian industries, there is limited justification for Ukraine to align with EU labor market regulations within a Free Trade Agreement framework. The EU's approach to visa restrictions, influenced by concerns over illegal migration and security, may lead to more stringent entry policies in the future, underscoring the need for the EU to develop better travel and visa systems for neighboring countries while fostering cooperation through the relaxation of certain travel restrictions.

The European Union offers various justifications for its inability to meet commitments regarding Ukraine, which is characterized by extensive state ownership and an oligarchic economic structure dominated by a few industrial clans. The country also struggles with an ineffective bureaucracy and widespread corruption, complicating its ability to navigate the competing hegemonic initiatives of the EU and Russia. The research indicates that these hegemonic projects are not necessarily incompatible, yet Ukraine has failed to establish deeper ties with either entity. While a free trade agreement with the EU does not preclude economic integration with Russia, more significant forms of integration, such as a customs union, may force Ukraine to make a definitive choice between the two.

Interviews conducted in Brussels reveal a strong interest among the European business community in expanding the EU's Single Market to encompass neighboring non-member states. This potential expansion is anticipated to enhance trade and investment opportunities while creating a business environment that aligns with European regulatory standards. Although Russia is the largest neighboring market, Ukraine is perceived as a more cooperative partner in adopting EU standards, particularly due to its political commitment to a 'European choice.' This alignment could significantly benefit both the EU and Ukraine by fostering closer economic ties and integration.

The internal complexities of the European Union (EU) significantly hinder its external influence, as neighboring countries receive inconsistent messages from various EU institutions and member states. This lack of cohesion is exemplified by the conflicting communications between the Commission and the Council, which leads to confusion regarding the EU's demands. Additionally, the EU's failure to implement suspension clauses related to human rights and democracy in its agreements further undermines its credibility. In the context of Ukraine, the nation's desire to align with the West is complicated by its need for internal reforms and its strategic position in the energy market, placing it in a challenging position between the competing interests of the EU and Russia. In particular, the examination of both national and transnational organic intellectuals in relation to Ukraine reveals their interactions with the government, illustrating how the challenges posed by counter-hegemonic forces to existing institutional and political structures complicate the attainment of hegemony within a specific social context.

The European Neighborhood Policy (ENP) seeks to create distinct relationships and agreements with neighboring nations, having developed from the European Mediterranean Partnership (EMP). This policy is viewed as a hegemonic effort that has not substantially altered the EU's external relations, instead aligning with traditional foreign policy goals such as security,

stability, and shared values. Although the ENP stresses differentiated cooperation based on bilateral relationships, it bears resemblances to the EMP, especially in its aim to cultivate a zone of peace and prosperity through political dialogue, trade, and technical collaboration. Rather than replacing the EMP, the ENP serves to complement it, illustrating the EU's acknowledgment of the necessity for a more proactive approach in promoting regional peace and prosperity, particularly in light of the Eastern enlargement.

This paper contends that the European Union's approach to its policy concerning new neighbors is interpreted as a hegemonic initiative, as illuminated by the Neo-Gramscian perspective. The European Neighborhood Policy (ENP) emerges from intricate and evolving interactions among various social forces within Europe. Attention is directed toward the formation of a hegemonic project, which is shaped by social forces that play a pivotal role within the EU, characterized by moral, intellectual, and material dimensions.

The sustainability of the European Union's (EU) Hegemonic Project is closely tied to the effectiveness of the European Neighborhood Policy (ENP), which has significant implications for both the EU and its neighboring regions, as well as the global international system. However, several challenges hinder the ENP's potential to develop into a historic bloc, including insufficient funding, a lack of coherent strategy and implementation, and inadequate incentives for partner countries to adopt EU norms and modify their behaviors. Since the mid-1990s, the EU's approach to conditionality has been predominantly associated with accession preparations, fostering the perception that EU membership is the only legitimate reward for compliance with its reform demands. This perception undermines the ENP's ability to engage effectively with non-member countries regarding necessary state structure and policy reforms.

Ukraine plays a pivotal role in the geopolitical landscape of the Black Sea region, acting as a fulcrum for the competing interests of the Russian Federation and the European Union. The complexities of the Eastern dimension of the European Neighborhood Policy (ENP), which includes six nations—Belarus, Moldova, Ukraine, Armenia, Azerbaijan, and Georgia—highlight the need for a nuanced understanding of each country's unique historical and socio-political context. While these nations share geographical proximity to Europe, they differ significantly in their relationships with Russia and their individual challenges. This dynamic is exemplified by the 2008 Russia-Georgia conflict, which underscores the precarious position of these countries caught between the hegemonic aspirations of the EU and Russia.

The Neighborhood Policy's strategy is likely to persist in the short term with the cooperation of its partners; however, the potential for it to develop into a historic bloc appears minimal. Currently, the European Union's hegemonic initiatives, represented by the 'Integrated European Economic Space,' and Russia's 'Single Economic Space' are evolving as separate entities. The European Union engages economically with neighboring countries without pursuing further enlargement, focusing on a core group that includes Russia, Belarus, Ukraine, and Kazakhstan. This group aims for significant regulatory alignment and the eventual creation of a customs union, which would enable Russia to regain its previous regional influence, although these strategies remain unresolved and open to interpretation.

REFERENCES

- Aggarwal, V., & Fogarty, E. (2004). *Explaining trends in EU interregionalism*. In V. Aggarwal & E. Fogarty (Eds.), *EU trade strategies: Between regionalism and globalism*. Palgrave Macmillan.
- Bieler, A. (2002). The struggle over EU enlargement: A historical materialist analysis of European integration. *Journal of European Public Policy*, 9(4), 575–597.
- Bobbio, N. (1979). Gramsci and the conception of civil society. In C. Mouffe (Ed.), *Gramsci and Marxist theory*. Routledge and Kegan Paul.
- Buci-Glucksmann, C. (1980). *Gramsci and the state* (D. Fernbach, Trans.). Lawrence and Wishart.
- Burns, N., Lute, D., Vinjamuri, L. (2020). *Stronger together: A strategy to revitalize transatlantic power*. Project on Europe and the Transatlantic Relationship Report.
- Cadier, D. (2019). The geopoliticisation of the EU's Eastern Partnership. *Geopolitics*, 24(1), 71–99. <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1344836>
- Council of the European Union. (2022, May). *A strategic compass for security and defense* (7371/22). <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220321-strategic-compass-en.pdf>
- Emerson, M., Aydin, S., Noutcheva, G., & Tocci, N. (2007). *European Neighbourhood Policy two years on: Time indeed for an ENP Plus* (CEPS Policy Brief No. 126). <https://www.ceps.eu/ceps-publications/european-neighbourhood-policy-two-years-time-indeed-enp-plus/>
- Epstein, R. A., & Sedelmeier, U. (2008). Beyond conditionality: International institutions in post-communist Europe after enlargement. *Journal of European Public Policy*, 15(6), 795–805.
- European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2015, January). *Review of the European Neighbourhood Policy* (JOIN(2015) 50 final). https://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf
- European Commission. (2003, April). *Wider Europe—Neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbors*. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. https://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-104_en.htm
- Fontana, B. (2006). Liberty and domination: Civil society in Gramsci. *Boundary 2*, 33(2), 51–68.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell-Smith, Trans.). International Publishers.
- Haukkala, H. (2008). A normative power or a normative hegemon? The EU and its neighborhood policy. In N. Tocci (Ed.), *Who is a normative foreign policy actor? The EU and its neighbors* (pp. 45–60). CEPS.

- Hoffman, J. (1984). The politics of consent and the crisis of Marxism. In C. Boggs (Ed.), *The Gramscian challenge: Coercion and consent in Marxist political theory*. Basic Blackwell.
- Jacoby, W. (2006). Inspiration, coalition, and substitution: External influences on post-communist transformations. *World Politics*, 58(4), 623–651.
- Kuzio, T., & Moroney, J. D. P. (2001). Ukraine and the West: Moving from stability to strategic engagement. *European Security*, 10(2), 1–20.
- Levy, D., & Egan, D. (2003). A neo-Gramscian approach to corporate political strategy: Conflict and accommodation in the climate change negotiations. *Journal of Management Studies*, 40(4), 803–829.
- Lippert, B., Umbach, G., & Wessels, W. (2001). Europeanization of CEE executives: EU membership negotiations as a shaping power. *Journal of European Public Policy*, 8(6), 980–1012.
- Melvin, N. (2022). Securing Eurasia is Europe's challenge. *Royal United Services Institute (RUSI) Commentary*. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/securing-eurasia-europes-challenge>
- Miliband, R. (1973). Poulantzas and the capitalist state. *New Left Review*, I(82), 83–92.
- Moran, J. (1998). Two conceptions of state: Antonio Gramsci and Michael Mann. *Politics*, 18(3), 143–151.
- Morton, A. D. (2003). Social forces in the struggle over hegemony: Neo-Gramscian perspectives in international political economy. *Rethinking Marxism*, 15(2), 153–179.
- Murphy, C. N. (1998). Understanding IR, understanding Gramsci. *Review of International Studies*, 24(3), 417–425.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2005). *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press.
- Schmitt, M. N. (2022). Russia's "special military operation" and the (claimed) right of self-defense. *Articles of War*, 28 February. <https://lieber.westpoint.edu/russias-special-military-operation-claimed-right-self-defense/>
- Taylor, P. (2008). *The end of European integration: Anti-Europeanism examined*. Routledge.
- Tilly, C. (1999). From interactions to outcomes in social movements. In M. Giugni, D. McAdam, & C. Tilly (Eds.), *How social movements matter* (pp. 253–270). University of Minnesota Press.

YAYIM ALANI, YAZIM KURALLARI ve YAZILARIN DEĞERLENDİRME SÜRECİ

YAYIM ALANI

Dergi, sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde yapılan bilimsel nitelikli çalışmaları yayımlar.

YAZIM KURALLARI

1. Çalışmalar 4000 ile 9000 kelime arasında olmalıdır.
2. Gönderilecek çalışmaların daha önce yurt içi veya yurt dışında herhangi bir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Fakat bilimsel toplantılarda (kongre, sempozyum, seminer vb.) sunulan ve tam metni yayımlanmamış bildiriler, sunulduğu yer ve tarih belirtilmek şartıyla kabul edilir.
3. Yazıların <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufuksbedergi> adresi üzerinden gönderilmesi gerekmektedir.
4. Ulakbim TR DİZİN kararları doğrultusunda dergimize yüklenecek çalışmalarda etik kurul izni onay belgesi talep edilmektedir. Yazarların bunu makalelerinde belirtmeleri ve belgelendirmeleri gerekmektedir. Ayrıntılı bilgiye dergi web adresi üzerindeki “Etik İlkeler ve Yayın Politikası” sekmesinden ulaşılabilir.
5. Yazılar; Microsoft Word'de tek satır aralığı, paragraftan sonra “10 nk” aralık, Times New Roman ve 12 punto; kâğıt ölçüsü A4 olacak şekilde hazırlanmalıdır. Metin içinde yer alacak şekiller ve tabloların bu ölçülere uyması gerekmektedir.
6. Makale içerisinde bölüm sonu, sayfa sonu gibi kesmeler kullanılmamalıdır. Sayfalara sayfa numarası konulmamalıdır.
7. Türkçe çalışmalarda, yazının başlığı ve yazar ad(lar)ının altında 150 – 200 kelimelik bir Türkçe öz ve anahtar kelimeler yer almalı; bunu takiben İngilizce başlık, öz ve anahtar kelimeler verilmelidir. İngilizce çalışmalarda, yazının başlığı ve yazar ad(lar)ının altında 150 - 200 kelimelik bir İngilizce öz ve anahtar kelimeler yer almalı; bunu takiben Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler verilmelidir. Her iki öz de tek satır aralığı ve 11 punto ile yazılmalıdır. Anahtar kelimeler, 3 ile 5 kelime arasında olmalıdır.
8. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla veya metnin içinde açılacak ayrıçlarla yapılabilir.
9. Makalede yer alan ekler, metodolojik ayrıntıları ve ek bilgileri içermelidir. Birden fazla ek olduğu durumda EK A, EK B başlıkları kullanılmalıdır. Eklere kaynaklardan sonra yer verilmelidir. Makalenin tamamı için okuyucuya bilgi verecek mahiyette ve makale başlık sayfasında yer alması uygun görülen 20 – 25 kelimelik kısa anlatım, özet bölümünün ardından yazılmalıdır.
10. Yazarın akademik unvanı, görevi, bağlı bulunduğu kuruluş elektronik posta adresi ilk sayfanın altına 10 puntoluk dipnotla yazılmalıdır.
11. Tablo ve şekillere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tablo için üstte, şekiller için ise altta yer almalıdır.
12. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası yay ayraç içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır.
13. Sayfa kenar boşlukları üst: 2.5cm, alt: 2.5cm; sol: 2,5 cm, sağ: 2,5 cm olmalıdır. Sayfalara sayfa numarası konulmamalıdır.
14. Yazı, Giriş bölümüyle ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. Bölümler, ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Özetler ve makale başlıkları dahil bütün başlıklar 12 punto büyüklüğünde yazılmalıdır. Bölüm başlıkları numaralarıyla birlikte büyük harflerle (“1. GİRİŞ” şeklinde) yazılmalıdır. Gerekli durumlarda bölümler alt bölümlere ayrılabilir. Alt bölümler, her bölüm içinde bölüm numarası da kullanılarak “1.1”, “1.2” şeklinde numaralandırılmalıdır. Alt bölüm başlıkları numaralarıyla birlikte her kelimenin ilk harfi büyük olacak şekilde sola dayalı olarak yazılmalıdır. Son bölüm, Sonuç(lar)/Tartışma bölümü olmalı ve bu bölümü takiben Kaynakça ile varsa Teşekkür ve Ekler yer almalıdır. Not: İsteğe bağlı olarak şekil listesi ve tablo listesi kaynakçadan hemen önce verilebilir.
13. +Notasyon (işaretlerle gösterim) ve kısaltmalar ilgili bilim alanının standart notasyon ve kısaltmaları olmalı veya metin içinde ilk geçtiği yerde tanımlanmalıdır. Gerekli durumlarda, notasyon ve kısaltmalar Giriş bölümünde veya bu bölümü izleyen ayrı bir bölüm içinde verilebilir.

14. Tüm çizimler, haritalar, grafikler, fotoğraflar, vb. şekil olarak değerlendirilmelidir. Şekiller, ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde “Şekil 1.” şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir şekil için uygun bir başlık kullanılmalı ve başlık şeklin altına numarasıyla birlikte yazılmalıdır.

15. Tablolar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Tablolara metin içinde numaralarıyla “Tablo 1.” şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo için uygun bir başlık kullanılmalı ve bu başlık tablonun üzerine numarasıyla birlikte yazılmalıdır.

16. Başka eserlere yapılan atıflar aşağıdaki iki şekilden biri tercih edilerek gösterilebilir:

- A. Metin içinde başka eserlere yapılan atıflar;
 - Yazar soyadı ve yıl kullanılarak “(Yazar, 2010)” şeklinde yapılmalıdır.
 - İki yazarlı eserlerde iki yazarın soyadı ve yıl “(Yazar ve Yazar, 2009)” şeklinde kullanılmalıdır.
 - Daha çok yazarlı eserler, yalnızca ilk yazarın soyadı verilerek “(Yazar vd., 2023)” şeklinde verilmelidir.
 - Doğrudan alıntıların 3 satırı geçmesi durumunda iki çift tırnak işareti arasında (“..”) şeklinde yazılacaktır.

Örnek:

Kontrol ortamı (çevresi); kurumsal (örgütsel) biçimler bütünü örgütteki insanların kontrol bilincine yansıyışını ifade eder (Erdoğan, 2005).

17. Açıklama Dipnotu:

Bilgi ve açıklama dipnotu sayfa altında ve (*) işareti ile gösterilir. Açıklama dipnotlarının gereğinden fazla verilmemesi gerekmektedir.

18. Kaynakça yazımında aşağıdaki hususlara dikkat edilecektir:

- “KAYNAKÇA” başlığı sola hizalı, tüm harfleri büyük, kalın yazılmalıdır.
- **Kaynakça yazımında APA’nın güncel versiyonu kullanılmalıdır.**
- Atıfta bulunulan eserler “Kaynakça” bölümünde ilk yazarın soyadına göre alfabetik liste olarak sıralanmalıdır.
- İlk yazarı aynı olan eserlerde sıralamayı belirlemek için sırasıyla ikinci ve daha sonra gelen yazarların soyadları kullanılmalıdır.
- Tüm yazarları aynı olan eserler yılına göre eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır. İlk yazarı ve yılı aynı olan üç ve daha fazla yazarlı eserler de aynı şekilde ayrılmalıdır.
- Kaynakçada tüm yazarların soyadları ve diğer adlarının ilk harfleri yer almalıdır.

YAZILARIN DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’nde, en az 2 (iki) hakem tarafından incelenip “Yayınlanabilir” oluru alınmış bilimsel makaleler yayımlanır.
2. Hakemler yazıları; özgünlük, bilimsel katkı, ilgili literatürden yararlanma düzeyi, bilimsel makale hazırlama düzenine uygunluk, (varsa) alan araştırmasında kullanılan yöntem ve bulguları, üslup ile önemli buldukları diğer unsurlar açısından değerlendirerek yazılı görüşlerini Editör Kuruluna iletirler.
3. Hakemler tarafından düzeltme talep edilirse düzeltmelerin Editör Kurulunun uygun gördüğü sürede tamamlanıp tekrar gönderilmesi beklenir. Düzeltilmiş makaleler yeniden hakemlerin görüşüne sunulabilir.
4. “Yayınlanabilir” kararı verildikten sonra yazı yayım sırasına alınır ve bu durum yazar(lar)a bildirilir.
5. Dergide örnek olay incelemeleri, raporlar, bilimsel etkinlikler hakkında haberler, kitap tanıtım ve eleştirileri, yayım duyuru ve özetleri, önceden yazılmış bir makaleye getirilen ekler, eleştiri ve yorumlar, yanıtlar ve eleştirilere cevaplar da yer alabilir.
6. Bilimsel makalelerden ayrı yayımlanacak bu tür yazıların dergide yayımlanması ile ilgili karar, Hakem raporu aranmaksızın Editör Kurulu tarafından verilir.
7. Dergiye gönderilen tüm yazılar önce Editör Kurulu tarafından ön değerlendirmeye alınır. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi kapsamında yer alması öngörölmüş konular ile doğrudan ilişkili olmayan ya da bilimsel bir yazı biçiminde içerik ve şekil açısından uygun olmayan yazılar, Editör Kurulu tarafından hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da ilgili değişiklik önerilerinde bulunulur.
8. Bilimsel çalışmalar, Türkçe veya İngilizce hazırlanabilir.
9. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan düzeltmeler yapılabilir.
10. Makalesi yayımlanan yazarlara telif ücreti ödenmez.
11. Makalelerin yazarları ve makaleleri değerlendiren hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Academic Resource Index (ResearchBib)

ERIH PLUS

CiteFactor

Google Scholar

EuroPub

Dergimiz TRDizin değerlendirme sürecindedir.